

| KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU

| TEOLOGICKÁ FAKULTA

INŠTITÚT CIRKEVNÝCH DEJÍN

NOTITIÆ HISTORIÆ
ECCLESIASTICÆ

Ružomberok 2023

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*

ročník | *Volume 12*, číslo | *Issue 2*, rok | *Year 2023*

vychádza 2x ročne | *Frequency: twice a year*

Časopis *Notitiæ historiæ ecclesiasticæ* je zaradený v databáze:

CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities) – 2020.

CEEOL (Central and Eastern European Online Library) – 2021.

Vedúci redaktor | *Editor-In-Chief*: prof. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.

Redakčná rada | *Editorial Board*:

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. ThDr. Peter BORZA, PhD. – FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

doc. PhDr. Jaroslav CORANIČ, PhD. – GTF, Prešovská univerzita v Prešove

Dr. Viliam Štefan DÓCI OP – Istituto storico domenicano Roma, Taliansko

Mgr. Peter FEDORČÁK, PhD. – FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. PhDr. Jitka JONOVÁ, Th.D. – Univerzita Palackého v Olomouci, CM TF Olomouc, Česko

prof. ThDr. Viliam JUDÁK, PhD. – Univerzita Komenského v Bratislave, RKCMBF Bratislava

prof. Dr. István KÁFER, PhD. – Gál Ferenc Főiskola Szeged, Maďarsko

doc. Viktor KICHERA, PhD. – Uzhhorod National University, Faculty of History, Ukrajina

Mons. HELic. Jozef KRIŠTOF – Segreteria di Stato, Città del Vaticano

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. ThDr. Radoslav LOJAN, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

prof. Dr hab. Józef MARECKI – Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Poľsko

dr hab. Jarosław R. MARCZEWSKI – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II., Lublin, Poľsko

Dr. habil. Béla PUKÁNSZKY, DSc. – Univerzity Eszterházy Károly, Eger, Maďarsko

prof. ThDr. Ján ŠAFIN, PhD. – Pravoslávna bohoslovecká fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, Th.D. – TF Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Česko

Jazykový redaktor:

– **slovenského textu** | *Slovak text Editor*: Mgr. Eva BODNÁROVÁ

– **anglického textu** | *English text Editor*: Frances KREMARIK

Technický redaktor | *Technical editor*: Marián HUMENSKÝ

Návrh obálky | *Cover design*: Ján MIŠKO

Adresa vydavateľa | *Address of editorial publisher*:

© 2023 VERBUM – vydavateľstvo KU

Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok, web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Address of editorial office*:

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta

Katolícka univerzita v Ružomberku

Hlavná 89, 041 21 Košice

web: www.icd.ktfke.sk; email: icd@ktfke.sk

ISSN 1338-9572 (Print), **ISSN** 2730-0153 (Online)

OBSAH | CONTENTS

ÚVOD / EDITORIAL.....	5
ŠTÚDIE / STUDIES.....	7
Historické okolnosti súvisiace so zvolaním biskupskej synody v Kartágu v roku 251	8
<i>Historical circumstances surrounding the convening of the Synod of Bishops in Carthage in 251</i>	
Štefan Lenciš	
Počiatky myšlianskeho prepošstva (1232 – 1262)	28
<i>The beginnings of the Myšlány priory (1232 – 1262)</i>	
Daniel Boles	
Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis.....	43
<i>Synodal Constitutions of the Church of Strigon</i>	
Martin Baloga	
Mons. ThDr. Ignác Fábry, čanádsky biskupský vikár a košický biskup	54
<i>Mons. ThDr. Ignatius Fabry, the episcopal vicar in Timisoara and the Bishop of Diocese of Kosice</i>	
Cyril Hišem	
Význam a prínos rokovaní Vatikánu a Československa v 60. rokoch 20. storočia v živote katolíckej cirkvi v Československu	66
<i>The importance of negotiations between Vatican and Czechoslovakia in 1960s and their impact on life of catholic church in Czechoslovakia</i>	
Stanislav Dzuričko	
PRAMENĚ / SOURCE.....	84
Listina kráľa Ondreja II. z roku 1232 o predaji a darovaní majetku Belža	85
Daniel Boles	
ČLÁNKY / ARTICLES.....	88
Bojová zástava Štefana I. Koháryho.....	89
Ivan Kiko	

RECENZIE / <i>REVIEWS</i>	101
<i>KRONIKA</i> / <i>CHRONICLE</i>	106
RECENZENTI PRÍSPEVKOV / <i>REVIEWERS</i>	110

ÚVOD | EDITORIAL

Vážení čitatelia!

Na konci kalendárneho roka 2023 opäť vychádza nové číslo nášho časopisu *Notitiae historiae ecclesiasticae*. Jeho obsah so zameraním na cirkevné dejiny je opäť pestrý a zaujímavý. Pomáha nám lepšie pochopiť jednotlivé dejinné udalosti a dokázať tak myslieť vo väčších súvislostiach.

V tomto čísle NHE ponúkame päť štúdií, jeden článok, dve recenzie a jednu správu. Prvý príspevok od Štefana Lenčiča ponúka čitateľom historický pohľad na ranú Cirkev v Kartágu v 3. storočí, kde si všima zložitú situáciu v čase Déciovho prenasledovania a postoj, ako aj konkrétne kroky biskupa Cypriána pri správe svojej diecézy. Práca poukazuje na teologické a pastoračné osobnosti Cypriána a na jeho konkrétnu činnosť, ktorá ho viedla až k zvolaniu biskupskej synody do Kartágu v roku 251.

V poradí druhý príspevok je od Daniela Boleša, ktorý na základe štúdia súdnych spisov chce objasniť okolnosti vzniku prepozitúry v Myšli, ktorá bola súčasťou jágerskej diecézy. Autorovi sa podarilo doložiť skoršie datovanie tejto prepozitúry (ako je rok 1289) a posúva počiatky vzniku myšlianskej prepozitúry do obdobia ešte pred vpádom Tatárov do Uhorska v roku 1241. Jej vznik spresňuje na obdobie okolo roku 1232, čo malo súvis s predajom majetku Belža.

Tretí príspevok od Martina Balogu s názvom *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis* je veľmi zaujímavý a objaviteľský. Autor predstavuje knihu, ktorá na základe ostrihomskej synody vyšla v roku 1494 vo Viedni. Kniha nebola k dispozícii historikom po mnoho storočí a v súčasnosti existujú len jej dva exempláre, z toho jedná kópia je uložená v SNK v Martine. Obsahom tejto tlače sú viaceré nariadenia týkajúce sa oblasti cirkevného života. Tlačený text obsahuje 37 kánonov synody a liturgického kalendára. Jej pôvodným vlastníkom bola rehoľa františkánov v Bratislave.

Ďalší príspevok máme od Cyrila Hišema, ktorý je venovaný košickému biskupovi Ignácovi Fábrymu (1852 – 1867). Autor chcel predstaviť zaujímavú postavu tohto biskupa, ktorý pred svojím pôsobením v Košiciach ako biskup, bol od roku 1834 v službe čanádskeho biskupa, a tam zastával viaceré významné úlohy, ktoré završil v roku 1848 menovaním za čanádskeho biskupského vikára. Krátko nato, v roku 1852, bol menovaný za biskupa do Košíc, kde pôsobil veľmi aktívne a významne sa zaslúžil o duchovné i hmotné dobro diecézy.

Posledný blok *Štúdie* uzatvára Stanislav Dzuričko svojím príspevkom *Význam a prínos rokovaní Vatikánu a Československa v 60. rokoch 20. storočia v živote katolíckej cirkvi v Československu*. Autor ponúka analýzy vzájomných vzťahov medzi štátom a cirkvou v Československu v 50. rokoch, ktoré mali vplyv na situáciu a vzťahy medzi štátom a cirkvou v 60. rokoch, informácie o zmenách vo východnej politike Vatikánu, začatie rokovaní v kontexte Druhého vatikánskeho koncilu, ktorý má vplyv na život Katolíckej cirkvi v Československu, a napokon aj analýzy vzájomných rokovaní medzi Vatikánom a Československom v 60. rokoch.

V druhom bloku časopisu s názvom *Prameň* je čitateľom ponúknutý v latinskom jazyku text kráľovskej listiny kráľa Ondreja II. z roku 1232, ktorý sa týkal predaja a darovania majetku Belža. Túto listinu prepísal a preložil Daniel Boleš a nechýba k nej ani poznámkový blok.

V nasledujúcom bloku *Články*, ktorý súvisí s prednou a zadnou obálkou tohto časopisu, nám Ivan Kiko predstavuje vyše tristo rokov starobylú bojovú zástavu Štefana I. Koháryho, ktorá sa nachádza v Bazilike sv. Benedikta v Hronskom Beňadiku.

V nasledujúcom bloku *Recenzie* nájde čitateľ dve recenzie od Jaroslava Coraniča. Prvá recenzia je venovaná monografii Viktora Kičeru, docenta na Katedre moderných dejín a zahraničných krajín na Fakulte histórie a medzinárodných vzťahov Užhorodskej národnej univerzity v Užhorode s názvom *Inštitucionálny rozvoj Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie v Československu (1918 – 1939)*.

Druhá recenzia sa zaoberá monografiou Mareka Šmída z Katedry cirkevných dejín a literárnej histórie Katolíckej teologickej fakulty Univerzity Karlovej s názvom *Vatikán a Československo ve 20. století*.

V poslednom bloku *Správy* prinášame správu z konferencie s názvom *Josef Zvěřina a teologie agapé*. Konferenciu pripravila Česká křesťanská akademie, Česká společnost pro katolickou teologii a Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická Jabok, dňa 8. septembra 2023 v Prahe.

Prajeme Vám príjemné a obohacujúce čítanie.

Redakcia časopisu

ŠTÚDIE / *STUDIES*

Historické okolnosti súvisiace so zvolaním biskupskej synody v Kartágu v roku 251

Štefan Lenčič

<https://doi.org/10.54937/nhe.2023.12.2.8-27>

Historical circumstances surrounding the convening of the Synod of Bishops in Carthage in 251

Abstract: *In the episcopal ministry of Cyprian of Carthage in 3rd-century Proconsular Africa, a synod of bishops was held in 251, convened in the aftermath of the persecution of Christians under the emperor Decius from 249-251. For a better understanding of this synod, it is important to know the historical circumstances surrounding the early Christian Church, the roles of episcopal synods, the rise of the schism, the persecution of Christians, those who denied their faith, the confessors, the martyrs, and so on. In no small measure, the collegiality of the bishops with one another and their relationship with the Bishop-Pope of Rome also became apparent in this period. Bishop Cyprian of Carthage, by his learning, his very active literary and pastoral work, became one of the most prominent figures of this period in North Africa, and he also became the first bishop to achieve the crown of martyrdom in Africa.*

Keywords: *Proconsular Africa, Cyprian of Carthage, Synod of Bishops, Martyrs*

Úvod

Synody v ranokresťanskej Cirkvi vytvorili veľmi dôležité miesto pri formovaní teologického a pastoračného života jednotlivých komunít. V 3. storočí boli zväzky africkej a rímskej cirkvi veľmi intenzívne, čo dokumentuje aj bohatá korešpondencia. Situácia kresťanov sa v polovici 3. storočia veľmi skomplikovala, čo podnietilo k vzniku viacerých samostatných skupín a rozkolov v komunitách, ktoré sa najviac zviditeľnili počas prena-

sledovania za cisára Décia. Do toho obdobia spadá aj biskupská služba Cypriána ako biskupa v Kartágu – Prokonzulárnej Afrike. Ako biskup bol postavený pred množstvo problémov, ktoré vzišli zvlášť z prenasledovania – tí, ktorí zradili svoju vieru – padlí (lapsi) a ich znovu prijatie do spoločenstva Cirkvi. Ako najvhodnejším nástrojom na riešenie mnohých pastoračných problémov sa ukázali synody, ktoré vytvárali priestor pre hľadanie teologických a pastoračných odpovedí na riešenie aktuálnych problémov miestnych Cirkví. Cyprián z Kartága počas svojho biskupského pôsobenia zvolal až sedem synod, ktoré priniesli nielen pre africkú, ale aj všeobecnú Cirkev silnú kolegialitu biskupov (v Cypriánovom prípade s biskupmi Ríma a biskupmi Španielska) a s biskupmi a klérom jeho vlastnej provincii (Prokonzulárna Afrika).

V našej práci sa chceme sústrediť na uskutočnenú prvú synodu (r. 251), ktorá sa konala z podnetu Cypriána z Kartága a predstaviť aj zložité historické okolnosti, ktoré predchádzali jej realizácii. Zároveň chceme rozlišovať, v čom spočíval obsah prvej synody, nakoľko mnohí autori neudávajú správny počet Cypriánových synod a prelínajú ich obsahy. V práci sa opierame predovšetkým o veľmi cenné Cypriánove dielo *Epistulae* (Listy) a o autorov, ktorí sa osobitne venujú kritickému skúmaniu uskutočnených synod v Kartágu.¹

Prokonzulárna Afrika

Rímska provincia Afrika bola založená v roku 146 pred Kristom po dobytí Kartága rímskou armádou a zahŕňala dnešné územie severného Tuniska a stredomorské pobrežie dnešnej severnej Líbye pozdĺž Sirtského zálivu. Pomenovali ju Rimania, podľa hrdinu Afra, ktorý bol synom Herakla. Neskôr cisár Július Caesar dobyl územia na západ od provincie Afrika a vytvoril tak novú provinciu *Africa Nova* (Nová Afrika) a bývala časť sa začala nazývať *Afrika Vetus* (Stará Afrika). Obe provincie potom zjednotil Octavianus Augustus do jednej s názvom *Africa Proconsularis* (Prokonzulárna Afrika). Potom sa od jej západnej časti opäť oddelila provincia s názvom Numídia. Najväčším mestom tejto provincie bolo Kartágo až do tretej púnskej vojny. Mesto v 9. storočí pred Kristom založili Feničania z Týru. Od 7. storočia pred Kristom sa tam usadili Gréci, ktorí túto oblasť nazývali Líbyou. Kartágo bolo spočiatku mestským štátom, neskôr hlavným mestom Kartáginskej ríše. Kartágo dosiahlo vrchol svojej moci v 3. storočí pred Kristom. V tom istom storočí vstúpilo do série vojen s Rímom (Púnske vojny). Po tretej Púnskej vojne v roku 146 pred Kristom Rimania úplne zničili Kartágo, ktoré sa stalo rímskou provinciou. Prosperita väčšiny miest bola založená na poľnohospodárstve. Severná Afrika bola nazývaná aj „sýpkou ríše“.²

K ďalším veľkým mestám na tomto území bolo mesto Hadrumetum (v súčasnosti Sousse v Tunisku), ktoré bolo neskôr hlavným mestom provincie Byzancia, a Hippo regius (Hippo, v súčasnosti Annaba) v Alžírsku. Administratívnym centrom bolo mesto Utica v Tunisku. Zvyšnému územiu vládol vazalský numídsky kráľ Masinis.³

¹ SCUPIONI, Luigi, I. *Vescovo e popolo. L'esercizio dell'autorità nella Chiesa primitiva (III sec.)*. Milano 1977, s. 89. – „Koncily zaujímajú dôležité miesto v myslení a pastoračnej činnosti Cypriána a používajú sa vždy, keď si potreby cirkvi v Afrike vyžadujú spoločné overenie a porovnanie medzi jej pastiermi“.

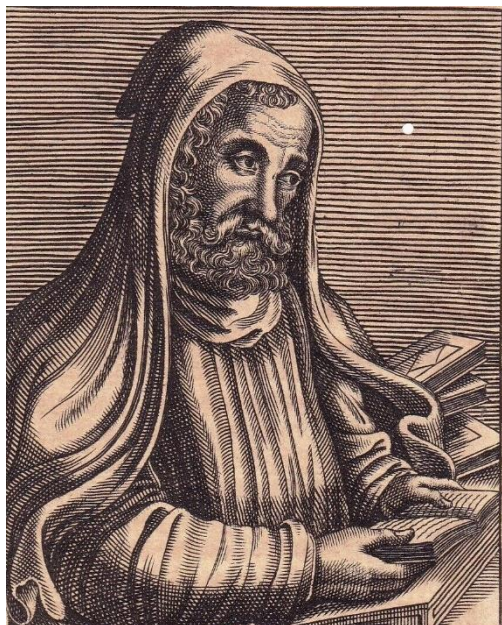
² BERÁNEK, Zdeněk. *Alžírsko*. Stručná história štátů. Praha: Nakladatelství Libri, 2007, s. 10 – 14.

³ STRZELCZYK, Jerzy. *Wandalowie i ich afrykańskie państwo*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2005, s. 102.

Prenasledovanie kresťanov za cisára Décia

Historici rímskeho cisára Traiana Décia⁴ (249 – 251) sa zaradzujú medzi veľkých obnovovateľov pohanstva v 3. storočí. Navyše, kvôli svojej náboženskej politike ho pokladajú aj za cisára ako prenasledovateľa kresťanstva. Počas svojej vlády sa usiloval zachovať *pax deorum* a *romanitas*, t. j. tradičné rímske náboženské správanie. Tým, že sa zasadzoval za hodnoty rímskej náboženskej tradície, získal si veľkú podporu verejnej mienky.

K dosiahnutiu svojho plánu, vydal cisár Décius na konci roka 249 svoj edikt. Nemáme ho zachovaný, ale vo svojej korešpondencii to uvádza aj Cyprián, nakoľko už na začiatku roka 250 odišiel z Kartága a skrýval sa.⁵ Cieľom tohto ediktu bolo priviesť všet-

sv. Cyprián z Kartága

kých obyvateľov, a teda aj kresťanov, k jednotnému náboženskému prejavu. Zrealizovať sa to malo tým, že sa vyžadovalo verejne prejsť vernosť bohom rímskeho národa (*dei populi Romani*) a *Geniovi* cisára prostredníctvom vykonania tradičných pohanských kultových prejavov. Na základe tohto ediktu museli všetci obyvatelia ríše, výnimkou boli len Židia, splniť toto nariadenie. Edikt mal skôr sčítací účel a môžeme konštatovať, že išlo o náboženské sčítanie obyvateľstva. Napriek tomu, že tento edikt nemal protikresťanský obsah, predsa jeho uskutočnením nastalo prenasledovanie kresťanov. Jeho realizovanie bolo závislé aj od prístupu miestnych úradníkov.

Samotný akt uctenia si rímskych bohov (*supplicationes*) sa musel vykonať pred stanovenou komisiou, ktorú tvorili významné osobnosti

a miestni úradníci. Ten, kto prišiel splniť toto nariadenie, musel najprv predstaviť seba a svoju rodinu, a potom vyjadriť ochotu splniť cisárske nariadenie. Potom nastal samotný úkon, ktorý spočíval v nasledujúcich krokoch: najprv musel vysypať zrnká kadidla do ohniska, potom vyliat niekoľko kvapiek vína na oltár a zvyšok vypiť z pohára a nakoniec ochutnať z obetného mäsa. Počas tohto úkonu bol dotýčny človek upozornený zapisovateľom, aby sa počas obetovania aj modlil za dobro cisára a za blaho ríše. Po skončení tohto úkonu dostal každý potvrdenie o splnení svojej povinnosti (*libellus sacrificionis*).

Vykonávanie *supplicationes* bohom – ochrancom štátu, nebolo niečo neobvyklé. Išlo o verejné vyjadrenie vernosti bohom rímskeho národa a cisárovi prostredníctvom vykonania tradičných pohanských kultových prejavov. Déciove nariadenie malo samotných kresťanov prinútiť k uznaniu rímskych náboženských obradov (*Romanae caerimoniae*), pričom nesledovalo zakázať samotný kresťanský kult. Kresťania mali pristúpiť na akýsi kompromis, čo v skutočnosti takéto rozhodnutie viedlo k apostáze.⁶ Ak niekto nevykonával

⁴ PETRÁŇ, Zdeněk. Neznámý hybridní antoninianus Traiana Decia s "ženským motivem". In *Numismatické listy*. Praha: Národní muzeum, 2008, 63 (4), s. 151 – 154.

⁵ DROBNER, Hubertus. R. *Patrologie: Úvod do studia starokřesťanské literatury*. Praha: Oikymen, 2011, s. 222 – 223.

⁶ SENDEKOVÁ, Marta. Deciov edikt o obetování. In *Hortus Graeco-Latinus Cassoviensis III*. UPJŠ Košice 2020, s. 240 – 251.

cisárske nariadenie, nasledoval trest v podobe vyhnanstva, konfiškácii majetku, mučenia alebo dokonca smrti. Vydaný Déciov edikt bol zvlášť zameraný na hierarchiu kresťanských komunít. Výsledkom boli na jednej strane mnohí mučeníci, ale na druhej strane aj nemalé odpadnutia od viery a vyššie uvedené tresty.

Nakoniec, našli sa aj takí kresťania, ktorí neobetovali rímskym bohom, ale za úplatok si zabezpečili doklad o obetovaní (*libellus*). Títo ľudia, nazývaní odpadlíci (*lapsi*), sa delili na niekoľko skupín, a to podľa typu účasti na pohanských obetiach.⁷ K tým najväčším odpadlíkom patrili *sacrificantes*, boli to tí, ktorí úplne vykonali akt obety bohom na pohanskom oltári, a tak plne vyhovel vydanému ediktu. Skupinu s názvom *thurificati* tvorili tí, ktorí vykonali iba kadidlovú obetu. Nakoniec to boli *libellatici*, ktorí si vybrali kompromis v podobe získania potvrdenia (*libellus*) za úplatok bez vykonania pohanskej obety, alebo niekto iný ich nahradil počas pohanskej obety.⁸

Décus sa svojím ediktom zaradil medzi propagátorov rímskych tradícií a samotné jeho vykonanie spôsobilo aj prenasledovanie kresťanov, čo nakoniec prinieslo množstvo mučeníkov, ale aj tých kresťanov, ktorí zlyhali a svoju vieru zapreli.⁹ Po skončení prenasledovania sa práve odpadlíci (*lapsi*) dostali do centra pozornosti, pretože sa usilovali, aby ich komunity prijali opäť do svojho spoločenstva. Odpadlíci, aj keď svojím konaním unikli trestu zo strany štátu, a tým odpadli od spoločenstva Cirkvi, zároveň stáli pred trestom zo strany Cirkvi.¹⁰

Ranokresťanské synody

Výraz „synoda“ (*synodos*), ktorý pochádza z gréckeho jazyka, má v gréckej literatúre nejednoznačný význam. Podľa Eusébia z Cézarey sa tento výraz vzťahoval na stretnutia v spoločenstve Cirkvi, kde sa viedli diskusie a prijímali rozhodnutia.¹¹ Išlo hlavne o stretnutia biskupov. Od 4. storočia sa termín „synodus“ dostal ako odborný termín pre stretnutia, na ktorých sa prijímajú doktrínálne alebo disciplinárne rozhodnutia. Latinčina k tomuto výrazu používala ako synonymum aj termín – „*consilium*“.¹²

Zhromaždenia biskupov z provincie alebo regiónu, ako aj stretnutie biskupa a kléru diecézy, sa zvyčajne označujú ako synody. Slová „synoda“ a „koncil“ sú vzájomne zameniteľné, keď sa vzťahujú na prvé storočia cirkevnej histórie. Prvú zmienku o existencii „koncilu“ máme z roku 325, keď boli zvolaní biskupi zo všetkých provincií do Nikaien na Nicejský ekumenický koncil.¹³

⁷ CYPRIANUS. *Epistulae*. *Epistula 21*, s. 529 – 532. In HARTEL, Guilemus (ed). *S. Thasci Caecili Cypriani Opera omnia*. Vol. III., pars II., Vindobonae 1871. *Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum* – CSEL. Ďalej len: CYPRIANUS. *Epistula 21*, CSEL 3/2, s. 529 – 532.

⁸ SUCHÁNEK, Drahomír – DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny. Antika a středověk*. Grada Publishing, a.s.r. Praha 2013, s. 48 – 49.

⁹ SENDEKOVÁ, Marta. Deciov edikt o obetovaní. In *Hortus Graeco-Latinus Cassoviensis III*. UPJŠ Košice 2020, s. 240 – 251.

¹⁰ CYPRIANUS. *Epistula 5 – 7*, CSEL 3/2, s. 478 – 495.

¹¹ PAMPHILI, Eusebius. *Církevní dějiny (Ecclesiastica Historia)*, preložil J. Novák, Praha: Česká katolická Charita 1988, kniha X, 5, s. 185 – 186.

¹² ŻUREK, Antoni. Synody wczesnochrześcijańskie. In (red.) Żurek, Antoni – Soprych, Jacek. *Synody Diecezji Tarnowskiej*, tom. 7, Kraków: Wydawnictwo Naukowe UPJP II, 2017, s. 31. <https://doi.org/10.15633/9788374387125.03>

¹³ FAGBAMIGBE, Margaret Abiodun. “Synod” in the Teachings of Church Fathers: Lessons for a Synodal Church Today. In *The catholic voyage: African Journal of Consecrated Life*. Volume 20, No. 1, 2023, s. 19.

Najstaršie zaznamenané stretnutie biskupov na diskusiu o doktríne a cirkevnom živote bolo stretnutie apoštolov a starších so sv. Pavlom a Barnabášom na Jeruzalemskom koncile v roku 50 (Sk 15,1–30). Existujúce prípady častých stretnutí biskupov na synode naznačujú, že v polovici 3. storočia boli synody takmer vo všetkých etablovaných provinciách Cirkvi časté, ak nie každoročné. Túto prax potvrdzuje napr. aj Tertulian, keď uvádza, že sa konajú stretnutia (concilia) všetkých cirkví na konkrétnych miestach, kde sa diskutuje o vážnych problémoch.¹⁴ Synody rozdeľujeme na diecézne a biskupské.

Diecézne synody v prvokresťanských komunitách zvolával diecézny biskup, ktorý ju zároveň viedol a pomáhala mu v tom skupina pomocníkov – kňazi a diakoni, ako aj ďalší vykonávajúci špecifické služobné funkcie v komunite, medzi nimi aj laici. V tom čase sa pojmom „diecéza“ nazývala civilná administratívna jednotka a s cirkevnou organizáciou to nemalo súvis. Autorita biskupa bola nespochybniteľná a spočiatku obmedzená iba zásadami evanjelia. Príkladom takejto diecéznej synody v organizačných veciach boli napr. voľby do riadenia komunity alebo problémy vzniknuté v danej komunite. Všetci členovia komunity, ktorí zostali zjednotení so svojím biskupom, sa mohli zúčastniť tohto procesu. Euzébius z Cézarey uvádza aj príklad, keď išlo o diecéznu synodu, ktorá sa dotýkala voľby nového biskupa: „Keď sa všetci bratia zhromaždili, aby vybrali ďalšieho nástupcu na biskupský stolec, mihali sa im pred očami vážení a slávni muži.“¹⁵ Na zvolávanie synod neexistovali žiadne oficiálne dokumenty a celý proces ich konania zostával na rozhodnutí biskupa s prihliadnutím na prax vtedajšej Cirkvi.

V 2. storočí, keď v Cirkvi začali pribúdať väčšie a častejšie problémy, začala sa rodíť nová prax, ktorá si vyžadovala vypočuť názor viacerých biskupov. Tak sa začali postupne viac zvolávať biskupské synody. Častým dôvodom pre zvolanie synody biskupov boli rôzne šíriace sa bludné učenia a ich šíritelia. Jedným z takýchto prípadov bolo vystúpenie a činnosť montanistov. Cirkevný historik Eusebius o tom napísal: „Prívrženci jedenej herézy sa plazili ako hadi po Ázii a Frýgii. Vyblasovali, že Montanus je Utešiteľ (Paraklét) a jeho dve sprievodkyne Proscilla a Maximilia sú Montanovými prorokynami.“¹⁶

Hoci nevieme, kto presne sa týchto spoločných rokovaní zúčastnil, z ranokresťanskej praxe je známe, že veriaci nikdy nerokovali bez biskupov. Koncom 2. storočia už boli pomerne časté zhromaždenia samotných biskupov. V nasledujúcom 3. storočí sa už zvýšila frekvencia zvolávania synod biskupov.

Ako prvé biskupské synody, o ktorých máme informácie, sa konali na východe. Už na začiatku 3. storočia sa stali praxou aj v latinskej cirkvi. Čoskoro sa táto prax zvolávania diecéznych synod stala takmer bežnou záležitosťou, rozšírila sa do všetkých provincií a zároveň sa ich začali zúčastňovať vo väčšom počte aj biskupi. Na východe to boli biskupi miest so starokresťanskými tradíciami: Antiochia, Efez, Cézarea, Alexandria. Na Západe to bolo spočiatku Kartágo a Rím.

¹⁴ ŽUREK, Antoni. *Synody wczesnochrześcijańskie*, s. 31; HIŠEM, Cyril. *Cirkevné dejiny – starovek*. Košice: VMV, 2012, s. 376 – 380.

¹⁵ PAMPHILI, Eusebius. *Cirkevní dějiny (Ecclesiastica Historia)*, VI, 29, s. 119.

¹⁶ PAMPHILI, Eusebius. *Cirkevní dějiny (Ecclesiastica Historia)*, V, 16, s. 94 – 95.

Miesto konania synody biskupov sa volilo podľa viacerých kritérií. Najčastejšie na to vplývala autorita a osobnosť daného biskupa alebo súvisela s jeho miestom. Ako príklad môžeme uviesť sv. Cypriána, ktorý v úrade pôsobil necelých desať rokov. Počas svojho pôsobenia zvolal sedem synod, na ktorých sa prijímali dôležité rozhodnutia. Minimálne nasledujúcich niekoľko desiatok rokov nemali synody v Kartágu taký význam.

O vykonávaní synod biskupov boli prijaté aj isté zásady. Biskupi zhromaždení na synode prijali uznesenia, ktoré v zásade mali obmedzený vplyv. O prijatých uzneseniach a riešení však boli informovaní aj ďalší biskupi, ktorí prijaté riešenia mohli prijať a zrealizovať v komunitách, ktoré spravovali. Zo synody v Kartágu, ktorá sa konala v roku 254, máme cenné informácie, ktoré sa pri voľbe biskupa odvolávali na prax „... *božskej tradície apoštolskom dodržiavaní*“. Postoj biskupov objasňuje aj nasledujúci text: „*Musíme dôsledne zachovávať prax prijatú z božskej tradície a apoštolskej poslušnosti, ktorú zachovávame aj my a takmer všetky provincie, totiž že na náležité slávenie vysviacok všetci susední biskupi tej istej provincie by sa mali stretávať medzi ľuďmi, pre ktorého je vysvätený prelát, a biskup by mal byť vybraný v prítomnosti ľudu, ktorý najlepšie pozná život každého z nich a z jeho rozhovoru dokonale pozná povahu každého z nich. Aj toto, ako vidíme, sa stalo medzi vami pri vysviacke nášho kolegu Sabinusa, takže prostredníctvom volebného práva [a tiež dobrej vôle] celého bratstva a po úsudku biskupov, ktorí sa stretli v ich prítomnosti a ktorí vám o ňom napísali, bol mu udelený biskupský úrad.*“¹⁷

Sv. Cyprián z Kartága nám zachoval základné spôsoby konania synod, ktoré kopírovali rokovací poriadok pre zasadnutia rímskeho senátu. Tvorilo ho šesť bodov:

- Predsedajúci biskup prevzal úlohu cisára.
- Predsedajúci biskup použil rovnaké slová na zvolanie o synode, ako boli použité v cisárskom predvolaní na zvolanie senátu.
- Namiesto sochy víťazstva Rimanov bola umiestnená Biblia medzi biskupmi a cisárom.
- Vedenie rozpravy a reakcie delegátov na synode biskupov postupovali podľa postupov rímskeho senátu.
- Cisár nemal právo voliť, pretože voliť bolo výsadou biskupov na synode.
- Bol určený hlavný senátor na synode (Princeps Senatus) pápež, ako prvému biskupovi spomedzi ostatných biskupov alebo jeho zástupcovi.¹⁸

Dôležitou zásadou synod bola zásada, že žiadna synoda nesmie zasahovať do uznesení inej synody. To sa vzťahovalo najmä na disciplinárne záležitosti. V praxi to znamenalo, že disciplinárne rozhodnutia (napr. odvolanie klerika z úradu), nemohla anulovať žiadna iná synoda. Trochu iná situácia bola v rozsudkoch týkajúcich sa herézy. Boli napr. situácie, že jedna synoda spochybnila pravovernosť niekoho, kým iná s týmto názorom nesúhlasila. Tak to bolo napríklad v 3. storočí vo veci krstu spravovaného heretikmi, keď synoda v Kartágu uznala takýto krst za neplatný a synoda v Ríme jeho platnosť uznala.¹⁹

Z Cypriánových spisov máme cenné informácie aj o existencii hierarchie, ktorá v tom čase zahŕňala exorcistov, akolytov, lektorov, subdiakonov, diakonov, presbyterov

¹⁷ PUSEY, Edward, Bouverie. *The Councils of the Church from the Council of Jerusalem A.D. 51 to the Council of Constantinople A. D. 381, Chiefly as to their Constitution but also as to their Objects & History*. London: John Henry Parker, 1857, s. 39 – 40.

¹⁸ FAGBAMIGBE, Margaret Abiodun. „Synod“ in *the Teachings of Church Fathers*, s. 23.

¹⁹ ŽUREK, Antoni. *Synody wczesnochrześcijańskie*, s. 36 – 38.

a biskupov. Poukazuje to na pevnú cirkevnú organizačnú štruktúru.²⁰ Na týchto synodách sa zúčastňovali spolu s hierarchiou aj veriaci. Samozrejme, každý z nich mal určité práva. Túto prax potvrdzuje aj zápis z jednej zo synod v Kartágu: „*Keď sa prvého septembra v Kartágu zhromaždili mnohí biskupi z provincií Afrika, Numídia a Mauretánia spolu s kňazmi a diakonmi za prítomnosti väčšiny ľudí.*“²¹

Prvé synody biskupov boli vnútornou záležitosťou Cirkvi a rozhodnutia na nich prijaté boli pre Cirkev a jej členov záväzné.

Biskup Caecilius Cyprianus

Caecilius Cyprianus, s prezývkou Thascius, sa narodil v rokoch 200 až 210 v Afrike, pravdepodobne v Kartágu, v bohatej a vysoko kultivovanej pohanskej rodine. Ako rétor a majster výrečnosti získal veľkú slávu v Kartágu. Podľa Hieronyma „... jeho duša, zasiahnutá milosťou, znechutená nemorálnosťou verejného a súkromného života, korupciou vo vláde a správe, hľadala niečo vyššie“. Najviac informácií o ňom máme od jeho diakona Pontia, ktorý napísal jeho životopis.²²

Celosvetová situácia bola zasiahnutá všeobecnou krízou, ktorá sa dotkla aj duchovnej oblasti. Tretie storočie bolo definované ako „éra úzkosti“, v ktorej sa politická, sociálna, ekonomická, demografická kríza vstúpila do duchovnej krízy. Šíril sa strach, že existencia rímskeho štátu (a s ním aj samotný svet a dejiny ľudstva ako celku), sa môže blížiť ku koncu.²³

Cyprián pod vplyvom kňaza Caecilia, od ktorého dostal priezvisko, sa stal kresťanom a celý svoj majetok rozdal chudobným.²⁴ Krátko po svojom obrátení (vo veku 35 rokov) bol povýšený na kňaza a v roku 248 alebo na začiatku roku 249 bol zvolený za biskupa v Kartágu „hlasom ľudu“. Nebol v úrade viac ako rok, keď vypuklo za cisára Décia koncom roka 249 prenasledovanie.²⁶ Cyprián našiel bezpečné útočisko mimo mesta, odkiaľ udržiaval kontakt so svojimi veriacimi a duchovenstvom častou komunikáciou.

Po skončení prenasledovania sa Cyprián pustil do pastoračnej práce. Počas jeho pomerne krátkeho biskupského pôsobenia v Kartágu zvolal a viedol spolu sedem synod,

²⁰ GALLICET, Ezio (ed). *Cipriano di Cartagine. La Chiesa: Sui cristiani caduti nella persecuzione; L'unità della Chiesa cattolica; Lettere scelte*. Milano: Paoline Editoriale Libri, 1997, s. 11.

²¹ HARTEL, Guilemus (ed). *S. Thasci Caecili Cypriani Opera omnia*. Vol. III., pars I., Vindobonae 1868. *Sententiae episcoporum numero LXXXVII, de haereticis baptizandis*. CSEL 3/1, 1868, s. 435. – „Cum in unum Cartaginem conuenisset kalendis Septembris episcopi plurimi ex prouincia Africa Numidia Mauritania cum presbyteris et diaconibus, praesentibus etiam plebis maxima parte“.

²² HIERONYMUS, GENNADIUS, ISIDORUS. *Dějiny křesťanského písemnictví. (De viris illustrisibus)*, Preklad: HELLER, Jan, M. Praha: vydav. Herrmann and synové, 2010, nr. 68, s. 123.

²³ GALLICET, Ezio (ed). *Cipriano di Cartagine*, s. 13 – 14.

²⁴ HIERONYMUS, GENNADIUS, ISIDORUS. *Dějiny křesťanského písemnictví. (De viris illustrisibus)*, nr. 67, s. 123.

„Keď som ešte ležal akoby v temnej noci,“ píše niekoľko mesiacov po kresťanstve, „žiadalo sa mi extrémne ťažké a namáhavé splniť všetko, čo mi Božie milosrdenstvo predkladalo. Bol som zviazaný mnohými chybami svojho minulého života a neveril som, že sa od nich môžem oslobodiť. Až tak som sa riadil nerestami a uprednostňoval svoje zlé žiadosti... Ale potom, s pomocou oživujúcej vody, bola zmytá bieda môjho predchádzajúceho života, toto zvláštne svetlo naplnilo moje srdce a druhé narodenie ma premenilo v úplne novú bytosť. Úžasným spôsobom začala miznúť každá pochybnosť... Jasne som pochopil, že bolo iba pozemské, čo predtým vo mne žilo v otroctve nerestí tela, a bolo naopak božské a nebeské to, čo Duch Svätý vo mne zrodil.“ – HARTEL, Guilemus (ed). *S. Thasci Caecili Cypriani Opera omnia*. Vol. III., pars I., Vindobonae 1868. *Ad Donatum. Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum* – CSEL., 3 – 4, s. 5.

²⁵ LICHNER, Miloš – KARABOVÁ, Katarína. *K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície*. Trnava: Dobrá kniha, 2017, s. 13.

²⁶ QUASTEN, Johannes. *Patrology*, s. 340.

na ktorých riešil aktuálne problémy a jeho bohatá literárna činnosť bola odozvou na konkrétnu náboženskú situáciu v Kartágu, ale i Cirkvi všeobecne. Cypriánova literárna činnosť bola úzko spätá s jeho životom a dobou. Všetky jeho diela sú napísané pre špecifické príležitosti a slúžili praktickým účelom. Bol to muž činu, zaujímal sa skôr o smerovanie duší ako o teologické špekulácie. Nemal ani Tertulianovu hĺbku a dar rétoriky, ani jeho ohnivú vášnivost'. Na druhej strane sa jeho praktická múdrosť vyhýba zveličovaniu a provokáciám, ktoré tomu druhému tak veľmi ublížili. Jeho jazyk a štýl sú jasnejšie a uhladenejšie a vykazujú väčší vplyv slovnej zásoby a obrazov Biblie. Ale jeho obdiv k Tertulianovi je evidentný zo skutočnosti, že jeho spisy stelesňujú najlepšie myšlienky jeho pána. V kresťanskom staroveku, ako aj v stredoveku, bol jedným z najpopulárnejších autorov a jeho spisy sa zachovali vo veľkom množstve rukopisov.²⁷

Pastoračný zápal, ktorý sprevádzal Cypriána, dosvedčujú už aj spomínané synody v Kartágu – v roku 251, keď sa uvažovalo o probléme padlých počas prenasledovania a otázke rozkolov Felicissima a Novaciana; v roku 252, keď sa opäť uvažovalo o možnosti prijatia odpadlíkov do Cirkvi; v roku 253 sa synoda v Kartágu zaoberala otázkou krstu detí; v roku 254 zaujala synoda stanovisko k prípadu Basilidesa a Martialisa zosadených za rúhanie a modlárstvo; v roku 255 sa účastníci synody zaoberali otázkou krstu heretikov; rovnaká otázka sa riešila aj na jar a na jeseň v roku 256.²⁸

V rokoch 252 až 254 mor zničil celé Kartágo a v roku 255 sa začal spor, ktorý vyústil do rozkolu medzi Cypriánom a pápežom Štefanom v otázke platnosti krstu, keď ho udeľovali heretici. Spor sa sotva skončil, keď v auguste roku 257 vypuklo Valeriánove prenasledovanie. Cyprián bol deportovaný do Curubisu²⁹ a zostal tam rok. V roku 258 bol opäť zatknutý, predvolaný, aby obetoval bohom, a keď to odmietol, bol nasledujúci deň (14. septembra) odsúdený na sťatie hlavy.³⁰ Ako prvý biskup sa stal mučeníkom na tomto kontinente.

Svätý Cyprián nám zanechal, okrem svojich listov, aj trinásť autentických diel. Sú to buď apologetické, alebo traktáty o morálke a cirkevnej disciplíne. Jeho literárne diela odrážajú pokojný a vyrovnaný temperament. Málokedy sa zameriaval na pekný štýl alebo na efekt, hoci napriek úsiliu prezrádzal svoj africký temperament a dobré vzdelanie v rétorike. Jeho jediným cieľom bolo písať to, z čoho budú profitovať jeho čitatelia. Mal harmonickú formu klasického spisovateľa. Jeho štýl bol v nasledujúcich storočiach veľmi obdivovaný a často napodobňovaný.³¹ Vysoko si ho vážil aj Hieronym, keď o ňom napísal: „*Je žbytočné zostavovať zoznam jeho výstupov, pretože jeho diela sú slávnejšie ako slnko.*“³²

²⁷ QUASTEN, Johannes. *Patrology II.*, s. 340.

²⁸ STREJKOWSKI, Stanisław. Synody w Afryce prokonsularnej III wieku jako przejaw kolegalności biskupów w świetle Kanonów synodalnych i *Listów* św. Cypriana z Kartaginy. In *VOX PATRUM* 72, (2019), s. 100 – 101. <https://doi.org/10.31743/vp.4834>

²⁹ Staroveký Curubis (Korba) bolo mesto v Tunisku na východnom pobreží Cap Bon.

³⁰ PANCZOVÁ, Helena. (ed). Akta Cypriana. In. *Slávne svedectvo mučeníkov. Výber z najstaršej mučeníckej literatúry*. Starokresťanská knižnica, zväzok 4. Trnava: Dobrá kniha, 2009, s. 277 – 28.

³¹ Listy sv. Cypriána tvoria najdôležitejšiu časť jeho diela. Vieme, že on sám si uchovával ich kópie a triedil ich podľa predmetov. Päťdesiatdeväť z týchto listov o dogmatických a disciplinárnych otázkach je stále zachovaných a všetky majú veľký historický význam.

³² HIERONYMUS, GENNADIUS, ISIDORUS. *Dějiny křesťanského písemnictví. (De viris illustrisibus)*, nr. 67, s. 123.

Jeho životopisec Pontius prezradil, že hoci Cypriánov dôstojný prejav vzbudzoval rešpekt, ale pre jeho jednoduchosť, láskavosť a srdečnosť si ho všetci obľúbili. Bol neuvěřiteľne aktívny, venoval sa každému druhu práce, no nikdy nebol uponáhľaný ani prehnane vzrušený. Bol to muž s autoritou a zaslúži si byť zaradený medzi takých veľkých správcov a populárnych vodcov, akými boli Bazil, Ambróz, Lev a Gregor. Svojím životom, osobným svedectvom a literárnou tvorbou, urobil Cyprián zo svojho sídla centrum celého afrického episkopátu a hoci tento titul nevlastnil, bol skutočne ich prímason.³³

Cypriánova aktivita počas prenasledovania

V roku 248 alebo na začiatku roku 249 bol Cyprián zvolený za biskupa v Kartágu „hlasom ľudu“, ale proti odporu piatich starších kňazov (presbyterov), medzi nimi istého Novata.³⁴ Nebol v úrade viac ako asi rok, keď cisár Décus na konci roka 249 vyhlásil svoj edikt, čo spôsobilo prenasledovanie kresťanov. Uplatňovanie ediktu začalo v Ríme a pokračovalo ďalej, pričom zasiahlo aj Kartágo. Cyprián našiel bezpečné útočisko mimo svojho mesta, odkiaľ udržiaval pomerne čulý kontakt so svojimi veriacimi a duchovenstvom. Napriek tomu jeho odchod neschvaľovali všetci. Skupina kňazov, ktorí stáli v opozícii voči Cypriánovi, využili jeho odchod z Kartága a obvinili ho, že sa chcel vyhnúť väzneniu. Neuspokojili sa s tým, že Cyprián naďalej udržiaval kontakt so svojou komunitou a aj vyčlenil veľké množstvo prostriedkov na podporu najchudobnejších.³⁵

O postoji a dôvodoch Cypriánovho odchodu vieme z jeho korešpondencie. Už na jar 250 sa rozhodol, že opusti Kartágo a odíde do dobrovoľného exilu. Svoje dôvody aj uviedol, keď napísal, že jeho prítomnosť v meste môže spôsobiť ešte väčšie násilie a narušenie pokoja.³⁶ Zodpovedný prístup biskupa z Kartága potvrdzuje aj jeho modlitba na tento úmysel, v ktorej nakoniec pochopil, že toto je „.... miesto, kde to bola vôľa Božia, aby som prišiel,“ a na záver svojho listu ešte napísal: „Prídem za tebou, len keď napíšeš, že veci sú vyriešené... alebo ak mi Pán dá znamenie.“³⁷

Pontius, ako sme už vyššie uviedli, jeden z Cypriánových diakonov, napísal Život Cypriána krátko po jeho mučeníctve v roku 258.³⁸ V jeho obsahu nájdeme aj zdôvodnenie tohto úteku z Kartága, keď napísal o svojom biskupovi: „Bol to skutočne ten strach, ktorým by sa bál uraziť Pána, ktorý mu kázal hľadať miesto úkrytu.“³⁹ Zostať v Kartágu by teda podľa neho znamenalo zhrešiť proti Pánovi ignorovaním jeho príkazov, a tak prispieť k oslabeniu jeho Cirkvi.

V ďalšej časti Pontius vysvetľuje, že jeho biskup sa mohol hneď na začiatku prenasledovania „.... ponáhľať ku korune mučeníctva, ktorá mu bola určená, najmä keď bol často vyzyvaný, aby predstúpil pred levy,“ ale Boh by mu to nedovolil. Navyše, Pontius dáva čitateľovi aj

³³ TIXERONT, Joseph. *A handbook of patrology*. London: B. Herder book CO, 1923, s. 121; STRZELCZYK, Jerzy. *Wandalowie i ich afrykańskie państwo*, s. 110.

³⁴ CYPRIANUS. *Epistula 40*, CSEL 3/2, s. 585 – 586.

³⁵ STRĘKOWSKI, Stanisław. *Synody w Afryce prokonsularnej*, s. 107.

³⁶ CYPRIANUS. *Epistula 7*, CSEL 3/2, s. 484 – 485.

³⁷ CYPRIANUS. *Epistula 7*, CSEL 3/2, s. 484 – 485. Cyprián tento list adresoval presbyterom a diakonom v Kartágu.

³⁸ BRENT, Allen. *On the Church – Select Treatises: St. Cyprian of Carthage*. St Vladimirs Seminary Pr.: New YORK, 2006, s. 11.

³⁹ KITZLER, Petr – ADÁMKOVÁ, Iva. Život Cyprianův – Pontius. In KITZLER, Petr (ed.) *Příběhy rané křesťanských mučedníků*, Praha: Vyšehrad 2009, s. 246.

d'alšie argumenty: „Kto by potom zostal učiť pokániu stratených, pravde heretikov, jednote schizmatikov, mierumilovnosti a zákonu evanjeliovej modlitby Božích synov... aby vzbudzoval takých veľkých mučeníkov nabádaním k jeho božskému smerovaniu?“⁴⁰ Postoj Cypriána trefne zhodnotil Strekowski: „Boh potreboval Cypriána, aby pomohol posilniť Cirkev v období, ktoré nasledovalo. Preto bolo pre Cypriána lepšie riadiť Cirkev z diaľky, ako ju nechať bez kormidla a zraniteľnú.“⁴¹

Krátko po smrti pápeža Fabiána (+20. január 250) presbyteri a diakoni, ktorí počas uprázdnenia miesta riadili rímsku cirkev, poslali do Kartága správu o jeho mučeníctve a zároveň napísali list, v ktorom vyjadrili svoje prekvapenie nad útekem biskupa z Kartága.⁴² Cyprián im ihneď podal podrobnú správu o svojej činnosti a vysvetlenie svojho rozhodnutia odísť. V liste 20 objasnil dôvod opustenia Kartága: „Nemyslel som ani tak na vlastnú bezpečnosť, ako na všeobecný pokoj našich bratov, ... s obavami, že ak sa budem naďalej ukazovať v Kartágu, mohol by som ešte viac prehĺbiť nepokoje, ktoré sa začali.“⁴³ Svoj list ukončil uistením, že sa aj naďalej z diaľky stará o potreby cirkvi.

Cyprián z exilu počas prenasledovania viedol bohatú korešpondenciu a reagoval na aktuálnu situáciu. Značnú časť venoval aj otázke padlých. Napr. na adresu Lucianusa – vyznávачa, Cyprián tvrdil, že len biskup má právo prijať odpadlíkov a Lucianus je málo znály Písma, lebo: „Nevenoval veľkú pozornosť skutočnosti, že nie mučeníci tvoria evanjelium, ale že mučeníci sa rodia prostredníctvom evanjelia.“⁴⁴ Situácia sa v niektorých prípadoch vyhrotila až tak, že časť odpadlíkov sa stavala násilnou voči cirkvi, keď sa dožadovali prijatia do jej spoločenstva.⁴⁵ Na túto skutočnosť reagoval aj Cyprián a zdôrazňoval, že jedným z najlepších spôsobov, ako môže cirkev zostať jednotná, je, aby biskupi medzi sebou komunikovali a prijali konzistentné stratégie riadenia. Vyjadril to vo viacerých svojich listoch, ktoré adresoval duchovenstvu v Ríme a v Kartágu.⁴⁶ V liste 30. mu odpovedali rímski duchovní, v ktorom mu vyjadrili súhlas a podporu, lebo Cirkev musí zostať jednotná, inak utrpí veľké straty. Vzniknutá situácia „takmer na celom svete“, preto musí byť odpoveď vedenia univerzálna, konzistentná a záväzná.⁴⁷

Cypriánovi sa dostalo aj ďalšieho povzbudenie, keď mu vyznávači (confessores) v 31. liste ďakovali za veľké povzbudenie, ktoré im poskytol. Potvrdili, že neexistuje lepší spôsob, ako brániť vieru a vyznať Krista tvárou v tvár mučeniu. Robiť to neochvejne, s pomocou od Boha, je dôkazom sily kresťanstva.⁴⁸

Keď bol Cyprián ešte vo svojom úkryte, dozvedel sa aj o odchode diakona Felicissima z cirkevného spoločenstva, preto na jeho postoj reagoval aj v liste z roku 251. Presbyterom v Kartágu napísal, že už vie to tom a vidí to úsilie rozbiť spoločenstvo.⁴⁹ Felicissimus odmietal aj poskytnúť materiálnu pomoc tým, ktorí to potrebovali a navyše to bola

⁴⁰ KITZLER, Petr – ADÁMKOVÁ, Iva. *Život Cyprianův – Pontius*, s. 245.

⁴¹ STREKOWSKI, Stanislaw. *Synody w Afryce prokonsularnej*, s. 65.

⁴² CYPRIANUS. *Epistula* 8, CSEL 3/2, s. 485 – 488.

⁴³ CYPRIANUS. *Epistula* 20, CSEL 3/2, s. 527 – 529.

⁴⁴ CYPRIANUS. *Epistula* 27, CSEL 3/2, s. 544.

⁴⁵ PALMER, Philip Bradford. *Cyprian the apologist.*, s. 70.

⁴⁶ CYPRIANUS. *Epistula* 29, CSEL 3/2, s. 547 – 548; *Epistula* 35, CSEL 3/2, s. 571 – 572.

⁴⁷ CYPRIANUS. *Epistula* 30, CSEL 3/2, s. 549 – 556.

⁴⁸ CYPRIANUS. *Epistula* 31, CSEL 3/2, s. 557 – 565.

⁴⁹ CYPRIANUS. *Epistula* 41, CSEL 3/2, s. 587 – 589.

adresná pomoc od biskupa. Dokonca sa začal vyhrážať, že neprijme kajúcnikov do komunity, aj keby im hrozila smrť, ak budú naďalej poslúchať legitímneho biskupa.⁵⁰ Pre tieto, ale aj ďalšie problémy, začal Cyprián uvažovať o zvolaní synody, ktorú pokladal za jeden z najúčinnějších spôsobov ochrany Cirkvi pred stupňujúcou sa vnútornou hrozbou.

Keď sa Cyprián vrátil v roku 251 späť do Kartága adresoval svoj list rímskemu biskupovi Kornéliovi, kde mu vysvetlil svoj postoj odchodu z Kartága. V neskoršom liste, z roku 254, ktorý napísal Flerenciovi, sa opäť vrátil k tejto téme a požiadal ho o príhovor a podporu: „Niektorí s hrdou aroganciou opovrhujú biskupom, ktorý je jeden a predseda Cirkvi, a ľudia ho považujú za človeka, ktorého Boh poctil, za nehodného. Aká nafúknutá pýcha, aká arogancia ducha, aká pompéznosť mysle, priviesť na svoj dvor predstavených a kňazov! Keby sme neboli od teba očistení a ospravedlnení твоjím súdom, šesť rokov by veriaci nemali biskupa, Krista ani zástupcu, Boha ani kňaza. Puppian [Cypriánova prezývka] nech pomáha, vyslovuje súd, Boží súd a uznáva Krista, aby sa nezdalo, že taký veľký počet veriacich, ktorého sme prijali, zomiera bez nádeje na spásu a pokoj, aby sa nepovažoval za nových veriacich, ktorí skrze nás nedostali žiadnu milosť kerstu a Ducha Svätého, takže po preskúmaní vecí bol udelený pokoj toľkým padlým a kajúcnikom a naše prijatie do spoločenstva týmto rozsudkom by nebolo neplatné. Prosím, prosím, hovorte o nás láskavo a svojím vyhlásením potvrdte naše biskupské postavenie, aby vám Boh a Jeho Kristus ďakovali za to, že vďaka vám bol vodca prinavrátený na svoj oltár a zároveň ľuďom.“⁵¹

Pre objektivnosť je treba uviesť, že Cyprián nebol jediným biskupom, ktorý sa v čase prenasledovania rozhodol pre odchod zo svojho biskupstva. Väčšina, alebo všetci ostatní biskupi zo Severnej Afriky sa vzhľadom na svoje významné postavenie rozhodli počas Déciovhov prenasledovania buď skryť, alebo opustiť svoje biskupstvá. Mnohí utiekli do Ríma a do iných miest. V skutočnosti neexistujú žiadne dôkazy o jednom severoafrickom biskupovi, ktorý by bol umučený počas tohto obdobia, čo naznačuje, že Cypriánovo rozhodnutie opustiť mesto bolo štandardným rozhodnutím.⁵²

Bohatá Cypriánova korešpondencia dosvedčuje, že ako biskup riadil a staral sa o svoju diecézu. Napríklad v 5. liste nariadil svojim duchovným, aby prišli na pomoc vyznávačom (confessores) s niektorými cirkevnými prostriedkami, ktoré boli na tento účel vyčlenené. Jedna z výhod viery spočíva v tom, že kresťania milujú druhého a navzájom si pomáhajú v núdzi.⁵³ V ďalších listoch poukazuje na príklad, ktorý nám dal Kristus. Jeho napodobňovanie znamená získať jeho prisľúbenia a byť s ním spoludedičom. Radostne znášať utrpenie znamená urobiť silné a pozitívne vyhlásenie o kresťanstve pred pohan-ským svetom. To, čo znášajú kresťania, je vynikajúcim svedectvom pre pohanov. Pohanovia si to budú pamätať ešte dlho po prepustení vyznávačov z väzenia.⁵⁴

V 11. liste Cyprián vysvetľoval, že prenasledovanie je Božie dielo, ktoré predstavuje milujúceho otca, ktorý vstáva, aby povzbudil svoje deti. Tvrdil, že v posledných rokoch sa Cirkev vyznačuje nedostatkom disciplíny, odmietaním modliť sa alebo robiť pokánie,

⁵⁰ CYPRIANUS. *Epistula* 41, 2, CSEL 3/2, s. 588.

⁵¹ CYPRIANUS. *Epistula* 66, 5, CSEL 3/2, s. 730.

⁵² BERARDINO, Angelo Di. Preface in *Cyprian of Carthage: Studies in His Life, Language, and Thought*. Henk Bakker, Paul van Geest and Hans van Loon (ed.). Leuven – Paris – Walpole, MA: Peeters, 2010, s. x.

⁵³ CYPRIANUS. *Epistula* 5, CSEL 3/2, s. 478 – 479.

⁵⁴ CYPRIANUS. *Epistula* 13, CSEL 3/2, s. 504 – 509.

vnútornými hádkami a ignorovaním Pánových príkazov.⁵⁵ Pánova disciplína je vlastne náprava, ktorá je prospešná pre cirkev. Cyprián nešetril povzbudením, keď konštatoval, že prokonzul Kartága a veľký zástup okoloidúcich v meste môžu jasne vidieť nebeský boj, do ktorého sú zapojení vyznávači a silu, ktorú im Boh dáva.⁵⁶ Podobne, ako apoštol Pavol, aj vyznávači hovoria veľa svojou nezlomnosťou. Duchovenstvu pripomínal naďalej podporovať tých, ktorí chradnú vo väzení. Cirkev ma vyjadriť osobitú spomienku na tých, ktorí počas prenasledovania zahynuli. Jednou z výhod viery je aj podporovanie štedrości iných kresťanov.⁵⁷

Synoda v roku 251

V zozname prvých synod v ranej cirkvi nachádzame Jeruzalemský koncil (synoda) v roku 50 a následne na východe i na západe sa až do pôsobenia biskupa Cypriána v Kartágu zišlo asi 20 synod. V 3. storočí sa Kartágo stalo dôležitým centrom kresťanského života. V roku 220 zvolal biskup z Kartága Agrippina synodu, na ktorej sa zišlo 70 biskupov a hlavnou témou bola otázka platnosti krstu udeľovaného heretikmi.⁵⁸ O dvadsať rokov neskôr biskup Donát zvolal (r. 240) druhú synodu, na ktorej sa zúčastnilo 90 biskupov.⁵⁹ Obsahom tejto synody bolo vyhlásenie, že krst heretikmi bol neplatný. V ťažkých chvíľach, keď bolo treba riešiť nové problémy, sa biskupi a duchovní Africkej cirkvi zišli na synodách, aby spoločne riešili problémy.⁶⁰

Dokumenty synody v Kartágu z roku 251 sa nám nezachovali, ale je možné udalosti zrekonštruovať pomocou Cypriánových listov. Synoda sa pravdepodobne začala v Kartágu koncom apríla 251, tesne po Veľkej noci (Veľkonočná nedeľa pripadla na 23. marca). Stretnutie uľahčil fakt, že cisárovi Déciovi prekážali vpády Gótot, a tiež musel odraziť nepriateľského cisára. Pri tejto príležitosti sa zišli početní biskupi (*copiosus episcoporum numerus*),⁶¹ kňazi a diakoni z okolia i mimo neho. Synodálnych otcov pravdepodobne hostilo kartáginské duchovenstvo. Rokovania sa zúčastnili nielen biskupi, ale aj zvyšok duchovenstva a veriaci, pričom posledné slovo mali, podľa tradície, biskupi.

Z Cypriánovej korešpondencie o konaní synody v roku 251 sa dozvedáme: „*Avšak podľa toho, čo bolo predtým rozhodnuté, po utíšení prenasledovania, keď sa naskytna príležitosť na spoločné zhromaždenie, sme sa zišli v bojnomočte biskupi, ktorých viera a Pánova ochrana zachovali zdravých a neporušených. A po dlhom citovaní Písma na oboch stranách sme so spasiteľnou miernosťou zvažili správny prostriedok, aby sa odpadlíkom úplne neodoprela ani nádej na spoločenstvo, ani na pokoj,*

⁵⁵ CYPRIANUS. *Epistula* 11, CSEL 3/2, s. 495 – 501.

⁵⁶ CYPRIANUS. *Epistula* 10, CSEL 3/2, s. 490 – 494.

⁵⁷ CYPRIANUS. *Epistula* 12, CSEL 3/2, s. 502 – 504.

⁵⁸ CYPRIANUS. *Epistula* 71, CSEL 3/2, s. 774; BARON, Arkadiusz – PIETRAS, Henryk. *Acta Synodalia ab anno 50 ad annum 381*. Wydawnictwo WAM. Kraków 2006, s. 4.

⁵⁹ CYPRIANUS. *Epistula* 59/10, CSEL 3/2, s. 677; BARON, Arkadiusz – PIETRAS, Henryk. *Acta Synodalia ab anno 50 ad annum 381*, s. 4.

⁶⁰ „*Všetchny mezi týmito skupinami v církvi boli také napěté ako v každej spoločnosti, ktorá bola nabá konfrontovaná s voľbou medzi kolaboráciou a odporom. Silná zmes smútku za umučenými príbuznými, viny, horkosti, evanjeliového volania postaviť sa na odpor až do smrti a odpustiť tým, ktorí zbežili, a ľudská potreba pamätať, vytvorili búrlivú cirkev. Otázka sa zamerala na podmienky, za ktorých sa má odpadlíkom umožniť návrat do spoločenstva s cirkvou“.* – DUNN, Geoffrey, David. *The Carthaginian Synod of 251: Cyprian's Model of Pastoral Ministry*. In *I concili della cristianità occidentale secoli III – V: Studia Ephemeridis Augustinianum* 78. Roma: Institutum Patristicum Augustinianum, 2002, s. 238.

⁶¹ CYPRIANUS. *Epistula* 55, CSEL 3/2, s. 624 – 648.

*aby nezlyhali viac zo zúfalstva, a keďže Cirkev bola pre nich uzavretá, nežili ako pohanovia nasledujúci svet; ani by sa však nemala zmierniť evanjeliová cenzúra, aby sa unáhle neponáhľali k prijímaniu, ale aby pokánie nejaký čas vydržalo a aby sa v zármutku hľadala otcovská milosť a aby sa skúmali situácie, želania a potreby každého z nich podľa toho, čo obsahuje traktát, ktorý vám, verím, prišiel a v ktorom sú vypracované samostatné rubriky našich rozhodnutí. A ak by sa nám počet biskupov v Afrike nezdal dostatočný, napísali sme o tejto veci aj do Ríma nášmu kolegovi Kornéliovi. On sám po porade s veľmi mnohými spolubratmi biskupmi s rovnakou vážnosťou a spasiteľnou umiernenosťou súhlasil s rovnakým rozhodnutím ako my.*⁶²

V roku 251 sa v Kartágu konala synoda, na ktorej sa rokovalo na tému dvoch hlavných problémov: padlí (lapsi) a vzniknutá schizma. K prvému problému synoda rozhodla, že:

1. treba dôkladne preskúmať každý prípad;
2. každý z padlých (lapsi) v nebezpečenstve smrti mal byť okamžite znovu prijatý do spoločenstva;⁶³
3. odpadlíci (lapsi), ktorí obetovali (sacrificati), musia robiť úplné pokánie po zvyšok svojho života, byť znovu prijatí do komunity tesne pred smrťou;⁶⁴
4. tí, ktorí si kúpili certifikáty od úradníkov (libellatici), môžu byť po pokání a verejnej žiadosti u biskupa prijatí do plného spoločenstva (reconciliatio).⁶⁵

V druhom bode, ktorý sa týkal problematického duchovenstva, synoda potvrdila Cypriánovu exkomunikáciu Felicissima⁶⁶ a pridala na tento zoznam ešte piatich presbyterov.⁶⁷

Cyprián o výsledku synody napísal Kornéliovi list a zdalo sa, že naznačoval, že nemal veľký podiel na rozhodnutí, ku ktorému sa dospelo.⁶⁸ Jedno z vysvetlení o tejto veci je, že Cyprián na tejto synode nemal rozhodujúce slovo, pretože synoda sa zaoberala aj kontrolou jeho biskupskej služby na podklade obvinení jeho neprajníkov v diecéze.⁶⁹ Synoda tiež potvrdila exkomunikáciu Iovina a Maxima, ktorú vydalo deväť biskupov.⁷⁰

O pohnútkach, ktoré viedli synodálnych otcov, Cyprián informoval aj v liste 57.: „Rozhodli sme sa ísť strednou cestou. Nechcejúc úplne zbaviť padlých nádeje na návrat k spoločenstvu a pokoju, aby neupadli do zúfalstva a nevrátili sa do pohanského života – ak by im Cirkev zatvorila brány – ale na druhej strane nemieniac poľaviť v disciplíne Evanjelia tým, že sme príliš uľahčili návrat do Cirkvi, rozhodli sme sa čo najviac predĺžiť obdobie pokánia, potom v slzách a bolestiach prosiť o odpustenie a nakoniec v každom jednotlivom prípade preskúmať typ briechu, dispozíciu briešnikov

⁶² CYPRIANUS. *Epistula* 55, CSEL 3/2, s. 627.

⁶³ CYPRIANUS. *Epistula* 55, CSEL 3/2, s. 624 – 648; *Epistula* 56/2, CSEL 3/2, s. 648; *Epistula* 57/1, CSEL 3/2, s. 650. Cyprián na inom mieste píše: „Ale čudujem sa, že niektorí sú takí tvrdohlaví, že si myslia, že pokánie by nemalo byť dovolené pre odpadlíkov, alebo že sa domnievajú, že kajčovníkovi by malo byť odopreté odpustenie...“ – CYPRIANUS. *Epistula* 55/22, CSEL 3/2, s. 639.

⁶⁴ CYPRIANUS. *Epistula* 55/17, CSEL 3/2, s. 635 – 636; *Epistula* 57/1, CSEL 3/2, s. 650.

⁶⁵ CYPRIANUS. *Epistula* 55, CSEL 3/2, s. 624 – 648.

⁶⁶ CYPRIANUS. *Epistula* 55/23, CSEL 3/2, s. 623 – 642.

⁶⁷ CYPRIANUS. *Epistula* 42, CSEL 3/2, s. 590.

⁶⁸ CYPRIANUS. *Epistula* 45/4, CSEL 3/2, s. 603.

⁶⁹ Pravdepodobne Cyprián počas synody navštívil Hadrumetum. – CYPRIANUS. *Epistula* 45, CSEL 3/2, s. 599 – 603.

⁷⁰ CYPRIANUS. *Epistula* 59, CSEL 3/2, s. 666 – 691.

a poľahčujúce okolnosti.⁷¹ Toto bola určite rozumná stredná cesta, ktorá zachovávala niečo z predchádzajúcej prísnosti, a predsa sa v mnohom prispôbovala skutočným faktom a potrebám veriacich.

Na nasledujúcej synode v Kartágu v roku 252 sa opäť riešila otázka tých, ktorí obeťovali (sacrificati) a pod vplyvom pápeža Kornélia boli pre nich zmiernené pravidlá prijatia.⁷² Cyprián nám vo svojom 54. liste zanechal správu o tom, že synoda na túto tému rozhodla, že vzhľadom na blížiacu sa prenasledovanie môžu okamžite uzmierniť všetkých, ktorí prejavili známky pokánia, aby ich pripravili na boj prostredníctvom svätých sviatostí.⁷³

Diakon Felicissimus a Novacianova schizma

Celá situácia tých, ktorí nejakým spôsobom odpadli od Cirkvi (lapsi), sa ukázala ako zložitá. Vytvorili sa viaceré názory, postoje, ale aj riešenia. V negatívnom smere boli ovplyvnení aj diakon Felicissimus v Kartágu a protipápež Novacian.

Ako už bolo vyššie spomínané, diakon Felicissimus v Kartágu viedol skupinu piatich kňazov, ktorí boli proti legitímnej voľbe Cypriána na biskupský stolec v Kartágu v roku 249. Počas prenasledovania využili príležitosť a začali postupne odmietať poslušnosť svojmu biskupovi. Duchovným vodcom tejto skupiny bol Felicissimus.⁷⁴ Keď bol Cyprián ešte vo svojom úkryte, dozvedel sa o odchode jeho diakona Felicissima z cirkevného spoločenstva a vo svojom liste z roku 251 napísal aj toto: „... medzi tými ste ma informovali, že Felicissimus koná veľmi zlomyselne a klamlivo. Okrem podvodov a lúpeží, o ktorých som už veľa vedel, teraz poburuje časť ľudí proti biskupovi, teda chce oddeliť pastiera od oviec, oddeliť synov od otca a rozprášiť Kristových členov.“⁷⁵

Cyprián poslal z ústrania dvoch biskupov a dvoch kňazov do Kartága, aby rozdelili pomoc veriacim chudobným, nakoľko mnohých zruinovalo prenasledovanie. Diakon Felicissimus sa postavil proti Cypriánovým vyslancom, možno preto, že starostlivosť o chudobných považoval za výlučné právo diakonov a v takejto záležitosti nestrpel zvláštnych povereníkov biskupa. Felicissimus išiel ešte ďalej a dal sa neznámym kňazom Novatusom vysvätiť na kňaza bez súhlasu svojho biskupa. Táto vysviacka bola v rozpore so všetkými cirkevnými kánonmi, a Felicissimus pre svoje veľmi pohoršujúce správanie nebol hodný tohto svätenia.⁷⁶ K svojmu arogantnému postoju ešte pridal aj vyhrážky, že odmietne pri-

⁷¹ CYPRIANUS. *Epistula* 57/1, CSEL 3/2, s. 650 – 651; Cyprián vo svojej korešpondencii opisuje postoj synody aj v liste 55 takto: „Nemysli si, drahý brat, že odteraz sa buď zmenšuje odvaha bratov, alebo že mučeníctvo zľháva preto, že sa zmiernilo pokánie pre odpadlíkov a že sa kajúcnikom ponúkla nádej na zmierenie. Sila skutočne veriacich zostáva stále a bezúbožnosť pretrváva stabilná a silná medzi tými, ktorí sa boja Boha a milujú ho celým srdcom. Lebo čas pokánia sa u nás povoľuje aj cudzoložníkom a dáva sa im pokoj. Panenstvo však z tohto dôvodu v Cirkvi nezániká, ani slávny zámer kontinuity nezániká pre bratov iných. Cirkev prekvitá, korunovaná toľkými pannami, a čistota a skromnosť si zachovávajú tenor svojej slávy; ani živost kontinuity nie je zničená, pretože pokánie a odpustenie sú zmiernené pre cudzoložníkov.“ – CYPRIANUS. *Epistula* 55/20, CSEL 3/2, s. 641 – 642.

⁷² ŠUBRT, Jiří. Sanguis martyrum, semen christianorum: idea mučedníctví v rané církvi. In KITZLER, Petre (ed.) *Příběhy raně křesťanských mučedníků*, Praha: Vyšehrad 2009, s. 29.

⁷³ CYPRIANUS. *Epistula* 54, CSEL 3/2, s. 621 – 624.

⁷⁴ STREKOWSKI, Stanisław. *Synody w Afryce prokonsularnej*, s. 109.

⁷⁵ CYPRIANUS. *Epistula* 41, CSEL 3/2, s. 587 – 589.

⁷⁶ CYPRIANUS. *Epistula* 49, CSEL 3/2, s. 608 – 612; *Epistula* 37, CSEL 3/2, s. 576 – 579; *Epistula* 35, CSEL 3/2, s. 571 – 572.

jať kajúcnikov do komunity, aj keby im hrozila smrť, ak budú naďalej poslúchať legitímneho biskupa.⁷⁷ Brojit' voči biskupovi neprestal a spolu so svojou skupinou piatich kňazov obvinili biskupa, že je príliš prísny, pokiaľ ide o padlých (lapsi) a že pohŕda listami vyznávačov (confessores). Podarilo sa mu tiež na svoju stranu dostať aj niektorých vyznávačov, ktorí sa cítili dotknutí, že biskup nepridáva ich listu (libelli pacis) náležitú vážnosť.⁷⁸

V nasledujúcej korešpondencii (list 43. a 48.) Cyprián varoval svoje duchovenstvo a veriacich pred pokúšením pripojiť sa k Felicissimovej schizme, ktorá bola nebezpečná pre jednotu Cirkvi v Kartágu. Zároveň vyjadril veľkú radosť z toho, že sa mnohí schizmatici začali vracat' do komunity a informoval rímskeho biskupa Kornélia o činoch Novaciána, protipápeža, ktorý sa v Prokonzulárnej Afrike snažil pritiahnuť na svoju stranu čo najviac veriacich, napriek tomu, že svojich priaznivcov mal už v Galii a na východe ríše.⁷⁹ V ďalšej korešpondencii biskup Kartága sa usiloval povzbudzovať svojich kňazov a diakonov vo vytrvalosti a vernosti vo viere, a tiež im nariadil, aby exkomunikovali aj vodcu Felicissima. Podľa Cypriána je tento muž veľmi nebezpečný a buričský rebel, ktorý sa snaží vyvolať vnútorný nepokoj.⁸⁰ Kartaginský klérus mu odpovedal a informoval ho, že splnili jeho požiadavku a Felicissima a ešte aj iných exkomunikovali.⁸¹ V liste 43. sa Cyprián pošťazoval, že do Veľkej noci (r. 251) sa nestihne vrátiť do Kartága, ako dúfal a uviedol aj dôvod: „*Lebo žloba a prefíkanosť niektorých kňazov dosiahli to, že mi nie je dovolené prísť k vám pred Veľkou nocou, keďže pamätajúc na svoje sprisahanie a zachovávajúc tie staré jedy proti môjmu biskupstvu, ba skôr proti vášmu voleniu a Božiemu súdu, obnovujú svoj starý útok proti nám a znovu obnovujú svätokrádežné machinácie so svojimi zvyčajnými zradami*“.⁸²

V tom istom liste opäť povzbudzuje svojich verných duchovných,⁸³ aby sa pevne postavili proti rebelujúcim presbyterom, kým sa nebude môcť vrátiť a nebude možné zvolať synodu. Danú situáciu videl ako veľmi nebezpečnú skúšku, lebo ak sa nekontroluje, má moc zničiť Cirkev: „*Preto vás však, milí bratia, preto vás vyzyvám a rovnako vám radím, aby ste neuvážene neverili nebezpečným hlasom, aby ste ľahko nedali súhlas klamlivým slovám, aby ste neprijímali tmu za svetlo, noc za deň, hlad za jedlo, smäd za nápoj, jed za liek, smrť za spásu. Nech vás neoklame ani vek, ani autorita tých, čo znovu opakujú staré zlo dvoch starcov*“.⁸⁴ Pre Cypriána je

⁷⁷ CYPRIANUS. *Epistula* 41/2, CSEL 3/2, s. 588 – 589. – „Medziťým, keďže sa Felicissimus vybráždil, že tí, čo nás poslúchli, teda tí, čo boli v spoločenstve, nebudú s ním v spoločenstve ani po smrti, nech prijme rozsudok, ktorý najprv vyslovil, aby sa od nás dozvedel, že je exkomunikovaný, keďže k svojim podvodom a znásilneniam, o ktorých sme sa dozvedeli s najjasnejšími dôkazmi, pridal zločin cudzoložstva, o ktorom naši bratia, vážni ľudia, oznámili, že ho zistili, a tvrdili, že ho dokážu. S Božím dovolením sa všetky tieto veci dozvieme, keď sa stretneme s veľmi mnohými kolegami“.

⁷⁸ CYPRIANUS. *Epistula* 42, CSEL 3/2, s. 590.

⁷⁹ STREKOWSKI, Stanisław. *Synody w Afryce prokonsularnej*, s. 109.

⁸⁰ CYPRIANUS. *Epistula* 41, CSEL 3/2, s. 587 – 589. – „...teraz oznamujete, že Felicissimus vyslovil mnoho zlych a zákeřných brozieb, takže okrem svojich podvodov a znásilnení, o ktorých som sa už dávno veľa dozvedel, sa teraz pokúsil aj o to, aby časť ľudu šťval proti biskupovi, čiže aby oddelil ovce od pastiera a odňal synov od rodiča a rozptýlil Kristove údy“.

⁸¹ CYPRIANUS. *Epistula* 42, CSEL 3/2, s. 590.

⁸² CYPRIANUS. *Epistula* 43, CSEL 3/2, s. 590 – 597.

⁸³ CYPRIANUS. *Epistula* 43/5, CSEL 3/2, s. 593– 594. – „Bratia, nech vás nikto nezvedie z Pánových ciest. Nech vás, kresťanov, nikto nevytrhne z Kristovho evanjelia; nech nikto neodvádza synov Cirkvi od Cirkvi. Len tí, čo chceli zahynúť, nech zahynú sami; len tí, čo vystúpili z Cirkvi, nech zostanú mimo Cirkvi; len tí, čo sa vzbúрили proti biskupom, nech sú bez biskupov; len tí, čo si predtým podľa vašich názorov, teraz podľa Božích súdov žaslúžili podstúpiť trest za svoje sprisahanie a zlomyseľnosť, nech podstúpia tresty za svoje sprisahanie“.

⁸⁴ CYPRIANUS. *Epistula* 43, CSEL 3/2, s. 590 – 597.

zvolanie synody jedným z najúčinnějších spôsobov ochrany Cirkvi pred touto vnútornou hrozbou.⁸⁵

Pápež Fabián zomrel v roku 250 počas Déciovho prenasledovania Cirkvi a štrnásť mesiacov bola Cirkev bez pápeža. Voľba pápeža sa nemohla hneď uskutočniť, pretože mnohí potenciálni kandidáti boli vo väzení. Za hlavného predstaviteľa rímskeho kolégia presbyterov bol poverený kňaz Novacián. Keď došlo k zmierneniu prenasledovania, kolégium si zvolilo za pápeža Kornélia. Novacián si robil nároky na túto voľbu a postupne sa dal do opozície voči Kornéliovi. Využil skutočnosť, že v cirkvi boli rôzne názory na prijímanie pokánia kňazov a veriacich, ktorí počas prenasledovania odpadli. Podarilo sa mu aj mimo Ríma vytvoriť skupinu tých, ktorí zastávali prísny postoj k pristupovaniu k odpadlíkom počas prenasledovania. Dostal sa tak do opozície voči pápežovi Kornéliovi, čo napokon dopadlo tak, že sa dal vyhlásiť za protipápeža (bol ním v rokoch 251 – 258). Pápež Kornélius napätie, ktoré vzniklo, riešil tak, že na jeseň v roku 251 zvolal do Ríma synodu, na ktorej sa zúčastnilo 60 biskupov. Výsledkom synody bolo schválenie Kornélievej zásady, podľa ktorej odpadnutí kresťania po vykonaní primeraného pokánia môžu byť znovu prijatí do Cirkvi. Synoda zároveň odsúdila Novaciána, ktorý odmietal znova prijať odpadlíkov. Novacián sa nepodriadil rozhodnutiu synody a utvoril so svojimi prívržencami sektu, ktorej členovia sa nazývali podľa zakladateľa novaciáni. Spoločné informácie o tom nám zanechali aj Cyprián⁸⁶ a Eusebius.⁸⁷

Približne v rovnakom čase, ako bola zvolaná synoda v Kartágu (koncom apríla 251, tesne po Veľkej noci),⁸⁸ prišli do Kartága dva (nezachované) listy, ktoré pravdepodobne určili prvé rokovania synody. Pápež Kornélius oznámil v jednom liste Cypriánovi svoj nástup do úradu, v druhom presbyter Novacián obvinil Kornélia najmä z prílišnej zhovievavosti voči tým, ktorí počas prenasledovania odpadli. Novacián mal v úmysle po-mocou Cypriána zvrhnúť Kornélia z rímskeho biskupského stolca. Listy boli prečítané pred zhromaždenými na synode za zatvorenými dverami. Na objasnenie situácie v Ríme boli do Ríma vyslaní biskupi Caldonnius a Fortunatus. Ich návrat sa však oddialil až po synode. Ku koncu synody dorazilo do Kartága vyslanectvo Novaciána. Novacián sa medzitým

⁸⁵ Tento Cypriánov postoj jasne vidíme aj v jeho korešpondencii, kde okrem iného napísal: „...všetko preskúmame, keď nám Pán dovolí zhromaždiť sa s mnohými kolegami. Aj Augendus, ktorý sa bez ohľadu na biskupa a Cirkev pripojil k tomuto sprisahaniu, ak s ním zostane, bude trpieť rovnakým trestom, aký na seba uvalí tento po moci chtivý arogantný muž. Rovnako nech vie každý, kto sa pripojí k jeho sprisahaniu a strane, že každý, kto sa chcel dobrovoľne oddeliť od Cirkvi, nie je s nami v Cirkvi spojený. Prečítajte si tento môj list našim bratom a pošlite ho duchovenstvu v Kartágu s menami tých, ktorí sa pridali k Felicissimovi“. – CYPRIANUS. *Epistula* 41/2, CSEL 3/2, s. 588 – 589.

Cypriánov postoj k opodstatneniu zvolania synody vidíme napr. aj v liste 55: „Čo sa však týka tohto, odložil som to, čo treba rozhodnúť o prípade odpadlíkov, aby sme, keď bude ticho a pokoj a Božie milosrdenstvo dovolí biskupom zhromaždiť sa na jednom mieste, potom, keď budú rady z konferencie všetkých oznámené a zvážené, mohli rozhodnúť, čo treba urobiť. Ak by však niekto pred našou radou a pred rozhodnutím odsúhlaseným radou všetkých chcel neuvážene podať sväté prijímanie prepadnutým, sám by mal byť od prijímania zdržaný“. – CYPRIANUS. *Epistula* 55/4, CSEL 3/2, s. 625 – 626.

⁸⁶ „Konal si usilovne i s láskou, milovaný brat, keď si k nám s náhlivosťou poslal akolytu Nikefora, aby nám oznámil slávnú radosť zmierených vyznávačov a zároveň nás veľmi podrobne poučil o nových a škodlivých úkladoch Novatiana a Novatusa, ktorými útočia na Kristovu Cirkev. Lebo hoci táto škodlivá frakcia heretickej skazenosti sem dorazila deň predtým, sama už odsúdená na zánik a určená na zničenie ostatných, ktorí s ňou súhlasili, na druhý deň prišiel Niceforus s tvojím listom“. – CYPRIANUS. *Epistula* 52, CSEL 3/2, s. 616 – 620.

⁸⁷ PAMPHILI, Eusebius. *Církevní dějiny (Ecclesiastica Historia)*, 6. 43, s. 126; 7. 8, s. 132. – „Novaciana právom nenavídime, pretože rozdelil cirkev, niektorých bratov zavedol k bezbožnosti a rúbaniu, zavedol najväčšie hriechne učenie o Bohu a nášho dobrotivého Pána Ježiša považoval za nemilosrdného.“

⁸⁸ CYPRIANUS. *Epistula* 57, CSEL 3/2, s. 650 – 656.

nechal vyhlásiť za rímskeho protipápeža, čo znamenalo, že tam došlo k schizme. Synoda však odmietla nasledovať Novaciánových prívržencov a vyhlásila sa za neutrálnu, kým sa nevrátia spomínaní biskupi.⁸⁹

V Kartágu pôsobil aj kňaz Novatus,⁹⁰ ktorý spočiatku bol proti názorom protipápeža Novaciána, ale neskôr sa pridal na jeho stranu a začal šíriť jeho postoje. Spolu začali vyvíjať napätie proti pápežovi Kornéliovi, a tiež aj proti Cypriánovi. Presadzovali veľmi rigorózný prístup k tým, ktorí chceli byť opäť prijatí do cirkevného spoločenstva.⁹¹

Na Novaciánsku schizmu, ktorá malá dosah aj v Prokonzulárnej Afrike, reagoval pochopiteľne aj Cyprián, kde hlavne zdôraznil dôležitosť jednoty Cirkvi, najmä zoči-voči neustále hroziacim prenasledovaniám. Jeho reakciu poznáme aj z listu biskupovi Antoniovi: „*Nech je to ktokoľvek a nech je to čokoľvek, ten, kto nie je v Kristovej Cirkvi, nie je kresťan. Hoci sa môže predvádzať a vznešenými slovami otvorene deklarovat' svoju filozofiu a výrečnosť, ten, kto nezachováva bratskú lásku alebo cirkevnú jednotu, stratil aj to, čím bol predtým. Ibaže sa vám zdá, že je to biskup, ktorý po tom, čo sa biskupom v Cirkvi stalo, šestnásť spolubratov biskupov bojuje z ctižiadosti, aby sa dezertéri stali falošnými a cudzími biskupmi! A hoci je na celom svete jedna Cirkev rozdelená Kristom na mnoho údov, tiež jeden episkopát rozptýlený v harmonickom množstve mnohých biskupov, tento človek sa napriek Božej tradícii, napriek spojenej a všade spojenej jednote Katolíckej Cirkvi, pokúša vytvoriť ľudskú cirkev a posieľa svojich nových apoštolov po veľmi mnohých mestách, aby založili nejaké nové základy svojej vlastnej inštitúcie.*“⁹²

Prívrženci Felicissima a Novaciana vynaložili veľké úsilie, aby znovu získali svoje postavenie. Novatiánom z Kartága sa dokonca podarilo postaviť v Kartágu do čela biskupa svojej strany (Maximus) a do Ríma poslali mnoho sťažností na Cypriánovu predstieranú tvrdosť, keďže na druhej strane hroziace prenasledovanie si vyžiadalo nové opatrenia, čo sa týkalo záležitostí padlých (lapsi).⁹³ To vyvolalo v Kartágu veľké napätie, ale zvolaná synoda nakoniec priniesla čiastočne pokoj a jednotu.

Záver

Biskupská služba Cypriána v Kartágu mu postupne pomohla získať vedúcu pozíciu v spojených provinciách rímskej severnej Afriky západne od Kartága. K tomuto úspechu mu pomohol aj úspešný priebeh synody z roku 251. Hoci táto synoda zahŕňala presbyteriálnu a laickú účasť, pre Cypriána bola najdôležitejšia jej biskupská povaha. Synoda riešila

⁸⁹ CYPRIANUS. *Epistula* 55/24, CSEL 3/2, s. 642 – 643.

⁹⁰ „Napokon, keď sa Novatus odtiaľ stiahol, to znamená, keď sa stiahla búrka a víchor, tam čiastočne nastal pokoj a slávni a dobrí vyžnávači, ktorí sa na jeho podnet stiahli z Cirkvi, sa po jeho odchode z Ríma vrátili do Cirkvi. Je to ten istý Novatus, ktorý prvý zasial medzi nás oboj sváru, ktorý tu oddelil časť bratov od biskupa, ktorý v tom istom prenasledovaní bol ešte ďalším prenasledovateľom nášho ľudu pre prevrátenie zmysľovania bratov. Je to práve on, kto bez môjho dovoľenia a vedomia svojou frakciou a dobováraním vymenoval za diakona Felicissima, svojho satelita, a svojím prevratom v Ríme, plachtiacim tiež na rozvrátenie Cirkvi, sa tam vyhráňal podobnými a veľmi podobnými vecami, oddelil časť ľudu od kléru a rozvrátil svornosť bratstva, ktoré je samo osebe dobre zjednotené a vzájomne sa miluje. Keďže Rím mal pre svoju veľkosť jednoznačne predchádzať Kartágo, dopustil sa tam väčších a závažnejších priestupkov. Ten, kto tu proti Cirkvi ustanovil diakona, urobil tam biskupa.“ – CYPRIANUS. *Epistula* 52/2, CSEL 3/2, s. 617 – 619.

⁹¹ STREKOWSKI, Stanisław. *Synody w Afryce prokonsularnej*, s. 109.

⁹² CYPRIANUS. *Epistula* 55, CSEL 3/2, s. 642 – 643.

⁹³ HEFELE, Josef, Charles. *The History of the Councils of the Church: from the original documents, to the close of the Council of Nicea a. d. 325*. Edinburgh 1872, s. 95 – 96.

predovšetkým otázku padlých (lapsi), ktorá sa týkala nielen kartágskej Cirkvi, ale aj všetkých Cirkví. Navyše, Cyprián potreboval podporu ostatných cirkví, aby pomohol presvedčiť vlastnú Cirkev, že jeho biskupská „politika“ bola správna.

Podľa Benedikta XVI. Cyprián v týchto zložitých okolnostiach ukázal výnimočné riadiace schopnosti. „*Bol prísny, nie však neoblomný voči odpadlíkom – odpustenie im umožňoval po príkladnom pokání. Bol neoblomný voči Rímu v obraňovaní zdravých tradícií Cirkvi v Afrike, bol veľmi ľudský a naplnený autentickým evanjeliovým duchom pri povzbudzovaní kresťanov k bratskej pomoci pohanom počas moru. Vedel udržať správnu mieru, keď pripomínal ustráchaným veriacim, ktorí sa báli o svoj život a straty pozemských dobier, že pre nich pravý život a pravé dobro nie sú z tohto sveta. Neobrozene bojoval proti nesprávnym zvykom a hriechom, ktoré ničili morálny život, predovšetkým proti lakomstvu.*“⁹⁴

Táto pastoračná stratégia stretávania sa biskupov na synodách bola doplnená aj o energické písanie listov medzi biskupmi, najmä medzi uznávanými poprednými biskupmi, ako Cyprián a Kornélius, čím sa hľadala jednotná odpoveď na problémy miestnej i všeobecnej cirkvi.

Význam synody v Kartágu v roku 251 dokumentuje aj veľké množstvo korešpondencie, ktoré svedčia o Cypriánovom teologickom a pastoračnom myslení a úsilí o dobro Cirkvi. Potvrdzuje to aj názor Scipioniho: „... *akú inú výraznú osobnosť nám v tomto období predstavuje kresťanská Afrika, ktorá sa vyrovná postave Cypriána, ktorého osobná prestíž prekročila Stredozemné more a nachádza dôkazy v provinciách Španielska a Galie, ako aj v Taliansku?*“⁹⁵

BIBLIOGRAFIA

Pramene

- HARTEL, Guilemus (ed). *S. Thasci Caecili Cypriani Opera omnia*. Vol. III., pars I., Vindobonae 1868. *Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum – CSEL*.
- *Sententiae episcoporum numero LXXXVII, de haereticis baptizandis.*
 - *Ad Donatum.*
- HARTEL, Guilemus (ed). *S. Thasci Caecili Cypriani Opera omnia*. Vol. III., pars II., Vindobonae 1871. *Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum – CSEL*.
- *Epistulae.*
- HEFELE, Josef, Charles. *The History of the Councils of the Church: from the original documents, to the close of the Council of Nicea a. d. 325*. Edinburgh 1872.
- HIERONYMUS, GENNADIUS, ISIDORUS. *Dějiny křesťanského písemnictví. (De viris illustribus)*, Preklad: HELLER. Jan, M. Praha: vydav. Herrmann and synové, 2010.
- PANCZOVÁ, Helena. (ed.): Akta Cypriana. In. *Slávne svedectvo mučeníkov*. Výber z najstaršej mučeníckej literatúry. Starokresťanská knižnica, zväzok 4. Trnava: Dobrá kniha, 2009, s. 273 – 281.

⁹⁴ BENEDIKT XVI. *Cirkevní otcovia od Klementa Rímskeho po svätého Augustína*. Trnava: Dobrá kniha 2009, s. 56.

⁹⁵ SCUPIONI, Luigi, I. *Vescovo e popolo. L'esercizio dell'autorità nella Chiesa primitiva (III sec.)*. Milano 1977, s. 91.

Literatúra

- BARON, Arkadiusz – PIETRAS, Henryk. *Acta Synodalia ab anno 50 ad annum 381*. Wydawnictwo WAM. Kraków 2006.
- BENEDIKT XVI. *Cirkevní otcovia od Klementa Rímskeho po svätého Augustína*. Trnava: Dobrá kniha 2009.
- BERÁNEK, Zdeněk. *Alžírsko*. Stručná história států. Praha: Nakladatelství Libri, 2007.
- BERARDINO, Angelo Di. *Preface*. In Henk Bakker, Paul van Geest and Hans van Loon (ed.). *Cyprian of Carthage: Studies in His Life, Language, and Thought*. Leuven – Paris – Walpole, MA: Peeters, 2010.
- BRENT, Allen. *On the Church – Select Treatises: St. Cyprian of Carthage*. St Vladimirs Seminary Pr.: New YORK, 2006.
- DROBNER, Hubertus. R. *Patrologie: Úvod do studia starokřesťanské literatury*. Praha: Oikoy-men, 2011.
- DUNN, Geoffrey, David. The Carthaginian Synod of 251: Cyprian's Model of Pastoral Ministry. In *I concili della cristianita occidentale secoli III – V: Studia Ephemeridis Augustinianum* 78. Roma: Institutum Patristicum Augustinianum, 2002, s. 235 – 257.
- FAGBAMIGBE, Margaret Abiodun. "Synod" in the Teachings of Church Fathers: Lessons for a Synodal Church Today. In *The catholic voyage: African Journal of Consecrated Life*. Volume 20, No. 1, 2023, s. 17 – 37.
- GALLICET, Ezio (ed). *Cipriano di Cartagine. La Chiesa: Sui cristiani caduti nella persecuzione; L'unità della Chiesa cattolica; Lettere scelte*. Milano: Paoline Editoriale Libri, 1997.
- HIŠEM, Cyril. *Cirkevné dejiny – starovek*. Košice: VMV, 2012.
- KITZLER, Petr – ADÁMKOVÁ, Iva. Život Cyprianův – Pontius. In KITZLER, Petr (ed.) *Příběhy raně křesťanských mučedníků*. Praha: Vyšehrad 2009, s. 217 – 256.
- LICHNER, Miloš – KARABOVÁ, Katarína. *K prameňom ranokresťanskej latinskej tradície*. Trnava: Dobrá kniha, 2017.
- PAMPHILI, Eusebius. *Církevní dějiny (Ecclesiastica Historia)*. Preložil J. Novák, Praha: Česká katolická Charita 1988.
- PETRÁŇ, Zdeněk. Neznámý hybridní antoninianus Traiana Decia s "ženským motivem". In *Numismatické listy*. Praha: Národní muzeum, 2008, 63 (4).
- PUSEY, Edward, Bouverie. *The Councils of the Church from the Council of Jerusalem A.D. 51 to the Council of Constantinople A.D. 381, Chiefly as to their Constitution but also as to their Objects & History*. London: John Henry Parker, 1857.
- QUASTEN, Johannes. *Patrology, Volume II., The Ante-Nicene Literature after Irenaeus*. Christian Classics, Westminster, Maryland, 1986.
- SCUPIONI, Luigi, I. *Vescovo e popolo. L'esercizio dell'autorità nella Chiesa primitiva (III sec.)*. Milano 1977.
- SENDEKOVÁ, Marta. Deciov edikt o obetovaní. In *Hortus Graeco-Latinus Cassoviensis III*. UPJŠ Košice 2020.
- STREKOWSKI, Stanisław. Synody w Afryce prokonsularnej III wieku jako przejaw kolegialności biskupów w świetle Kanonów synodalnych i Listów św. Cypriana z Kartaginy. In *VOX PATRUM* 72, (2019), s. 97 – 120. <https://doi.org/10.31743/vp.4834>

- STRZELCZYK, Jerzy. *Wandalowie i ich afrykańskie państwo*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2005.
- SUCHÁNEK, Drahomír – DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny. Antika a středověk*. Grada Publishing, a.s.r. Praha 2013.
- ŠUBRT, Jiří. Sanguis martyrum, semen christianorum: idea mučednictví v rané církvi. In KITZLER, Petr (ed.) *Příběhy raně křesťanských mučedníků*. Praha: Vyšehrad 2009, s. 15 – 41.
- TIXERONT, Joseph. *A handbook of patrology*. London: B. Herder book CO, 1923.
- ŽUREK, Antoni. Synody wczesnochrześcijańskie. In (red.) Żurek, Antoni – Soprych, Jacek. *Synody Diecezji Tarnowskiej*, tom. 7, Kraków: Wydawnictwo Naukowe UPJP II, 2017, s. 31 – 46. <https://doi.org/10.15633/9788374387125.03>

Adresa autora:

prof. PhDr. ThDr. Štefan Lenčič, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.lencis@ku.sk

Počiatky myšlianskeho prepošstva (1232 – 1262)

Daniel Boleš

<https://doi.org/10.54937/nhe.2023.12.2.28-42>

The beginnings of the Myšlány priory (1232 – 1262)

Abstract: *In the east of Slovakia, from the beginning of the 13th century, ecclesiastical institutions - monasteries, prepositories and parishes - began to increase in large numbers. One of them is the chancellor in Myšl, which was part of the Jäger diocese. It was not a monastery. Until now, its beginning is connected with the first written mention from 1289. Editions of documents and a lot of archival material create the possibility to explore medieval history more deeply. That's how it is in this case as well. Court files form a special group in medieval writings. When interpreting, I rely on Hungarian customary law and the decrees and church customs valid until then. The aim of the research is to clarify the circumstances of the formation of the Prepository. From this I then draw conclusions that relate to the time of creation itself, founders and patrons as well as the properties of the Prepository.*

Keywords: *Myšlian Prepository, Abovci, church institution, regional judges, court documents.*

Úvod

Jednou z titulárnych prepozitúr, ktoré sa nachádzajú na území Košickej arcidiecézy, je prepošstvo sv. Mikuláša v Myšli. Podľa doteraz prijímaných mienok sa prvá písomná zmienka kladie do roku 1288.¹ Existujú však listiny, ktoré vydali krajinskí sudcovia – *literae adiudicatoriae*, na základe ktorých sa možno dozvedieť viac nielen o prepoštoch, ale i o dobe vzniku myšlianskej prepozitúry. V tomto príspevku sa chcem zaoberať iba po-

¹ VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. I. Bratislava: Vyd. SAV 1964, s. 392; V prípade prepozitúry v Myšli ide o kolegiálnu kapitolu. – ŽAŽOVÁ, Henrieta. Z dejín premonštrátov na Slovensku. In *Jasovskí premonštráti v premenách času*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie (ed. ŠTRBÁK, Ambróz), Košice: Viena, 2012, s. 26 – 28; Podľa inej mienky to bola 2. polovica 13. storočia. – SMORON, Matúš. *Rod Aba I. – Uhorská šľachta v období stredoveku III*. Prešov: Vyd. Michal Vaško, 2018, s. 35 – 36.

čiatkami prepozitúry na základe spracovania uvedených písomností. Príspevok som rozdelil do troch častí. V prvej venujem pozornosť dobe vzniku, v druhej sa zameriavam na patrónov, a tým i fundátorov prepozitúry a nakoniec v tretej rozsahom majetkov.

Doba založenia prepošstva okolo roku 1232

Je dnes ťažké s istotou určiť, kedy bolo prepošstvo v Myšli založené. Podľa zachovaných hodnoverných písomných svedectiev z doby panovania kráľa Belu IV. (1239 – 1270) možno klásť dobu založenia do času pred vpádom Tatárov.

Z obsahu súdneho rozhodnutia z roku 1262 je zrejmé, že myšlianský prepoš Aeneus žaloval šľachticov Antelaa a Herborda zo Spiša zo zabratia cudzieho majetku. Boli to bratia vtedy už nebohého spišského prepošta Mateja.² Súdu predsedal krajinský sudca Vavrínek (1261 – 1267). Spomínaný prepoš tvrdil, že majetok Šebastovce, ktorý v tom čase mali v rukách šľachtici zo Spiša, patrila prepozitúre v Myšli. Antelaus a Herbord naopak prehlásili, že uvedený majetok im patrí, lebo im ho predali Abovci. Menovite to boli Peter, syn Kajula spolu so svojimi synmi, ako aj synovia jeho brata Juraja, Peter, *Enguruch* a Alexander. Tiež ako ďalším z predajcov bol uvedený Peter, syn Juraja. V listine je spomenutý *Chamuk*, ktorý bol Petrovým dedom. Šľachtici zo Spiša boli ochotní predložiť písomnosti, ktoré potvrdzovali ich vlastnícke práva na tento majetok. V nasledujúcom termíne súdneho konania ich aj skutočne sudcovi Vavríncovi predostreli. V jednej z týchto písomností, u ktorej nie je uvedený dátum vydania, sa uvádza, že sa v tom čase prepoš Matej s bratmi opýtali myšlianskeho prepošta Jána, „...na základe akého práva, vlastní prepozitúra uvedený majetok. On odpovedal, že polovica bola kúpená a polovicu jej daroval ded spomínaného Petra, Chamuk...“.³ Prepoš Aeneus sa však nemohol preukázať písomným dokumentom. Prítomní, už vymenovaní členovia z rodu Aba, potvrdili, že majetok Šebastovce patrí myšlianskej prepozitúre. Aj napriek tomu sudca Vavrínek majetok prisúdil bratom nebohého prepošta Mateja.

Chamuk z rodu Aba sa spomína v darovacej listine kráľa Bela IV. z roku 1248.⁴ Majetok daroval kráľ Belo jeho synovi, ktorý sa volal *Lukulmo*. Ako mohol *Chamuk* tento majetok darovať prepošstvu? V texte darovacej listiny je uvedená klauzula, že „... smrt'ou Radslava Slovena, zem Šebastovce, ktorá leží v komitáte Novohrad a bola vo vlastníctve Radslava z titulu kúpy, bola nami plným právom nadobudnutá a môžeme ju darovať...“.⁵ Kráľ daroval v tomto prípade zem jednému z Abovcov, za vojenské zásluhy,⁶ „... ktorými si zaviazal (*Lukulmo*) našu milosť mnohonásobne voči sebe...“.⁷ *Lukulmo* musel plniť brannú povinnosť i naďalej ako ostatní služobníci uJVárskeho komitátu. Pribudla mu ešte jedna povinnosť. Mal slúžiť kráľovi i v záležitostiach, ktoré plnil samotný Radslav. Je preto namieste otázka, ak Radslav zem Šebastovce od niekoho kúpil, či mohol kráľ od neho žiadať, aby z titulu vlastníctva

² Štátny archív Levoča (ďalej ŠA), Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 28.

³ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 28.

⁴ VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. I., s. 270.

⁵ Slovenský národný archív (ďalej len SNA), Bratislava, hodnoverné miesto Jasov, metales fasc. 7, nr. 21.

⁶ *Corpus iuris Hungarici seu decretum generale incliti regni Hungariae partiumque eidem annexarum*. Tom. I., Tyrnaviae: Typis Academicis per Io.Horman 1696, s. 31.

⁷ „...advententes obsequiorum suorum opera, quibus gratiam nostram sibi multipliciter obligavi...“ – SNA, HM Jasov, metales, fasc. 7, nr. 21.

tejto zeme plnil nejaké osobitné úlohy? Ak ju Radslav kúpil od kráľa, bolo by to tzv. *zmišané darovanie* - *donatio mixta*. Obdarovaný pri nadobudnutí majetku musel kráľovi vyplatiť aj istú čiastku peňazí.⁸ Tak to bolo v prípade majetku Kecerovský Lipovec, ktorý daroval kráľ Demeterovi z rodu Aba.⁹ Majetok Šebastovce však pozostával z dvoch častí. Severná časť, ktorá sa nachádzala v susedstve jedného z Abovcov, ktorý sa volá *Pousa*. Túto časť vlastnil spišský prepoš Matej. Južná časť, ktorú vlastnil Radslav, neskôr dostal *Lukulmo*.¹⁰ Podľa citovanej listiny sudcu Vavrince, prepoš Aeneus požadoval v roku 1262 tak severnú ako i južnú časť majetku Šebastovce. Kto vlastne bol majiteľom južnej časti – myšľiansky prepoš či kráľ Belo IV.? Ak ju Radslav kúpil od niektorého zo šľachticov, ako ju mohli Abovci predat' prepoštovi Matejovi. Istým vodidlom by v tejto zamotanej veci mohla byť časť citovanej darovacej listiny z roku 1248, tzv. *arenga*. Táto časť listiny prezrádza motiváciu právneho konania zachyteného v texte listiny. Podľa nej kráľ dbal aj o to, aby „...*pri odmeňovaní verných kráľovských služobníkov*...“ sa zabránilo podvodnému konaniu tzv. *calumnia*, práve formou „...*písomného dokumentu*...“.¹¹ Takýto prípad kalumnie aj v tomto prípade nastal. Zdá sa, že Abovci predali Šebastovce najprv prepoštovi z Myšle a potom prepoštovi zo Spiša.¹² Vedel panovník o tejto veci? Kráľ Belo rok predtým, v roku 1247, prikázal sudcovi, ktorý sa volal *Privarthus*, aby riešil prípad jedného z Abovcov, ktorý požadoval od spišského Mateja majetok Idu. Tento majetok predal Peter, syn Juraja z rodu Aba.¹³

V roku 1243, „...*prvý rok po odchode Tatárov a v čase hladomoru*...“, Peter, syn Kajula, spolu so svojimi synmi i synmi svojho brata Juraja ako i *Pousa*, so svojím synom Matejom z rodu Aba, odpredali svoje majetky, a to Idu, Šebastovce a Hernádpetri¹⁴ prepoštovi Matejovi a spišskej kapitule za 250 hrivien čistého striebra.¹⁵ Po čase sa ukázalo, že tento kontrakt nebol zo strany predávajúcich myslený vážne. O štyri roky neskôr, teda v roku 1247, sa začal *Pousa* domáhať pôdy pri rieke Ida spolu s lesom, ktorá sa rozprestierala od tejto riečky na východ. Zažaloval spišského prepošta, že tento majetok násilím zabral.¹⁶ Prepoš sa bránil tým, že zem kúpil od Petra, syna Juraja. Celú spornú záležitosť dostal za úlohu riešiť z poverenia kráľa spomínaný *Priuarthus*. Peter, syn Juraja, potvrdil, že zem od riečky Idy spolu s lesom prepoštovi predal. Po porade s ostatnými šľachticmi a zvlášť s členmi z rodu Aba na čele s Demeterom rozhodol, aby Peter, syn Kajula, odprisahal, že zem Ida bola vo vlastníctve Petra, syna Juraja a *Pousa* mal spolu s jediným synom Matejom odprisahať, že táto zem mu stále patrila a patrí. Po zložení prísahy sudca prisúdil zem

⁸ WERBŐCZI, Stephanus. *Opus tripartitum*, Pars. I, titulus 13. In *Corpus iuris Hungarici seu decretum generale inclity regni Hungariae partiumque eidem adnexarum*. Tom. I., Tyrnaviae: Typis Academicis per Io. Horman 1696, s. 15.

⁹ WENZEL, Gusztáv. *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*. I. 1001 – 1235. Pest: Eggenberger Ferd etc. 1860, nr. 151, s. 256 – 257.

¹⁰ VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. I., s. 270 – 271.

¹¹ „...*ut affluentia gratiae nostrae ad omnes de iure nobis fideliter famulantes liberaliter procedatur pietas suadet et debitum postulat rationis, ut non solum devotioni servitorum nostrorum occurramus in condigna vicissitudine praemiorum verum etiam donationes, quas facimus, ut via calumniae praecludatur scripturarum testimonio confirmemus*...“ – SNA, HM Jasov, metales, fasc. 7, nr. 21.

¹² HUSZTY, Stephanus. *Iurisprudentiae practicae libri tres*. Tyrnaviae: Typis Colleg. Soc. Iesu 1764, s. 214.

¹³ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 29.

¹⁴ VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. I., s. 359.

¹⁵ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 1.

¹⁶ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 11.

spišskému prepoštovi.¹⁷ Ďalší spor vo veci vlastníctva odpredaných majetkov Idy, Šebastoviec a Hernádpetri podnietil komes Michal „...*brat Edemyn...*“ v roku 1254, kedy obžaloval prepošta zo Spiša, že z majetku Hernádpetri, ktorý má v rukách, mu právom patrí polovica. Prepošt Matej vtedy kráľovi, ktorý osobitne predsedal súdu, riekol, že „...*uvedené majetky vlastnil v dobrej vôli a v súlade s právom. Získal ich kúpou a tiež povedal, že o tom má privilegium...*“.¹⁸ Kráľ mal preto hneď v úmysle predvolať predajcov cez prepošta, ale prepošt mu tiež povedal, že „...*nevýhodnosť odpredaja bola zapríčinená zlomyselnosťou predajcov a že z ich vôle a na ich podnet, ako i s podporou príbuzných, sa menovaný Michal domáha týchto majetkov...*“.¹⁹ Na to kráľ Belo požiadal prepošta o predloženie listín s vlastníckym právom na sporné majetky, a potom na základe istého výnosu, ktorý mal silu zákona, mu tieto majetky prisúdil. Obsahom výnosu bolo, že majetky, ktoré ktokoľvek odpredal počas hladomoru po odchode Tatárov, nemožno požadovať späť, keď boli riadne vyplatené.²⁰

Neskôr poveril kráľ Belo Filipa, záhrebského biskupa (1248 – 1262), Rolanda palatína (1248 – 1261) a bratislavského kómesa (1252 – 1260) ako i Henricha krajinského sudcu (1254 – 1261) a šomodského kómesa (1247 – 1263), aby riešili spor myšlianskeho prepošta Jána, ktorý požadoval majetok Šebastovce od prepošta Mateja a jeho bratov. Keďže listina, v ktorej sa celá záležitosť opisuje, nie je datovaná, podľa úradnej doby menovaných sa mohla odohrať v rozmedzí rokov 1254 – 1258. Prepošt Ján vypovedal, že polovica majetku patrila prepošstvu z titulu kúpy a polovicu daroval *Chamuk*.²¹ Keďže delegovaní sudcovia prisúdili Šebastovce prepoštovi Matejovi a jeho bratom, preto predpokladám, že sa vyšetrovanie udialo ešte pred rokom 1259, kedy prepošt Matej žil. V roku 1259 sa už ako spišský prepošt spomína Ján.²² Keďže Henrich prijal úrad krajinského sudcu v roku 1254 predpokladám, že listina poverených sudcov vznikla v rokoch 1254 – 1258. Na základe uvedených skutočností sa možno domnievať, že prepošstvo v Myšli bolo založené pred rokom 1243, kedy sa udial odpredaj majetkov Idy, Šebastoviec a majetku Hernádpetri Abovcami. Keďže myšlianský prepošt sa dožadoval vrátenia majetkov v Šebastovciach, tak ich musel vlastniť pred týmto rokom.

Existuje však ešte jedna listina Ondreja II. z roku 1232,²³ v ktorej sa spomína prepošt *Dunsla*. V uvedenom roku kráľ potvrdil odpredaj majetku Belža Abovcami istému Andrejovi, synovi Kuna. Tiež daroval Andrejovi pozemky z uvedeného majetku i z majetkov *Kaentiv* a Bočiar v rozsahu dvoch popluží. Podľa mienky historikov by mala byť

¹⁷ „... *super silvam vero sitam iuxta Idam... Pousa cum filio suo unico praestare iuramentum, quod sua fuerit semper...*“ – ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 11.

¹⁸ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 8.

¹⁹ „...*venditionis refricatio ex malitia procederet venditorum ...*“ – ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 8.

²⁰ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 8.

²¹ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 28.

²² WAGNER, Carolus. *Analecta Scepusii sacrii et profani*. Pars III. Viennae, 1778, s. 8.

²³ Magyarország levéltár diplomatikai levéltár (ďalej MNL DI) 184. Listina sa zachovala iba v tomto jedinom prepise jasovského konventu z 23. mája 1384, pritom sa originál z roku 1232 nezachoval. Neskôr ten istý konvent prepísal listinu transumptu 31. februára 1393. – SZENTPÉTERY, Imre. *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikái jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica*. I. kötet 2 füzet., Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia, 1927, nr. 499, s. 158; WENZEL, Gusztáv. *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*. VI. 890 – 1235. Pest: Eggenberger Ferd etc. 1867, nr. 319, s. 501 – 502; MELCZER, István. *Okmányok a kellemesi Melczer-család levéltárából*. Budapest: Horny. Viktor nyomd, 1890, s. 2.

listina falzom z 2. polovice 14. storočia.²⁴ Editor listinára s textovou kritikou Szentpétery uvádza, že predmetná listina je falzum, pričom sa odvoláva na autorov Káracsonyiho a Paulera. Tvrdí, že obsah listiny poukazuje na falšovanie.²⁵ Autor Karácsoni vyjadril svoj odborný názor vo veci pravosti predmetnej listiny Ondreja II., podľa ktorého by nepravosť naznačoval udaný menoslov hodnostárov v epilógu listiny. V porovnaní s inými listinami z tohto roku sa nedá zjednotiť s menoslovom najvyšších hodnostárov krajiny. Podľa neho je to fikcia samotnej udalosti.²⁶ Ďalším dôvodom falšovania by mal byť uvedený rok panovania kráľa. Autor sa zmieňuje o probléme počítania rokov panovania kráľa Ondreja II., nakoľko sú dve mienky o dátume úmrtia kráľa Imricha, jeho predchodcu.²⁷ Pre našu tému postačí uviesť, že v listine z roku 1232 je údaj „...v 30. roku panovania...“,²⁸ kým roky kráľ Ondrej počítal od roku 1204, a tak by malo byť uvedené, že v 29. roku.²⁹ Pri pozornom skúmaní zoznamu hodnostárov je však isté, že všetci, tak preláti ako i veľmoži, v roku 1232 určite žili. Na prvom mieste ostrihomský arcibiskup Róbert (1224 – 1238)³⁰ a hneď za ním kaločský arcibiskup Ugrinus (1221 – 1238), ktorý bol súčasne i kancelárom.³¹ Potom sa spomínajú preláti v tomto poradí: Klétus, jágerský (1225 – 1242),³² Štefan, záhrebský (1227 – 1247)³³ a Bartolomej, vesprémsky biskup (1227 – 1239).³⁴ Hneď za prelátmi začína menoslov veľmožov palatínom Mojžišom (?) - *Mojš*. Za ním je uvedený Dionýz, taverník, potom Ladislav, krajinský sudca, Peter, ujvársky komes, Edo, bratislavský komes a Mikuláš syn *Buruch*, sudca kúrie kráľovnej.³⁵ Je isté, že v roku 1232 bol palatínom Dionýz, a to až do novembra 1232, o čom svedčí ním vydaný list.³⁶ *Mojš* bol palatínom v roku 1231, ako to dosvedčuje pápežská listina z mája 1231 a Dionýz bol taverníkom.³⁷ Ladislav sa spomína v roku 1230 ako dvorný komes.³⁸ O ujvárskom komesovi Petrovi vieme, že bol bratom Marcela a pôsobil v tomto úrade v rokoch 1230 – 1233.³⁹

²⁴ VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. I., s. 321.

²⁵ SZENTPÉTERY, Imre. *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*, nr. 499, s. 158.

²⁶ „...E levél kóbolmány; a benne előforduló tisztviselői kar a valódiaval összeegyeztethetetlen...“ – KARÁCSONI, János. *Az arany-bulla keletkezése és első sorsa*. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia. 1899, nr. 11 – 12, s. 425 – 426; KARÁCSONI, János. *A hamis, hibaskeltű és keltezetlen oklevelek jegyzéke. 1400-ig*. Budapest: A Flór alapítványból kiadja A Magyar Tudományos Akadémia. 1902, s. 15. Tu sa iba autor odvoláva.

²⁷ KARÁCSONI, János. *Az aranybulla keletkezése*, s. 427 – 428.

²⁸ MNL DI 184.

²⁹ KARÁCSONI, János. *Az aranybulla keletkezése*, s. 427 – 428.

³⁰ SCHMITT, Nicolaus. *Archiepiscopi Strigonienses compendio dati*. Pars I. Tyrnaviae: Typis academicis S. I. 1758, s. 105 – 114.

³¹ HORVÁTH, Michael. *Natales archiepiscopatus, metropolitanae Colociensis et Batsiensis ecclesiarum canonice unitarum etc*. Budae: Typis Veronice Nottensteinin viduae, 1746, s. 46 – 50.

³² SCHMITT, Nicolaus. *Episcopi Agrienses fide diplomati concinnati*. Tom. I., Tyrnaviae: Typis Collegii Academici S.I., 1768, s. 133 – 158.

³³ KERCHLICH DE CORBAVIA, Balthasar Adam. *Historiarum ecclesiae Zagrabensis partis primae*. Tom. I., Zagrabiae: Typis Rainerianis etc., s. 82 – 84.

³⁴ RÓKA, Ioannes. *Vitae Vesprimiensium praesulum*. Posonii: Typis F. A. Patzko, 1779, s. 132 – 134.

³⁵ „...Moyse palatino comite existente, Dyonisio magistro tavernicorum, Ladislauo indice aulae regis existente, Petro comite Novi Castri, Edo comite Possoniensi, Nicolauo filio Buruch indice curiae reginae existente...“ – MNL DI 184.

³⁶ MNL DF 259 710.

³⁷ THEINER, Augustinus. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. I., Romae: Typis Vatican. 1859, nr. 171, s. 97.

³⁸ SZENTPÉTERY, Imre. *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica*. I. kötet 1 füzet., Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia, 1923, nr. 461, 462, s. 149.

³⁹ VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. I., s. 130.

Nezvyčajný menoslov poukazuje na nezvyčajné okolnosti, ktoré sa v roku 1232 odohrali. Ostrihomský arcibiskup vydal interdikť na celé Uhorsko a palatína Dionýza spolu so Samuelom, bývalým taverníkom, exkomunikoval. Podobne podliehal trestu i Mikuláš taverník a dostal od arcibiskupa termín na nápravu do Veľkej Noci. Zrejme sa asi i v jeho prípade nič nezmenilo, keď sa taverníkom stal Dionýz.⁴⁰ Pauler sa odvoláva pri opise týchto udalostí práve na listinu z roku 1232, ktorej dátum posúva, kvôli zmenám na kráľovskom dvore a pre exkomunikáciu dvoranov, na koniec roka.⁴¹ Listina z roku 1232 sa nám zachovala v treťom odpise. Iba samotný menoslov, ktorý nezapadá nejako do obsadenosti funkcií na kráľovskom dvore, neznamena, že v tomto prípade je listina falšovaná. Z tohto pohľadu môžeme brať menoslov svetských hodnostárov ako údaj pre pochopenie vtedajších pomerov. Tie boli výnimočné a spôsobili ich nám už sčasti známe i neznáme okolnosti.

V listine sa s Petrom, synom Kajula uvádza aj *Caminus* a zrejme sa jedná o *Chamuk* – Čamuka.⁴² Prepošť *Dunsla* – Domezlo (?) bol asi vtedajší myšľiansky prepošť. Nasvedčujú tomu majetkové pomery, o ktorých sa zmienim v kapitole o majetkoch prepošťstva. Svedectvá z čias panovania kráľa Belu IV. a svedectvo listiny z roku 1232, by nasvedčovali tomu, že prepošťstvo bolo založené niekedy okolo roku 1232.

Fundátori a patróni prepozitúry v Myšli

O patrónoch prepozitúry v Myšli je hodnoverné svedectvo zo šetrenia krajinského sudcu Vavrinca z roku 1262.⁴³ V tom čase, kedy bol myšľianskym prepoštom Aeneus,⁴⁴ boli patrónmi „...*Peter syn Juraja spolu so svojimi bratmi Alexandrom a Egereb...*“ a Peter syn „...*Kajula a jeho synovia...*“.⁴⁵ V listine sudcu Vavrinca sa výslovne Peter, syn Juraja vyjadril, „...*že zem Šebastovce predali prepošťovi Matejovi a jeho bratom, od ktorých Aeneus požadoval zem bez súhlasu...*“⁴⁶ Petra a ostatných predajcov. Z toho jasne vidno, že medzi Aeneom a spomínanými Abovcami bol prinajmenšom vzťah spoluvlastníctva majetku. To aj potvrdzuje listina kráľom Belom určených sudcov Filipa, záhrebského biskupa a ďalších menovaných, o ktorej možno predpokladať, že vznikla v rokoch 1254 – 1258. Totiž podľa rozhodnutia sudcov mali patróni vydeliť myšľianskemu prepošťovi zo „...*svojej dedičnej zeme, ktorú vlastnili spoločne s prepozitúrou z Myšle...*“ takú časť, ktorá by sa rovnala majetku Šebastovce.⁴⁷ Zároveň však,

⁴⁰ THEINER, Augustinus. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. I., Romae: Typis Vatican. 1859, nr. 187, s. 109.

⁴¹ „...*Egy okmány az gyaníthatná mintha 1232 vége felé ísmét Majs lett volna nádor, Dénes tárnokmester...*“ – PAULER, Gyula. *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt*. 2.kötet. Budapest: Az Athenaeum Irod. és Nyomd.Társ. Kiadása, 1899, s. 507.

⁴² VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. I., s. 270.

⁴³ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 28.

⁴⁴ „...*Aeneus prepositus myslensis...*“ – ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 20.

⁴⁵ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 20.

⁴⁶ „...*dictam terram Scebes ipsi Matheo preposito et fratribus suis vendidissent nec idem Aeneus prepositus de eorum consensu requireret ab eisdem...*“ – ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 20.

⁴⁷ „...*de terra sua, quam communiter possedissent cum ecclesia de Mysle...*“ – ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc. 1, nr. 28.

keď vtedajší myšlianský prepoš Ján povedal, že „...nemá...“ na preukázanie vlastníctva majetku Šebastovce nijaký dokument, tak samotní „...predajcovia a patróni uvedenej prepozitúry riekli, že spomínaná zem patrila prepozitúre...“.⁴⁸

Z týchto údajov prinajmenšom vyplýva, že Peter syn Kajula a jeho synovia i synovia jeho brata Juraja boli v čase prepošta Aenea nielen spoluvlastníci myšlianskej prepozitúry ale i jej patróni. Spomedzi synov Petra, syna Kajula sa menovite spomína Mikuláš.⁴⁹ O synoch jeho brata Juraja vieme, že boli traja, Peter, *Egeruh* – *Ethuruh*⁵⁰ a Alexander. Pri spore myšlianskeho prepošta s prepoštom zo Spiša vystupuje ešte Peter syn Juraja, ktorého otec sa volal Čamuk. Uvádza sa medzi predajcami majetku Šebastovce, ktorý prepoš Ján požadoval od spišského prepošta Mateja niekedy v rokoch 1254 – 1258.⁵¹ Prepoš Ján tvrdil, že „...polovicu majetku vlastní z titulu kúpy a druhú polovicu daroval prepozitúre Chamuk, Petrov dedo...“.⁵² Treba tu upozorniť na jeden problém, a tým je zhoda mien. Máme tu dvoch Petrov, ktorí boli synmi Juraja, ale pochádzali z dvoch rôznych vetví rodu Abovcov a žili v tej istej dobe. Prvého som spomínal, bol to Peter, syn Juraja, spolu so svojim dvoma bratmi, ktorí sa volali Ethuruh a Alexander. Druhý je spomínaný Peter, syn Juraja, ktorého dedo Čamuk daroval prepozitúre polovicu Šebastoviec. V neposlednom rade treba spomenúť *Ponsa*, ktorý bol bratom *Chempordy*, ale ten nebol jeden z predajcov zeme Šebastovce z roku 1243.⁵³

Nakoľko u Abovcov treba počítat' s viacerými vetvami, ako to uviedol i Karácsonyi,⁵⁴ preto je dobré sledovať najstarších uvádzaných členov a podľa možnosti nájsť rodové línie s ich vnukmi. Dôvod je ten, že v prípade vymretia vetvy, majetok prechádzal na členov najbližšej bočnej vetvy, bratrancov 2. stupňa a prinajmenšom do 120 rokov od smrti posledného člena vymretej vetvy.⁵⁵

Ako najstarších spomedzi menovaných šľachticov z rodu Aba v prípade prepozitúry v Myšli listiny udávajú Kajula a Čamuka. Kajulovi vnuci Peter, Ethuruh⁵⁶ a Alexander sú podľa Karácsonyho ako aj Varsíka príslušníci tarjanskej vetvy.⁵⁷ Wertner Mór sa zmienil o Petrovi a jeho bratoch v tom zmysle, že ich nemožno zaradiť do niektorej zo známych vetiev Abovcov.⁵⁸ Podľa mienky historika Smoroňa by bola dcéra Ethuruha vydatá za Petra, syna Jakula, čím by Peter vyženil časť majetku Svinice a majetky Bidovce

⁴⁸ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 28.

⁴⁹ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 28.

⁵⁰ SIMORON, Matúš. *Rod Aba I. – šľachtici z Drienova*. Prešov: Vyd. Michal Vaško, 2018, s. 16.

⁵¹ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 28

⁵² „...medietatem titulo emptionis aliam vero medietatem Chamuk avus Petri dictae ecclesiae contulerat...“ – ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 29.

⁵³ „...venditores ipsius statuissent ...Nicolaum filium Petri, filii Koyl, qui pre se et pro patre et fratre suis Georgio et Posa fratre Chempordy, qui pro aliis filiis Petri...“ – ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 28.

⁵⁴ Citovaný autor rozlišuje 27 vetiev z rodu Aba v období 13. – 14. storočia. – KARÁCSONI, János. *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. I. kötet. Budapest: A Magyar Tudományok Akadémia, 1900, s. 3 – 18.

⁵⁵ WERBŐCZI, Stephanus. *Opus tripartitum*, Pars. I, titulus 47, s. 31 – 32.

⁵⁶ VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. III., Btarislava: Veda SAV, 1977, s. 49.

⁵⁷ KARÁCSONI, János. *A magyar nemzetségek*, I., s. 18; VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. III., s. 49.

⁵⁸ Autor rozoznáva 16 vetiev rodu Aba. – MÓR, Wertner. *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. I. kötet. Temesvár: A Csanád egyházmegye, könyvs., 1891, s. 32 – 40.

a Čakanovce.⁵⁹ Podľa listiny sudcov určených kráľom Belom IV. vydanéj niekedy v rokoch 1254 – 1258 sa medzi predajcami majetku Šebastovce spomína Mikuláš, syn Petra, ktorý bol synom Kajula.⁶⁰ Vnuci Pousa, Ján a Dominik z Bašky sa spomínajú v roku 1317 tiež ako „...*šľachtici z rodu Aba...*“.⁶¹ Tí však v tomto prípade zohrávajú úlohu iba majiteľov susedných majetkov Idy. Možno predpokladať, že myšlianska prepozitúra bola založená pred rokom 1243, kedy Abovci odpredali majetok Šebastovce, ktorý bol majetkom prepozitúry a jej založenie možno predpokladať okolo roku 1232. Z toho možno usudzovať, že prepozitúru založili Čamuk a Kajul z rodu Aba. Autor Varsík je toho názoru, že prepošstvo v Myšli založili Abovci z drienovskej vetvy.⁶² Autor vychádzal z faktu, že myšlianska prepozitúra sa prvýkrát spomína v roku 1288 a jej prepošt Michal bol z drienovskej vetvy. Drienov sa však spomína už v listine sudcov poverených kráľom Belom v rokoch 1254 – 1258 ako majetok Petra syna Kajula a patrilo spolu s Boliarovom a Budimírom do vlastníctva potomkov Kajula.⁶³ Aj táto vetva mala zásluhu na založení prepozitúry, hoci Čamuk daroval pôdu prepozitúre, a tým prispel k jej založeniu. Jeho vnuk Peter, ktorého možno pokladať za zakladateľa drienovskej vetvy, predal majetok Idu prepoštovi Matejovi a jeho bratom v roku 1243. Takže obe vetvy – tak Čamuka ako i Kajula – treba chápať ako patrónov prepozitúry. Najprv, čo sa týka vetvy Čamuka, pramene udávajú meno Petra, syna Juraja.

Podľa uhorského zvykového práva mohol majetný človek urobiť scudzovanie majetku iba po dovŕšení veku 24 rokov.⁶⁴ Z toho prinajmenšom vyplýva, že Peter, syn Juraja, sa narodil okolo roku 1219. Ak berieme do úvahy deľbu majetkov z 8. septembra 1280, kedy si jeho synovia podelili majetky; tak Peter zrejme umrel okolo 60-ty. Treba tiež rátať s tým, že všetci jeho synovia museli v čase deľby dovŕšiť vek 24 rokov, aj najmladší. V tomto prípade to bol Michal, neskorší myšlianský prepošt.⁶⁵ Takže sa mohol narodiť okolo roku 1256. Tiež vieme o ďalšom spomedzi synov Petra, Tomášovi, že prijal úrad prepošta v Železnohrade (Vasvár), ale nedovŕšil vek 25 rokov.⁶⁶ Tomáš prevzal úrad po prepoštovi Bonaventúrovi v roku 1274.⁶⁷ Keďže podľa cirkevných zákonov mohol klerik prijať benefícium okrem farského benefícia po dovŕšení 20 rokov, potom by sa dátum narodenia Tomáša pohyboval pred rokom 1254. Po vymenovaní varaždínskeho biskupa Vladimíra za ostrihomského arcibiskupa v júni 1279,⁶⁸ bol Tomáš zvolený kapitulou ako

⁵⁹ Autor nemal o tejto skutočnosti žiadny písomný záznam, iba to predpokladal na základe vývoja majetko-právnych vzťahov. – SMORŇ, Matúš. *Rod Aba I. – Uhorská šľachta v období stredoveku III.*, s. 16.

⁶⁰ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc. 1, nr. 28.

⁶¹ „...*Dominico et Ioanne filiis Mathiae filii Pousa nobilibus de genere Aba...*“ – MNL DF 269079.

⁶² VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. I., s. 124.

⁶³ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc. 1, nr. 28.

⁶⁴ WERBŐCZI, Stephanus. *Opus tripartitum*, Pars. I, titulus 111, s. 57 – 58.

⁶⁵ MNL DI 1068.

⁶⁶ THEINER, Augustinus. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. I., Romae: Typis Vatican. 1859, nr. 568, s. 350.

⁶⁷ V roku 1274 bola začas prepozitúra vakantná. – MNL DI 253111. Predchodca Tomáša Bonaventúra sa spomína ešte za rok 1274. – MNL DI 885. Tomáš sa spomína ako prepošt v roku 1275, – MNL DI 40533. V listinách sa uvádza až do roku 1279, ale zároveň v tom istom roku je prepozitúra vakantná. – MNL DI 101739, 58007.

⁶⁸ THEINER, Augustinus. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. I., Romae: Typis Vatican. 1859, nr. 553, s. 337 – 338.

jeho nástupca.⁶⁹ Nájdeme ho však až v menoslove prelátov v listine kráľa Ladislava IV. z 19. júla 1280.⁷⁰ Aby mohol byť Tomáš zvolený za biskupa, musel dovrieť 30. rok života,⁷¹ takže sa narodil už v roku 1250.⁷² Nakoniec Tomáš nebol vysvätený na biskupa, lebo v lete, v roku 1280, zomrel.⁷³ Podľa listiny o deľbe majetkov Petra z Drienova, ktorá sa udiala 8. septembra 1280, boli menovite synovia uvedení v tomto poradí: Juraj, Mikuláš, Tomáš, Ján a Michal.⁷⁴ Spravidla toto poradie zohľadňovalo vek. Tak Juraj a Mikuláš sa narodili pred rokom 1250. Petrov otec Juraj, podľa všetkého, umrel pred rokom 1243, nakoľko jeho syn predal zdedený majetok. Keďže v listine z rokov 1254 – 1258 sa nespomína nijaký súrodenec Petra, iba jeho synovia, ktorých zastupoval *Pousa*, znamená to, že Peter buď vôbec nemal brata, alebo ak mal, tak zomrel. Tiež v tom čase mal Tomáš 4 až 8 rokov. Juraj a Mikuláš boli starší, ale v listine sa ani jeden menovite nespomína.

Podľa zvykového práva sa v stredoveku zákonný vek pre uzavretie manželstvo počítal od 14 rokov pre chlapca a 12 pre dievča.⁷⁵ Keďže však v Uhorsku rozhodovať o majetku – mobiliári – mohli chlapci až po dovriešení 18. roku života, predpokladám, že sa to odrazilo i na dobe uzatvárania manželstva.⁷⁶ Podľa toho by sa Juraj, otec Petra, narodil okolo roku 1200 a Čamuk okolo roku 1180. Potom by bol Čamuk v čase spoluzakladania prepozitúry asi 50-ročný. Sú to dohady, ale ak bol majetok Šebastovce po vpáde Tatárov predaný, ťažko predpokladať, žeby to bolo počas života Čamuka. Jeho syn Lukulmo, keď majetok získal v roku 1248 späť, zrejme ho dal myšľianskemu prepoštovi. Ak predpokladáme, že Peter, syn Juraja by sa ženil v roku 1237, tak Juraj by sa narodil – ak bol najstarší – okolo roku 1238 a Mikuláš do roku 1249.

Tak, ako v listine 1254 – 58 a v listine 1262, sa nachádzala zhoda mien Petra, syna Juraja, tak je to i v listinách do roku 1280. Spomína sa Peter, ktorý sa narodil okolo roku 1219 a Peter, ktorý bol jeho vnukom a synom Juraja z Drienova. Juraj mal troch synov, ktorí sa volali Ivanka, Peter a Ján.⁷⁷ Pri predpoklade, žeby sa Juraj oženil ako 18-ročný, potom by sa dátum narodenia u najstaršieho pohyboval okolo roku 1257. Bol ním podľa všetkého Ivanka, ktorý zomrel v boji s Tatármi, ktorí napadli Uhorsko druhý raz v roku 1285.⁷⁸ Peter sa spomína v darovacej listine z roku 1288 v tom zmysle, že už „...od chlapčenských čias...“ stál v službách kráľa Ladislava (1272 – 1290).⁷⁹ V čase nastúpenia kráľa Ladislava IV. na trón, ak rátame rok narodenia 1258, mohol mať 14 rokov. Mohol teda

⁶⁹ THEINER, Augustinus. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. I., Romae: Typis Vatican. 1859, nr. 568, s. 350.

⁷⁰ „...Petro Wesprimiensi, Thoma Vaciensi episcopis et Thoma electo Waradiensi ecclesias Dei feliciter gubernantibus...“. – MNL DF 219421.

⁷¹ *Decretalium Collectiones – decretales Gregorii p-IX., liber VI decretalium Bonifacii p. VIII., Clementis p.V. Constitutiones, Extravagantes tunm viginti Ioannis p.XXII tum communes* (RICHTER, Aemilius Ludovicus – FRIDBERG, Aemilius ed.) Lipsiae: Bernhard Tauchnitz, 1881, s. 61.

⁷² Tomáš bol obžalovaný u pápeža, že bol zvolený do úradu prepošta, ale nemal kanonický vek. Po vyšetrovaní, ktoré nariadil pápež Martin IV. sa ukázalo, že kánon XIV. Lyonského koncilu z roku 1274 určil kánonicky vek 25 rokov pre kňaza, ktorý bol zvolený za farára. – *Decretalium Collectiones*, s. 954.

⁷³ „...post mortem predicti magistri Thomae...“. – MNL DI 1068.

⁷⁴ MNL DI 1068.

⁷⁵ WERBŐCZI, Stephanus. *Opus tripartitum*, Pars. I, titulus 111, s. 57 – 58.

⁷⁶ WERBŐCZI, Stephanus. *Opus tripartitum*, Pars. I, titulus 111, s. 57 – 58.

⁷⁷ MNL DI 1229.

⁷⁸ WAGNER, Carolus. *Analecta Scepusii sacri et profani*. Pars II. Viennae, 1774, s. 9, 71.

⁷⁹ FEJER, Georgius. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Tom. V., Vol. 3., Budae: Typ. Regiae Univ. Unga., 1830, s. 399.

vykonávať službu pážat'a. Takisto sa zúčastnil bitky na Moravskom poli 26. augusta 1278.⁸⁰ Nakoniec, Ján sa spomína v listine kráľa Ladislava IV. z roku 1283, ako člen kráľovského dvora, ale ešte ako – *iuvenis* (mladík).⁸¹ Z týchto údajov vyplýva, že obaja bratia, tak Peter ako i Ján, boli pážatami na dvore kráľa Ladislava IV. Podľa cirkevných zákonov sa úrad nedával mladšiemu ako 14-ročnému, hoci tento vek sa počítal za zákonný.⁸² V tomto veku mohli deti majetných ľudí určiť právnych zástupcov. V 16. roku života už mohli pred členmi hodnoverných miest robiť právne úkony (*fassio*) v otázkach záložného práva i zadĺženia majetku a v 18. roku života z titulu klenódia a hnuteľného majetku.⁸³ Aj keď isté právne úkony mohli robiť mladiství uhorskej šľachty, ale zdá sa, že prevziať na seba úlohu zástupcu kráľa v úlohe *homo regii* mohol až po dosiahnutí 24. roka života. V tomto prípade by sa predpokladaný rok narodenia u Jána 1259 s rokom poverenia 1283 aj zhodoval s požiadavkami zákona.

V prípade vetvy Kajula sa spomína v roku 1253 jeho syn Peter spolu so svojimi synmi, ktorých mená však nie sú uvedené.⁸⁴ Tiež sa spomína jeho brat Juraj a traja synovia Peter, Ethuruh a Alexander, z tarjanskej vetvy Abovcov. Podľa všetkého, v tomto prípade, zrejme hrali dôležitú úlohu Peter a jeho synovia. Z tohto obdobia sa spomína Petrov syn Mikuláš, ktorý právne zastupoval svojho otca i svojho strýka.⁸⁵ V roku 1262 Farkaš, služobník Petra, syna Kajula zastupoval svojho pána i jeho otca, ako aj jeho synov.⁸⁶ Pri predpoklade, že Peter predal majetok v roku 1232, potom sa dá usudzovať, žeby sa dátum jeho narodenia nachádzal okolo roku 1208. Potom sa jeho otec Kajul narodil okolo roku 1189. V čase súdneho procesu v roku 1262 by Kajul mal okolo 73 rokov. Znovu tu treba upozorniť na dvojicu osôb s menom Mikuláš, z ktorých jeden bol synom Petra, Kajulovho syna a druhý bol synom Petra, syna Juraja z rodu Aba. Pri delbe majetkov v roku 1304 sa spomínajú synovia Mikuláša, Kajul, Tomáš, Demeter a Štefan ako „...*najbližší*...“ Jána a Petra synov Juraj z rodu Aba, neskôr z Drienova.⁸⁷ Myslia sa tým synovia Mikuláša, syna Petra, teda ich bratranci, alebo synovia Mikuláša, syna Petra, Kajulovho syna? Peter, syn Kajula, mal majetky pri rieke Svinke a podľa mienky autora Smoroňa, by mali mať jeho synovia podiely na majetkoch Vít'az, Bajerov, Križovany, Drienov a Sokol'.⁸⁸ To, že Kajul naozaj vlastnil zem pri rieke Svinke, poukazuje zmienka z roku 1326 o „...*zemi Kajul*...“, ktorá sa nachádzala v susedstve majetku Bajerova z južnej strany.⁸⁹ Mikuláš, syn Petra, ktorý sa spomína v rokoch 1254 – 1258, by sa podľa predpokladaného dátumu narodenia jeho otca mohol narodiť okolo roku 1227. To by bolo celkom reálne, lebo pred sudcami by zastupoval svojho otca už viac ako 24-ročný. Tak by sa jeho zrejme najstarší syn Kajul narodil okolo roku 1249. Na druhej strane, Mikuláš, syn Petra, z drienovskej

⁸⁰ FEJER, Georgius. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Tom. V., Vol. 3., s. 399.

⁸¹ FEJER, Georgius. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Tom. V., Vol. 3., 152 – 153.

⁸² *Decretalium Collectiones*, s. 126.

⁸³ WERBŐCZI, Stephanus. *Opus tripartitum*, Pars. I, titulus 111, s. 57 – 58.

⁸⁴ „...*a Petro filio Kayl et filiis ipsius et filiis Georgii fratris eiusdem*...“. – ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc. 1, nr. 29.

⁸⁵ „...*Nicolaum, qui pro se, pro patre et fratre suis*...“. – ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc. 1, nr. 29.

⁸⁶ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc. 1, nr. 28.

⁸⁷ „...*proximi eorum*...“. – MNL DI 1680.

⁸⁸ SMOROŇ, Matúš. *Rod Aba I. – Uhorská šľachta v období stredoveku*, s. 10 – 11.

⁸⁹ MNL DF 269903.

vetvy, ako to vyplýva z udaných súvislostí, by sa narodil medzi rokmi 1239 – 1249, a tým by v uvedenom čase mal okolo 19 rokov. Potom by Kajul mal v roku 1304 asi 55 rokov a Mikuláš, syn Petra okolo 55 nanajvýš 65 rokov. Preto, podľa všetkého, sa pri deľbe v roku 1304 spomínajú synovia Mikuláša, Kajulovho syna Petra a nie Petra, ktorý bol synom Juraja. Takže možno tvrdiť, že potomkovia oboch vetiev, tak Čamuka ako i Kajula, sa v listinách, ktoré pochádzajú z 13. storočia, naozaj spomínajú, a teda vlastnili majetky po svojich predkoch.

Majetky prepozitúry sv. Mikuláša v Myšli

Prepošstvo bolo založené pred rokom 1243 a podľa všetkého sa zdá, že sa to mohlo udiat okolo roku 1232. Dá sa to poukázať na základe majetkovo-právnych vzťahov v danej oblasti a s už spomenutých súdnych sporov. Dve formy vlastníctva v uvedených listinách vystupujú do popredia. Isté majetky vlastnil myšlianský prepošt spolu s ostatnými fundátormi – *in communi possessione*. Zrejme to bola forma podielového vlastníctva a príkladom je majetok Belža. Tú predal v roku 1232 Peter syn Kajula spolu prepoštom Domoslavom(?) a Čamukom. Keby prepošt, nemal na majetku nijaký podiel, nemohol byť uvedený medzi predajcami majetku. Peter mal na majetku iba jedného libertínca. Takže hlavné podiely mal Čamuk a prepošt. V listine z uvedeného roku je zmienka, okrem iného, i o tom, že zem Belžu „...prevzal Kaminus, lebo sa nachádzala v susedstve jeho dediny...“.⁹⁰ O akú dedinu sa jedná? Pri opise hraníc majetku Belža z roku 1232 je obsiahnuté územie, ktoré rátať 4 poplužia predaného majetku a 2 poplužia darovaného.⁹¹ Čamuk s prepoštom predali za 40 hrivien pozemky v rozsahu 4 popluží a kráľ Ondrej II. daroval z majetkov Seňa, Kaetativ a Belža 2 poplužia. Z toho vyplýva, že majetok Belža bol už vtedy rozdelený medzi viacerých vlastníkov, ináč by nemohol kráľ vydeliť z Belže nejakú časť a pridať ju k majetku Belža, ktorý predával Čamuk. Podľa opisu hraníc by táto časť Belže bola označená ako zem Štefana – *terra Stephani*, a to v rozlohe jedného poplužia.⁹² Tak zvyšné jedno poplužie kráľ nechal priradiť z majetkov Sene a Kaetativ. Podľa historika Varsíka ležal majetok Kaetativ medzi Bočiarskym a Belžianskym potokom.⁹³ To by znamenalo, že susedil s Belžou z juhu. Zo západu by sa rozprestieralo územie Sene a zo severu Bočiar a časť Belže, ktorá niesla názov Štefanova zem. Treba upozorniť, že rozloha chotára dnešnej obce Belža oproti chotáru stredovekej dediny je oveľa menší.⁹⁴

Je isté, že kráľ mohol vydeliť časť majetku, ktorá mu patrila nie však z majetku šľachty. V tom prípade by o tom bola zmienka s klauzulou o náhrade. Ak kráľ Ondrej II. vydelil 1 poplužie z majetkov Seňa a Kaetativ, museli mu patriť, čo je aj pravda, lebo svedčia o tom privilégia dané neskôr kráľom Belom IV.⁹⁵ Ak daroval 1 poplužie zo zeme Štefana, tiež musela byť súčasťou kráľovského hradu Ujvár. Neskôr túto zem daroval kráľ Ladi-

⁹⁰ „...accepit Kaminus, comes, quia ad suam villam vicina iacebat.“ – MNL DI 184.

⁹¹ MELCZER, István. *Okmányok a kellemesi Melczer-család levéltáraból*, s. 3.

⁹² „...inde dividit terram Steschphani ad unum aratrum.“ – MNL DI 184.

⁹³ VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. I., s. 333.

⁹⁴ Dnešný chotár obce Belža sa rozprestiera na rozlohe 549 ha. Čamuk predal s prepoštom územie o 4 popluží (504 ha) a kráľ pridal 2 poplužia (252 ha). – poznámka autora.

⁹⁵ VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. I., s. 327.

slav IV. istému Benediktovi a Marcelovi okolo roku 1272, ale keďže o túto zem mal záujem v roku 1280 palatín Finta, tak mu ju kráľ v roku 1280 daroval výmenou za majetok Palad v užskom komitáte.⁹⁶ Historik Varsík uvádza ako majiteľov Belže Ivana a Mikolu, o ktorých zmienka je z roku 1257.⁹⁷ V roku 1257 mal jágerský kanonik *Edus* spolu s kňazom Tomášom z Tornyosnémeti predvolať Mikola s bratom Andrejom pred sudcu.⁹⁸ Mikola sa spolu s bratom Andrejom z Belže spomínajú v listine kráľa Ladislava IV., v ktorej nie je uvedený rok. Peter, syn Juraja z rodu Aba, pýtal od kráľa majetok Belžu, lebo nemá majiteľa, hoci títo šľachtici majiteľmi boli, čo potvrdil aj kráľ.⁹⁹ Podobne i Peter, syn Kajula, sa dostal do sporu s Jánom a Mikolom kvôli Belži, ale obaja tvrdili, že ju kúpili od istých hostí a majú o tom listinu jágerskej kapituly.¹⁰⁰ Petra zastupoval jeho služobník Far-kaš. Možno sa domnievať, že táto udalosť sa mohla odohrať medzi rokmi 1260 – 1270. Ak sa spomínajú šľachtici Mikola a Andrej z Belže a Marcel i Benedikt ako majitelia Belže, určite sa jedná o rozličné rody. Potom museli byť dva majetky Belža. Pozoruhodné je, že obidva majetky chceli získať Abovci. Neskôr v roku 1319 sa spomína Mikuláš, syn Mikola z Belže.¹⁰¹ Preto časť Belže odpredanej v roku 1232 vlastnili potomkovia Mikolu a druhú časť od roku 1280 vlastnili Abovci skrze palatína Fintu. Z toho vyplýva, že dedina, ktorá sa nachádzala blízko Belže predanej roku 1232, bola iná časť s rovnakým názvom, ktorú vlastnil Čamuk.

Majetok Šebastovce vlastnil prepošť výlučne sám. Tento majetok bol rozdelený na dve polovice – severnú a južnú.¹⁰² Južnú časť majetku Šebastovce historik Varsík stotožňuje s majetkom Fűzi.¹⁰³ Ako je vidno na mape Hanisky z roku 1825,¹⁰⁴ oblasť *Fűzi puszta* hraničila s chotárom Hanisky zo severovýchodu a dnes je súčasťou katastra Valaliky. V 14. storočí sa tento majetok nazýval aj *Alzebes* – Nižné Šebastovce.¹⁰⁵ Severná časť sa nachádzala v tom čase pri majetku *Also Barcha* – Nižná Barca zo severnej strany sčasti západnej, lebo sčasti zo západnej strany hraničila s južnou časťou Šebastoviec.¹⁰⁶ Z juhu susedil majetok Šebastovce, ktorý patrilo prepoštovi zo Spiša, s majetkom šľachticov z *Fűzi* – južná časť Šebastoviec a z majetkom Poľov. Od západu susedil majetok s majetkom Poľov a majetkom Malá Ida, ktorý sa tiahol i od severu.¹⁰⁷ Z roku 1243 pochádza údaj o hodnote majetkov Ida, Šebastovce a Hernádpetri, podľa ktorého ich hodnota bola 250 hrivien čís-

⁹⁶ WENZEL, Gusztáv. *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*. IX. 1272 – 1290. Pest: Eggenberger Ferd etc. 1871, nr. 189, s. 269.

⁹⁷ VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. I., s. 321.

⁹⁸ WENZEL, Gusztáv. *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*. VII., s. 341.

⁹⁹ MNL DI 823.

¹⁰⁰ IPOLYI, Arnold – NAGY, Imre – VÉGHÉLY, Dezső. *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius* VII. Budapest: Typ. Alex. Kocsi, 1880, nr. 96, s. 126 – 127.

¹⁰¹ MNL DI 1953.

¹⁰² ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc. 1, nr. 29.

¹⁰³ VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. I., s. 79.

¹⁰⁴ MNL S 70 Vegyes kéziratok térképek (1669 – 1942), nr. 12.

¹⁰⁵ SNA, HM Jasov, metales, fasc.7, nr. 21.

¹⁰⁶ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc. 1, nr. 35.

¹⁰⁷ „...a parte meridionali ubi tres metasesse dicebant, unam Zebes aliam Fűzi et tertiam Poly...“ – ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc. 1, nr. 57.

tého striebra. Podľa zvykového práva sa hodnota majetku v Uhorsku počítala ako desať-násobok čistého ročného príjmu z takého majetku.¹⁰⁸ Podľa Hómana sa v tom čase jedna hrivna čistého striebra rovnala hodnote 320 denárov.¹⁰⁹ Majetok Hernádpetri sa rozprestieral na ploche 16 popluží,¹¹⁰ majetok Idy – neskôr Malej Idy – dosahoval rozsah 4 popluží.¹¹¹ V roku 1280 majetok Malej Idy kúpili Abovci naspäť od Sixta, ktorý v súboji majetok vybojoval späť od bratov Mateja prepošta, za 80 hrivien, dva kone a dvojce šiat.¹¹² V tom čase sa jedna hrivna rovnala 480 denárom.¹¹³ Preto možno predpokladať, že 1 jutro kráľovskej miery sa v roku 1280 v prípade Malej Idy rovnalo 64 denárom. V čase kráľa Belu IV. by sa pri tej istej sume pohybovala cena jutra okolo 42 denárov za jutro. V prípade, žeby majetok Hernádpetri bol takisto ohodnotený na 80 hrivien, potom by cena jutra bola 10 denárov. Spolu by oba majetky pri hodnote 160 hrivien striebra a 20 popluží predstavovali základ pre určenie ceny kráľovského jutra na 17 denárov za jutro.¹¹⁴ Keďže vtedajšia cena jutra sa pohybovala od 12 denárov za jutro, možno predpokladať, že Šebastovce sa mohli rozprestierať na ploche asi 7 popluží a stáli rovnako okolo 80 hrivien čistého striebra. Majetok Šebastovce nezískal myšľiansky prepošt späť a podľa rozhodnutia sudcov, určených kráľom Belom IV. niekedy medzi rokmi 1254 – 1258 mal dostať od patrónov z ich dedičných majetkov zem v takom rozsahu, aký bol majetok Šebastovce. Zároveň mal Peter syn Kajula vydeliť časť z niektorého zo svojich majetkov Drienova, Budimíra alebo Boliarova v takom rozsahu, v akom Peter syn Juraja predal myšľianskemu prepoštovi svoj majetok.¹¹⁵ Zrejme tu je dôvod, prečo sa Peter, syn Juraja, dostal k majetku Drienov a založil tým drienovskú vetvu.

Po roku 1262 patróni prepozitúry vydelili prepoštovi s najväčšou pravdepodobnosťou majetok Nižnú Myšľu, ktorá sa v tom čase nazývala *Kostolná Myšľa*. Na jej území bola neskôr založená dedina Vyšná Myšľa. Nepočítame územie dnešného chotára Nižnej Myšle za riekou Hornád – na severozápad, lebo pôvodné územie Myšle sa totiž rozprestieralo za riekou Hornád – na východ. Tým by sa celková rozloha pohybovala okolo 7 – 8 popluží. O tom, ako sa dostali do majetkov prepozitúry Blažice a Köröm (Maďarsko), nevedno.¹¹⁶ Ďalšie majetky Brestov a polovicu Mirkoviec darovali Abovci z vetvy Buduna z Ploského¹¹⁷ pred rokom 1325.¹¹⁸

Záver

Po preskúmaní súdnych písomností sudcov určených Belom IV. v rokoch 1254 – 1258, krajinského sudcu Vavrinca z roku 1262 a aj ostatných už známych písomných prameňov možno tvrdiť nasledovné. Počiatky vzniku myšľianskej prepozitúry siahajú do obdobia

¹⁰⁸ NAGY, Imre. *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. IV.* (1340 – 1346), Budapest: A Magyar Tud. Akad. 1884, s. 281.

¹⁰⁹ HÓMAN, Bálint. *Magyar pénztörténet 1000 – 1526.* Budapest: A Magyar Tud. Akad. 1916.

¹¹⁰ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 16.

¹¹¹ NAGY, Gyula. *A nagymihály és szűrai gróf Szűrai család oklevéltára. I.*, Budapest 1887, s. 203.

¹¹² ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc.1, nr. 32; MNL DI 85216.

¹¹³ HÓMAN, Bálint. *Magyar pénztörténet 1000 – 1526.* Budapest: A Magyar Tud. Akad. 1916.

¹¹⁴ NAGY, Imre. *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. IV.*, s. 99.

¹¹⁵ ŠA Levoča, Súkromný archív Sp. kapituly, scr. 4, fasc. 1, nr. 29.

¹¹⁶ VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny. III.*, s. 37.

¹¹⁷ VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny. II.*, s. 426 – 427.

¹¹⁸ MNL DF 269872.

ešte pred vpádom Tatárov do Uhorska v roku 1241. Podľa všetkého, dobu vzniku indikujú udalosti okolo roku 1232 súvisiace s predajom majetku Belža. Fundátormi prepozitúry boli členovia rozvetveného rodu Aba, menovite Čamuk a Jakul. Ich potomkovia boli patrónmi a jedná sa o vetvu drienovskú a tarjanskú. Prvými majetkami prepozitúry od založenia boli Belža a Šebastovce na Above, ktoré spočiatku vlastnili prepošti s Abovcami spoločne. Neskôr prepošti získali majetky darovaním alebo kúpou. Po strate Belže a Šebastoviec základným majetkom po roku 1262 bola *Kostolná Myšľa*. Na jej území vznikla zrejme zakrátko dedina Vyšná Myšľa. Do roku 1325 pribudli majetky Blažice, Brestova a polovica Mirkoviec.

BIBLIOGRAFIA

Archívne pramene

Slovenský národný archív (ďalej len SNA), Bratislava, hodnoverné miesto Jasov.

Štátny archív Levoča (ďalej ŠA), Súkromný archív Sp. kapituly.

Magyarország levéltár diplomatikai levéltár.

Edícia prameňov

Decretalium Collectiones – decretales Gregorii p. IX., liber VI decretalium Bonifacii p. VIII., Clementis p. V. Constitutiones, Extravagantes tum viginti Ioannis p. XXII tum communes (RICHTER, Aemilius Ludovicus – FRIDBERG, Aemilius ed.) Lipsiae: Bernhard Tauchnitz, 1881. FEJER, Georgius: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Tom. V. Vol. 3., Budae: Typ. Regiae Univ. Unga., 1830.

IPOLYI, Arnold – NAGY, Imre – VÉGHÉLY, Dezső: *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius VII*. Budapest: Typ. Alex. Kocsi, 1880.

MELCZER, István: *Okmányok a kellemesi Melczer-család levéltárából*. Budapest: Horny. Viktor nyomd., 1890.

SZENTPÉTERY, Imre. *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica*. I. kötet 2 füzet., Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia, 1927.

THEINER, Augustinus. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. I., Romae: Typis Vatican. 1859.

WAGNER, Carolus. *Analecta Scepusii sacrii et profani*. Pars II. Viennae, 1774.

WAGNER, Carolus. *Analecta Scepusii sacrii et profani*. Pars III. Viennae, 1778.

WENZEL, Gusztáv. *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*. I. 1001 – 1235. Pest: Eggenberger Ferd etc. 1860.

WENZEL, Gusztáv. *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*. IX. 1272 – 1290. Pest: Eggenberger Ferd etc. 1871.

WERBŐCZI, Stephanus. *Opus tripartitum*, Pars. I, titulus 13. In *Corpus iuris Hungarici seu decretum generale incliti regni Hungariae partiumque eidem adnexarum*. Tom. I., Tyrnaviae: Typis Academicis per Io. Horman 1696.

Literatúra

- HUSZTY, Stephanus. *Iurisprudentiæ practicae libri tres*. Tyrnaviæ: Typis Colleg.Soc.Iesu 1764.
- KARÁCSONI, János. *Az aranybulla keletkezése és első sorsa*. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia. 1899.
- KARÁCSONI, János. *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. I. kötet. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia, 1900.
- KARÁCSONI, János. *A hamis, hibaskeltű és keltezetlen oklevelek jegyzéke. 1400-ig*. Budapest: A Flór alapítványból kiadja A Magyar Tudományos Akadémia. 1902.
- MÓR, Wertner. *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. I. kötet. Temesvár: A Csanád egyházmegye, könyvs., 1891.
- PAULER, Gyula. *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt*. 2.kötet. Budapest: Az Athenaeum Irod. és Nyomd.Társ. Kiadása, 1899.
- SMORONĚ, Matúš. *Rod Aba I. – Uhorská šľachta v období stredoveku III*. Prešov: Vyd. Michal Vaško, 2018.
- VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. I. Bratislava: Vyd. SAV, 1964.
- VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. III. Bratislava: Veda SAV, 1977.

Adresa autora:

ThDr. Daniel Boleš, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: danielb.posta@gmail.com

Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis

Martin Baloga

<https://doi.org/10.54937/nhe.2023.12.2.43-53>

Synodal Constitutions of the Church of Strigon

Abstract: *In 1493, the Ostrihom Synod was held. It resulted in the document Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis printed in 1494 in Vienna. However, this print was not available to historians for many centuries. In the middle of the 20th century, two specimens were identified. One defective copy of the print is located in Zagreb, and the other one, the only complete copy, is stored in SNK in Martin. The publisher is Theobald Feger and the printer is Johann Winterburger. The press contains several regulations concerning the area of church life. The printed text contains 37 canons of the synod and liturgical calendar. The presented unique item is a part of the envelope and its bookbinding originates from the 19th century. The owner was the Franciscan order in Bratislava, which owned one of the largest libraries in Hungary. Further research of incunabula connected to the territory of Hungary may reveal more similarly rare documents.*

Keywords: *Incunabula, Synod, Hungary, Franciscans.*

Úvod

Cirkevné stretnutia, synody alebo nariadenia mali v stredovekom Uhorsku dosah na väčšinu spoločnosti. Dôvodom bolo konfesiónálne zamerané obyvateľstvo a dominantné postavenie vtedajšej západnej cirkvi. Synoda, teda zhromaždenie, na ktorom sa stretávajú poprední kňazi, rehoľníci a biskupi, rieši mnohé pálčivé problémy cirkvi. V roku 1493 ostrihomský arcibiskup Hypolit d'Este zvolal ostrihomskú provinciálnu synodu.¹ Výsled-

¹ ŠPIRKO, Jozef. *Cirkevné dejiny: s osobitným zreteľom na vývin cirkevných dejín Slovenska, II. sväzok*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1943, s. 60.

kom bol dokument *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, ktorý dali v roku 1494 vytlačiť vo Viedni.² Využitím vtedajšieho moderného výdobytku, tlače, zabezpečili jej rýchlu distribúciu. Na dlhé stáročia však táto tlač nebola historikom dostupná. V polovici 20. storočia sa podarilo identifikovať jej dva exempláre. Ostrihom, ako centrum cirkvi v Uhorsku, zohrával pre Slovensko dôležitú úlohu, keďže väčšina územia, ktorú spravoval v stredoveku, sa nachádzala na jeho terajšom území. Výnimkou je územie Nitrianskeho biskupstva (Trenčianska župa) a Jágorského biskupstva (Šariš, Abov a Zemplín). Okrem toho, závery tejto provinciálnej synody ovplyvňovali aj ďalšie podobné nariadenia na úrovni diecéz.³

Príspevok sa snaží objasniť základné obsahové tézy dokumentu s prihliadnutím na najpálčivejšie problémy vtedajšej cirkvi. Prínosné je aj identifikovanie hlavných strojcov dokumentu, akými boli tlačiar, vydavateľ a objednávateľ tlače. Keďže ide o jedinečný exemplár (jediný kompletne zachovaný), predstavené sú aj podrobné exemplárne informácie. Týkajú sa okrem vlastníka tlače aj väzby alebo rukopisných zápisov v tlači. Podstatným je aj dôvod, prečo sa daná tlač v súčasnosti nachádza vo fondoch SNK v Martine a v iných knižniciach absentuje.

Výskum tlače v minulosti

Po prvýkrát sa cirkevní historici venovali tejto tlači v polovici 18. storočia.⁴ Ďalší bádatelia s tlačou nepracovali priamo, pravdepodobne kvôli jej nezvestnosti, ale preberali informácie z literatúry.⁵ Tlač z roku 1494 obsahujúca závery ostrihomskej synody prvýkrát odborné bibliograficky popísal Josip Badalič v roku 1952.⁶ Tento defektný exemplár je uložený v Metropolitnej knižnici v Záhrebe.⁷ O druhej zachovanej a už kompletnej tlači uloženej v SNK v Martine sa odborná verejnosť dozvedela o sedem rokov neskôr, v roku 1959, vďaka spracovaniu inkunábul Dr. Imrichom Kotvanom v knižnici miestneho pracoviska Matice slovenskej v Bratislave.⁸ Toto pracovisko dostalo na starosti tzv. Zvozové knižnice kláštorov, ktoré boli týmto inštitúciám násilne zhabané po zrušení kláštorov, teda po Akcii K a Akcii R v roku 1950. Po odstránení rehoľníkov bol ich majetok vo forme kníh znárodnený a prenesený aj do Marianky, respektíve do Bratislavy. Neskôr boli knihy uložené v kláštore františkánov v Bratislave, kde sídlilo aj miestne pracovisko.⁹ Po publikovaní tohto katalógu bol aj tento exemplár reflektovaný v literatúre so zameraním na

² *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*. Vienne impresse: per Johanem Winterburg, Anno salutis 1494 die quarta decima mensis Aprilis (14.4.1494). sig. SNK Inc C 58/prív.4.

³ JABLONSKÝ, Dávid. Nitriansky biskup Anton a Nitrianska diecézna synoda (1494). In *Studia Historica Nitriensia* 24. Nitra: Katedra historie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2020, roč. 24, č. 1, s. 64 – 92. <https://doi.org/10.17846/SHN.2020.24.1.64-92>

⁴ PÉTERFFY, Carolus. *Sacra concilia ecclesiae romano-catholicae in regno Hungariae*. Vienne: Typis Kaliwodianis, 1742, s. 216 – 233.

⁵ BORSA, Gedeon. *Constitutiones Novae Almae Ecclesiae Strigoniensis*. In *Magyar Könyvszemle*, 1956, 72. évfolyam, č. 4, s. 288.

⁶ BADALIČ, Josip. *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Jugoslav. Akad. znanosti i umjetnosti, 1952, č. 372.

⁷ Pozri aj: BORSA, Gedeon. *Constitutiones Novae Almae Ecclesiae Strigoniensi*, s. 287 – 293.

⁸ KOTVAN, Imrich. *Inkunábuly knižnice miestneho pracoviska Matice slovenskej v Bratislave*. Martin: Matica slovenská, 1959, s. 41.

⁹ KOTVAN, Imrich. *Inkunábuly knižnice miestneho pracoviska Matice slovenskej v Bratislave*, s. 5.

bibliografické údaje a vlastníka.¹⁰ Dnes je táto vzácna tlač uložená vo fondoch SNK v Martine, ktorej sa ju navyše podarilo zdigitalizovať, a tak sprístupniť bádateľom.¹¹

Tematike kánonického práva z pohľadu synodálneho zákonodarstva v období stredoveku sa venovalo niekoľko samostatných štúdií.¹² Už mamograficky je táto oblasť spracovaná v Poľsku a aj v Českej republike. Z perspektívy našich realít sú dôležité aj publikácie maďarských autorov ako János Bak alebo Peter Erdő, ktorí sa ale viac orientujú na obdobie vrcholného stredoveku.¹³

Osobnosti spojené s vydaním tlače

Ani nie 40-stranová tlač uložená v SNK predstavuje jediný dnes známy kompletne zachovaný exemplár na svete. Životný príbeh jej vydavateľa Theobalda Fegera nám veľa prezrádza o rozvoji knižnej kultúry v Uhorsku. Bol najvýznamnejším kníhkupcom a vydavateľom, ktorý pôsobil v hlavnom meste Uhorska, v Budíne, na prelome 15. a 16. storočia. Diela, ktoré si u neho objednali jeho uhorskí zákazníci, tlačil vo Viedni, v Benátkach, v Norimbergu alebo v Brne.¹⁴ V kolofóne predmetnej tlače sa označuje ako knihovník a obyvateľ vtedajšieho hlavného mesta Budína.¹⁵ Dôkazom jeho pôsobenia aj v iných mestách sú tlačiarenské údaje uvádzané v iných tlačiach. Napríklad *Breviarium Strigoniense* z roku 1484 obsahuje kolofón, kde uvádza: *Theobaldo feger d[e] kirchemcura*.¹⁶ Z hľadiska slovenských dejín je Feger známy ako vydavateľ *Uhorskej kroniky*, kde sa prvýkrát v tlačenej verzii stretávame s pomenovaním „Slovák”.

¹⁰ Borsa Gedeon. Beiträge zur Bibliographie der Drucke von Johannes Winterburger. II. In *Das Antiquariat (Wien)*, č. 9 – 10, 1962, s. 229 – 232.

¹¹ <https://dikda.snk.sk/view/217ca25d-5b34-4259-8d65-9be493d06a63?page=42e73989-ce21-4685-85df-a20aa5f886e7>

¹² Zo slovenského prostredia poznáme niekoľko štúdií: MALOVECKÁ, Milota. K uhorským cirkevným synodám v stredoveku: (s podrobnou analýzou provinciálnej synody konanej vo Dvoroch nad Žitavou v roku 1307). In *Studia archaeologica Slovaca mediaevalia. Človek – sacrum – prostredie*. Levoča: Kláštorisko, 2006, s. 197 – 206; GLEJTEK, Miroslav. Práva a povinnosti stredovekých uhorských arcibiskupov a biskupov pri správe arcidiecéz a diecéz z pohľadu kánonického práva. In GLEJTEK, Miroslav. *Arcibiskupi a biskupi Uhorska : moc prelátov a jej prejav v stredoveku*, Bratislava: Post Scriptum, 2020, s. 71 – 92; JABLONSKÝ, Dávid. Nitriansky biskup Anton a Nitrianska diecézna synoda (1494). In *Studia Historica Nitriensia*, Nitra: Katedra histórie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2020, roč. 24, č. 1, 2020, s. 64 – 92;

<https://doi.org/10.17846/SHN.2020.24.1.64-92>

JABLONSKÝ, David. Vespřemský biskup Peter Berislo a vespřemská diecézna synoda z roku 1515. In *Konštantínove listy = Constantine's Letters*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre – Filozofická fakulta: Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda, 2019, roč. 12, č. 2, s. 59 – 68;

<https://doi.org/10.17846/CL.2019.12.2.59-68>

JABLONSKÝ, David. Vybrané príklady problematického prijímania nariadení uhorských katolíckych synod v 16. a 17. storočí v náboženskej praxi. In *Konštantínove listy = Constantine's Letters*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre – Filozofická fakulta: Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda, 2017, roč. 10, č. 1, s. 222 – 232. <https://doi.org/10.17846/CL.2017.10.1.222-232>

¹³ Súhrn literatúry k danej problematike je zaznamenaný v štúdií: KRAFL, Pavel. Synody a synodální zákonodárství ve středovýchodní Evropě. Přehled bádání za posledních patnáct let. In *Český časopis historický*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2013, roč. 111, č. 1, s. 117 – 143.

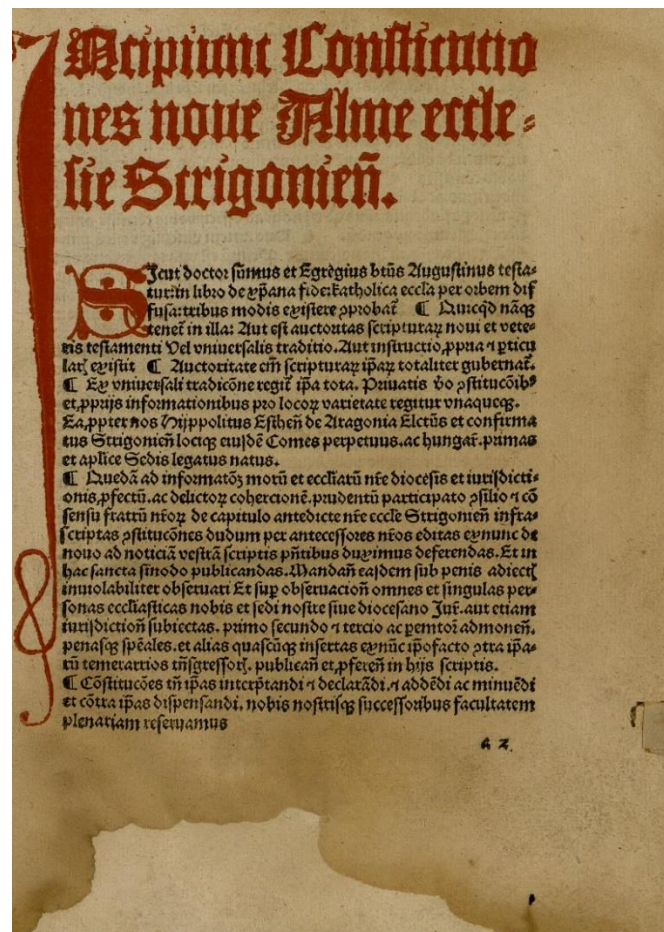
¹⁴ STEIFF, K. Feger, Theobald. In *Allgemeine Deutsche Biographie*, 1904, roč. 48, s. 507 – 508 [online version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd129016047.html#adbcontent>

¹⁵ „cura et impensis Theobaldi feger librarii et [con]ciis Budensis“. *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*. Vienna: Johann Winterburg, for Theobaldus Feger, 14 Apr. 1494, sig. SNK Inc C 58/prív. 4.

¹⁶ *Breviarium Strigoniense*. [Nuremberg: Georg Stuchs], for Theobaldus Feger, 1484, 2°; GW 5469. Pozri aj: STEIFF, K. Feger, Theobald, s. 507 – 508.

Tlačiarom *Constitutiones* bol Johann Winterburger, prvý menom známy viedenský tlačiar pochádzajúci z Winterburgu v Nemecku. Vo Viedni pôsobil medzi rokmi 1492 – 1519, kde tlačil okrem klasickej literatúry, kalendárov a prírodovedných diel aj liturgické knihy pre rôzne cirkevné inštitúcie pôsobiace v okolitých krajinách.¹⁷

Ďalšou osobnosťou súvisiacou s danou tlačou je vtedajší ostrihomský arcibiskup Ippolito (Hypolit) I. d'Este. Ten sa vďaka rodine vo veľmi mladom veku stal vysokým cirkevným hodnostárom. Manželka uhorského kráľa Mateja Korvína Beatrix Aragonská bola jeho príbuzná, vďaka čomu získal hodnosť najvyššieho cirkevného predstaviteľa Uhorska, ostrihomského arcibiskupa a primasa. Tri roky po synode v roku 1497 opustil Uhorsko a natrvalo sa usadil na Apeninskom polostrove, kedy sa v tom istom roku stal milánskym arcibiskupom.¹⁸ V čase konania synody bol na uhorskom tróne už 4 roky kráľ Vladislav II. Jagelovský (1490 – 1516). Bol to najstarší syn poľského kráľa Kazimíra IV. a jeho vláda je charakteristická úpadkom centralizovanej moci panovníka a postupným nárastom moci aristokracie.¹⁹

Incipit tlače: Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis. Vienna: Johann Winterburg, for Theobaldus Feger, 14 Apr. 1494, sig. SNK Inc C 58/prív.4

¹⁷ *Encyklopedie knihy*. Johann Winterburger [online], 2019, [citované 20. 8. 2023] <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Johann_Winterburger&oldid=16462>

¹⁸ ESTE, Ippolito I d' (1479 – 1520). In *The Cardinals of the Holy Roman Church*. [citované 20. 8. 2023] <https://cardinals.fiu.edu/bios1493.htm#Este>

¹⁹ KÓNYA, Peter. *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, s. 156.

Constitutiones synodales po obsahovej stránke

Z hľadiska práv a povinností diecézneho biskupa bolo práve zvolávanie diecéznych synod dôležitou oblasťou ich právomocí. Účastníkmi boli všetci vrcholní predstavitelia kléru ako členovia kapituly, archidiaconi, dekaní, farári a zástupcovia rehoľných spoločností. Pre zasvätené osoby bola synoda priestorom pre budovanie vzájomných vzťahov a oboznámenie sa s nariadeniami cirkevných koncilov alebo s myšlienkami všeobecných autorít cirkvi. Partikulárne zákony biskupa boli často uvádzané do života práve na týchto synodách, kde mohlo dôjsť aj k potrebnej diskusii.²⁰

Obsahom tlače sú viaceré pravidlá, ktoré upravovali život duchovenstva a obyčajného ľudu z pohľadu kresťanskej náuky a platného kánonického práva. Vo všeobecnosti sa tento súbor zákonov vydaných miestnym biskupom nazýval diecézne statuta. Mali formu partikulárneho cirkevného práva a ich cieľom bolo normami upravovať miestne cirkevné problémy ako aj svetské záležitosti, ktoré spadali pod jej jurisdikciu. Tematicky mohli uchopiť širokú paletu oblastí.²¹

Text tlače *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis* obsahuje 37 kánonov synody plus cirkevný kalendár. Obsahový rozbor nebude úplný, ale sondážny so snahou zachytiť hlavné témy predstaveného dokumentu. Úvodné časti sa obracajú na klérus, kde cirkevná hierarchia žiada napríklad ich bezúhonný život,²² v ktorom ich nezabúdajú napomínať aj v aktivite pomáhať chudobným.²³

Nasledujú state zahŕňajúce nariadenia o siedmich sviatostiach cirkvi. Prvou je krst. Pri návšteve mnohých stredovekých chrámov môžeme v presbytériu alebo v jeho blízkosti vidieť kamennú krstiteľnicu. *Constitutiones* obsahuje usmernenie, aby tento predmet využívaný pri krste mali všetky kostoly. Krstiteľnica mohla byť vyhotovená aj z dreva. Potreba znalosti kréda a modlitby Otče náš pre krstných rodičov vyplývala z ďalšej časti textu o krste.²⁴ Podobne boli upravené podmienky aj pri ďalších sviatostiach, pričom sa zdôrazňovali okolnosti ich prijatia.²⁵

Ďalšia oblasť, ktorá bola v tlači rozsiahlo opisovaná, sa zaoberá bohoslužobnými sláveniami. Cirkevné zhromaždenia boli od 6. storočia povinné pre každého veriaceho a predstavovali aj spoločenský rozmer. Účasť na eucharistickej hostine predstavovala pre veriaceho aj v období vzniku tejto tlače, čiže na konci stredoveku, príležitosť pre stretnutie a združovanie sa so svojou farskou komunitou,²⁶ pričom primárnym poslaním liturgických slávení bola aj je spoločná oslava Boha. Tlačené ustanovenia ostrihomskej arcidiecézy

²⁰ GLEJTEK, Miroslav. *Práva a povinnosti stredovekých uhorských arcibiskupov a biskupov pri správe arcidiecéz a diecéz z pohľadu kánonického práva*, s. 87 – 89.

²¹ KRAFL, Pavel. Diecézní statuta. In *Diecézní Akademická encyklopedie českých dějin*. Sv. 4, D-G (dadaismus – gymnázium). Praha: Historický ústav, 2015, s. 164 – 165.

²² „*Quadruplici aut sciencia vos conuenit ex ornari prout dictum est. Ex primo illa que in sacramentorum [Co]uerfatio vrainreprehensibilis. Secundum este sciencia laudabilis.*“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. a2r.

²³ „*Curam pauperum et aliarum miserabilium personarum habete.*“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. a2r.

²⁴ „*Unaque[que] ecclesia baptismales fontes lapideos habeat si pot habere alioquin ad hoc vas habeat ligneum speciale. [...] Paternos ut suos filios sp[iritu]ales symbolum sc[ilicet] credo [et] or[ati]oem sniciam sc[ilicet] pater noster.*“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. a2r.

²⁵ Napríklad pri birmovke za zakazuje jej prijatie dvakrát: „*Nullus r[ati]o bis debet confirmari sicut nec bis baptizari*“, *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. a3. Alebo podmienka byť pokrstený pokiaľ chcete pristúpiť k birmovke: „*nullus hoc sacramentum nisi baptisatus recipiat.*“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. a3.

²⁶ LE GOFF, Jacques – SCHMITT, Jean-Claude (ed.). *Encyklopedie středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 654 – 655.

preto venujú podstatnú časť textu tejto súčasti cirkevného života. Opisujú dôstojné prežívanie liturgie aj s presným obmedzením predmetov uložených na oltároch. Na oltári môžu byť umiestnené len predmety ako kríž, kniha alebo svietniky.²⁷ Úpravy v liturgii sa dotkli aj jej slávenia, napríklad o čase a spôsobe slávenia v katedrálnom chráme v Ostrihome.²⁸ Časť s názvom *de diuinorum officiorum celebratione* okrem iného vysvetľuje nutnosť prítomnosti iného klerika alebo laika schopného odpovedať kňazovi počas slávenia liturgie.²⁹ Pri liturgii slova sa upozorňovalo na dobré čítanie evanjelií a žalmov s vysvetľujúcimi kázňami,³⁰ keďže obyvateľstvo väčšinou latinsky písaným čítaniam nerozumelo. Vyžadovanie mravnej bezúhonnosti v úvode súvisí aj s nemožnosťou slávenia omše v prípade ťažkého hriechu kňaza. Nakoľko slúženie liturgie patrilo k hlavnej pracovnej náplni klerika, kňaz mal konať nápravu, teda sa vyspovedať, a toto nariadenie mohol porušiť iba v nutných prípadoch.³¹ Z liturgických obradov sa zmieňuje aj úprava pohrebných obradov.³²

Obdobie vzniku tlače sa z pohľadu dejín práva zvykne označovať ako perióda klasickeho kánonického práva. To sa začína od polovice 12. storočia vydaním Gratianovho dekrétu a trvá približne do polovice 16. storočia, teda do Tridentského koncilu. V tomto čase došlo k zvyšovaniu dôležitosti pápežských dekrétov, a naopak, k poklesu partikulárneho práva.³³ Jednou z právomocí biskupa bolo vydanie exkomunikácie alebo zbavenie exkomunikácie veriaceho. Podmienky jeho udelenia alebo zbavenia boli definované aj v tomto dokumente.³⁴ Dodržiavanie kánonického práva najmä z pozície právomoci biskupa sa vyžadovalo pri inštalovaní duchovenstva do cirkevného úradu. Keďže dochádzalo k nerešpektovaniu jeho právomoci, súčasťou výsledkov synody je úprava takýchto prípadov.³⁵

Príklad olomouckých synod ako aj skúmaného textu zo záverov ostrihomskej synody potvrdzuje pretrvávajúceho problému týkajúceho sa vydržiavania konkubín klérom.³⁶ Toto konanie je zároveň porušením celibátu a bolo usmerňované viacerými nariadeniami.

²⁷ „Super altare nihil nisi capsas et reliquias et cruces libros officio tunc necessarios candelabra.“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. c8.

²⁸ „Matutinalia aut et vespertinalia divina officia in eisdem er potissime in nostra cathedrali ecclesia modusumuli cum honestate debita celebrantur.“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b5.

²⁹ „Nullus sacerdos missam dicat. sed unusquis[que] cleric[um] vel scholarem habeat qui sibi ad missam respondeat Et cum quo si voluerit psalmos dicat.“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. a8.

³⁰ „Epistola[rum] et evangelii[m] bene legere et populo at lram exponere scire studete.“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. a8.

³¹ „Nemo in mortali p[re]c[ato] constitutus missar[um] celebrare p[re]sumat sed prius confiteatur si inuenit[is] sacerdos Et si inuenire non po[ss]it. no[n] celebret. nisi causa urgens et necessitas inuincat.“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. c8.

³² „de sepulturis.“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b.

³³ Kánonické právo [online]. *Encyclopædia Beliana*, ISBN 978-80-89524-30-3. [cit. 2023-08-03]. Dostupné na internete: <https://beliana.sav.sk/heslo/kanonicke-pravo>

³⁴ „Sententia excommunicationis“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b2.; „Oratio absolutionis excommunicatorum“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b2.

³⁵ „De pena non confirmatorum in beneficijs suis.“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b5.

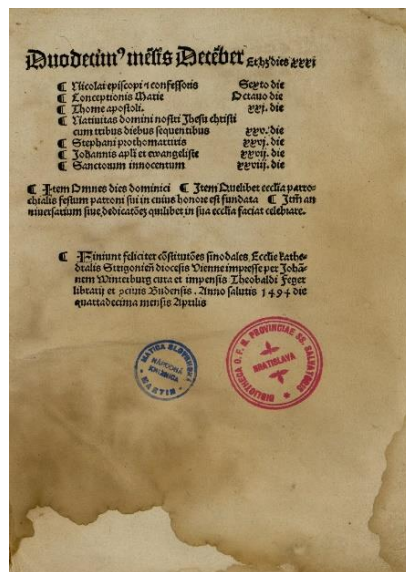
³⁶ KRAFL, Pavel. Konkubinát kleriků v moravském diecézním zákonodárství 13. – 15. století. In *Memoria viva : studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967 – 2014)*. Warszawa; Poznań: Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, 2015 s. 216 – 220.

Išlo napríklad o určenie žien (väčšinou to boli rodinné príslušníčky), ktoré sa mohli zdržiavať v dome farára.³⁷ Obmedzované boli aj podnikateľské aktivity duchovenstva, kedy sa zakazovalo skladovanie a obchodovanie, napríklad s vínom.³⁸

Nariadenia vydávané na diecéznych alebo provenienčných synodách ovplyvňovali aj život rehoľníkov pôsobiacich v rámci diecézy. Príkladom je usmernenie o obliekaní rehoľníkov³⁹ alebo zákaz predstaveným rehoľných komunít prijímať rehoľníka z iného kláštora bez povolenia.⁴⁰

Poslednou časťou tlače je cirkevný kalendár s určením dní, počas ktorých sa mal klérus a laici zdržiavať všetkých prác.⁴¹ Zároveň slúžil ako liturgická pomôcka pre slávenie liturgie.⁴² Kalendár je rozdelený na mesiace s určeným počtom dní a s jednotlivými sviatkami, ktoré sa v danom čase slávil. Sviatky sú doplnené presným uvedením dňa v mesiaci. Okrem bežných sviatkov v roku je osobitne doplnený, napríklad sv. Adalbert, teda Vojtech, ktorý bol hlavným patrónom Ostrihomskeho arcibiskupstva.

Krátke nahliadnutie do obsahu dokumentu odhaľuje mnoho tém aj problémov, ktoré riešila stredoveká uhorská cirkev. Jedným zo spôsobov, ako ich riešiť, bolo zvolat' synodu, definovať problémy, umožniť diskusiu a následne zvolit' riešenie. Tie sa v prípade Ostrihomskej synody z roku 1493 dali vytlačiť, a tak zanechali cenný dokument pre výskum rôznych oblastí života v stredoveku.

Kolofón s provenienčnými pečiatkami františkánov v Bratislave

³⁷ „De Clericis concubinariis et qua pena sint puniendi et quales mulieres in domo possunt habere.“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b3.

³⁸ „Quod clerici vinum in dominibus eorum non thabernent nec officio latu laicoru[m].“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b4.

³⁹ „Quibus vestibus et pannis [et] quo habitu clerici et religiosi uti debent aut qua pena puniantur contrafacientes.“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b2.

⁴⁰ „Contra abbates sacri benedicti recipientes monachos alterius monasterij sine lris abbatis vel prioris.“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. c2.

⁴¹ „[...] Circa festinitates colendas i nostra eccl[es]ia Strigoniens[is] et diocesi ut [quo]cors [et] p[er]petua concordia habeatur Statuimus ut in subscriptis diebus clerici et laici debeant a servilibus operibus abstinere.“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. c2.

⁴² „Sequitur de festinitatibus colendis i eccl[es]ia ac diocesi [et] iur[is]dictio[n]e Strigoniens[is].“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. c2.

***Constitutiones synodales* – jediný kompletný exemplár**

Štúdium knižničných objektov, čiže tlačí, sa často zameriava na obsahovú stránku so snahou získať pre daný výskum čo najviac relevantných prameňov. Zdrojom pre výskum tlače však nemusí byť iba jeho obsah. Bibliografický popis môže odhaľovať zaujímavé informácie, ktoré keď dešifrujeme a správne a zrozumiteľne interpretujeme, odhalíme jedinečné exemplárne dáta. Tieto poznatky sú cenné obzvlášť pri nami skúmanej tlači, ktorá je podľa doterajšieho spracovania svetovým unikátom.⁴³

Prvotné informácie získame už pri letmom pohľade na obal knihy, respektíve na jej väzbu. Predstavovaný unikát je súčasťou konvolútu. Konvolút je súbor dvoch a viacerých monografií (tlačí) zviazaných do jedného exemplára. Môže ísť o tematicky podobné tlače, ale nie je to podmienkou.⁴⁴ Väzba tohto konvolútu je z hľadiska použitého materiálu dosiek lepenková. Ako pokryv je použitý tragantový mramorovaný papier, ktorý získal svoju obľubu u kníhviazačov najmä v 19. storočí.⁴⁵ Preto môžeme povedať, že tlač *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis* sa stala súčasťou konvolútu v priebehu 19. storočia. Keďže z hľadiska množstva strán a rozmerov ide o drobnú tlač, je pochopiteľné, že v priebehu stáročí sa vo väčšine knižníc Uhorska stratila alebo zničila. Zviazanie do konvolútu s ďalšími štyrmi podobne drobnými monografiami jej umožnilo prežiť aj bujaré obdobie vojen, politických prevratov v 20. storočí a barbarského správania ku knihám v 50. rokoch.

Pravdepodobným iniciátorom vytvorenia konvolútu s tlačou obsahujúcou závery synody bol jej vlastník. Za toho môžeme označiť rehoľu františkánov v Bratislave. Dôkazom je rukopisný posesorský záznam v incipite: *Conuentus Posoniensis Frum Minorum*, ako aj kruhová pečiatka na poslednom fóliu v červenom vyhotovení: *Bibliotheca O.F.M. Provinciae Ss. Salvatoris Bratislava*. Na viacerých miestach sa nachádza aj signatúra 4819 z tejto knižnice. Františkáni v Bratislave pôsobia od konca 13. storočia. Kláštor vo vnútri hradieb si postavili v roku 1297. Kláštorňa knižnica františkánov v Bratislave patrila medzi najväčšie knižnice v Uhorsku. Dôvodom bolo aj zriadenie sídla Mariánskej proveniencie v polovici 16. storočia v kláštore františkánov v Bratislave. Tým sa kláštorňa knižnica stala aj provinciálnou knižnicou, čoho potvrdením je už zmieňovaná kruhová pečiatka na popisovanej inkunábule.⁴⁶ V roku 1885 sa odhaduje počet zväzkov tejto knižnice okolo 11. tis. Ďalšie roky počet kníh v knižnici rástol, a v 50. rokoch 20. storočia mala okolo 20 tis. zväzkov.⁴⁷ Podľa niektorých autorov sa nám z nej zachovalo okolo 300 inkunábul (tlače 15. storočia).⁴⁸ No súpis inkunábul na Slovensku, ktorý v roku 1979 knižne vydal Imrich Kotvan,

⁴³ Pozri: <https://data.cerl.org/istc/is00753800>

⁴⁴ *Encyklopédie knihy*, Konvolut. [online], [cit. 11. 08. 2023]. Dostupné z: <[https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Konvolut_\(ti%C5%A1t%C4%9Bn%C3%A1_kniha\)&oldid=14634](https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Konvolut_(ti%C5%A1t%C4%9Bn%C3%A1_kniha)&oldid=14634)>

⁴⁵ *Encyklopédie knihy*, Tragantový papír. [online], [cit. 11. 08. 2023]. Dostupné z: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Tragantov%C3%BD_pap%C3%ADr&oldid=16833>

⁴⁶ KUZMÍK, Jozef. *Knižné zbierky a knižnice na Slovensku v stredoveku a renesancii: Teória a výskum knihovníctva a bibliografie*. Výskumy č. 42. Martin: Matica slovenská, 1989, s. 141.

⁴⁷ KOMOROVÁ, Klára – Helena SAKTOROVÁ. *Generálny katalóg tlačí 16. storočia zachovaných na území Slovenska, III. zväzok: Tlače 16. storočia vo františkánskych knižniciach*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2014, s. 7.

⁴⁸ Pozri: KUZMÍK, Jozef. *Knižné zbierky a knižnice na Slovensku v stredoveku a renesancii: Teória a výskum knihovníctva a bibliografie*. Výskumy č. 42, s. 142.

eviduje ani nie 150 exemplárov inkunábul z tejto knižnice. Väčšina z nich je uložená v Univerzitnej knižnici v Bratislave a v SNK v Martine.⁴⁹

Rukopisné marginálie vpísané do tlačených kníh mali za úlohu pomáhať pri zrakovom vnímaní komplikovaného textu, akými boli traktáty, postily alebo biblie. Takýmto spôsobom si pomáhal aj jeden z čitateľov záverov synody z roku 1494, ktorý na viacerých miestach v tlači zanechal latinské rukopisné marginálie. Poznámky zapísané na margu tlače sú zhotovené pravdepodobne jednou rukou. Objavujú sa na štyroch miestach. V troch prípadoch ide o krátke latinské poznámky⁵⁰ a latinské skratky.⁵¹ Existencia týchto písaných pomôcok dokazuje reflektovanie synodálnych záverov v období krátko po vzniku tlače.

Záver

Výsledky podrobného výskumu exemplára tlače *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis* uloženého v SNK v Martine odhalilo viacero zaujímavostí. Osobnosti spojené s vydaním tlače predstavujú priekopníkov v oblasti knižnej distribúcie v stredoeurópskom priestore, obzvlášť z pohľadu vydavateľa Theobalda Fegera a tlačiaru Johann Winterburgera. Po obsahovej stránke ide o jedinečný dokument. Pomáha dokumentovať cirkevný život aj na nižšej úrovni cirkevnej správy, keďže zaznamenal praktické problémy, s ktorými sa stretával aj nižší klérus. Zmienit' môžeme konkubíny, obchodovanie kléru, nutná prítomnosť vzdelaného laika na liturgii a podobne. Našla sa aj odpoveď na otázku, prečo sa podarilo tomuto exempláru ako jedinému prežiť bez poškodenia až do dnešných dní. Odpoveďou je väzba, ktorá bola vyhotovená v 19. storočí. Pri jej zhotovení dali vlastníci knihy – františkáni v Bratislave, priviazať k sledovanému dokumentu ďalšie 3 tlače, čím získala lepšiu ochranu pred fyzickým poškodením.

Nenahradiťným poslaním odborníkov v tejto oblasti knižnej kultúry je podrobný exemplárny výskum, ktorý umožňuje odhaliť viacero špecifik často prehliadaných unikátnych dokumentov. Ich sprístupnenie vo forme digitálnych kópií môže pomôcť bádateľom z viacerých oblastí, často odkázaním len na sekundárnu literatúru.⁵² Pokračovanie výskumu inkunábul spojených s územím Uhorska môže v budúcnosti odhaliť viacero podobne vzácnych dokumentov.

⁴⁹ KOTVAN, Imrich. *Inkunábuly na Slovensku*. Martin: Matica slovenská, 1979, s. 485. Zväzky tlačí zo 16. – 20. storočia zo všetkých kláštorňých knižníc františkánov pôsobiach na Slovensku sú uložené v SNK v Martine.

⁵⁰ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. c8; *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b7; *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b8.

⁵¹ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b8.

⁵² V prípade využitia záverov dôležitej provinciálnej synody boli odkázaní na sekundárnu literatúru najmä z 18. storočia. Pozri napr.: NEMEŠ, Jaroslav. Testament bratislavského kanonika Gašpara Romera z roku 1517 a jeho ekonómia spásy. In NEMEŠ, Jaroslav – PAPAŽÍK, David (eds.). *Ružomberský historický zborník III. : vydaný pri príležitosti životného jubilea prof. PaedDr. PhDr. Pavla Marka, Dr. Ružomberok*: Filozofická fakulta Katolíckej univerzity, 2009, s. 153.

BIBLIOGRAFIA

Použitá literatúra:

- BADALIĆ, Josip. *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Jugoslav. Akad. znosti i umjetnosti, 1952, 258 s.
- BORSA, Gedeon. Beiträge zur Bibliographie der Drucke von Johannes Winterburger. Das Antiquariat 12, 1956, s. 213 – 216 a 16, 1960 – 1962.
- Encyklopedie knihy, Johann Winterburger [online], 2019, [citované 20. 11. 2022] <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Johann_Winterburger&oldid=16462>
- ESTE, Ippolito I d' (1479-1520). In *The Cardinals of the Holy Roman Church*. [citované 20. 8. 2023] <https://cardinals.fiu.edu/bios1493.htm#Este>
- GLEJTEK, Miroslav. Práva a povinnosti stredovekých uhorských arcibiskupov a biskupov pri správe arcidiecéz a diecéz z pohľadu kánonického práva. In GLEJTEK, Miroslav. *Arcibiskupi a biskupi Uhorska : moc prelátov a jej prejavy v stredoveku*, Bratislava: Post Scriptum, 2020, s. 71 – 92.
- JABLONSKÝ, Dávid. Nitriansky biskup Anton a Nitrianska diecézna synoda (1494). In *Studia Historica Nitriensia* 24. Nitra: Katedra historie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2020, roč. 24, č. 1, s. 64 – 92. <https://doi.org/10.17846/SHN.2020.24.1.64-92>
- JABLONSKÝ, David. Vesprémsky biskup Peter Berislo a vesprémska diecézna synoda z roku 1515. In *Konštantínove listy = Constantine's Letters*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre – Filozofická fakulta : Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda, 2019, roč. 12, č. 2, s. 59 – 68. <https://doi.org/10.17846/CL.2019.12.2.59-68>
- JABLONSKÝ, David. Vybrané príklady problematického prijímania nariadení uhorských katolíckych synod v 16. a 17. storočí v náboženskej praxi. In *Konštantínove listy = Constantine's Letters*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre – Filozofická fakulta: Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda, 2017, roč. 10, č. 1, s. 222 – 232. <https://doi.org/10.17846/CL.2017.10.1.222-232>
- Kánonické právo [online]. *Encyclopaedia Beliana*, ISBN 978-80-89524-30-3. [cit. 2023-08-03]. Dostupné na internete: <https://beliana.sav.sk/heslo/kanonické-právo>
- KOMOROVÁ, Klára – Helena SAKTOROVÁ. *Generálny katalóg tlači 16. storočia zachovaných na území Slovenska, III. zväzok: Tlače 16. storočia vo františkánskych knižniciach*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2014, s. 7. ISBN 9788081490361
- KÓNYA, Peter. *Dejiny Uhorska (1000-1918)*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, 787 s. ISBN 978-80-555-0921-1.
- KOTVAN, Imrich. *Inkunábuly knižnice miestneho pracoviska Matice slovenskej v Bratislave*. Martin: Matica slovenská, 1959, 106 s.
- KOTVAN, Imrich. *Inkunábuly na Slovensku*. Martin: Matica slovenská, 1979, 559 s.

- KRAFL, Pavel. Diecézní statuta. In *Diecézní Akademická encyklopedie českých dějin*. Sv. 4, D-G (dadaismus - gymnázium). Praha: Historický ústav, 2015, s. 164 – 165 ISBN 978-80-7286-268-9.
- KRAFL, Pavel. Konkubinát kleriků v moravském diecézním zákonodárství 13. – 15. století. In *Memoria viva : studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967 – 2014)*. Warszawa; Poznań: Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, 2015, s. 216 – 220.
- KRAFL, Pavel. Synody a synodální zákonodárství ve středovýchodní Evropě. Přehled bádání za posledních patnáct let. In *Český časopis historický*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2013, roč. 111, č. 1, s. 117 – 143. ISSN 2570-9208.
- KUZMÍK, Jozef. *Knižné zbierky a knižnice na Slovensku v stredoveku a renesancii: Teória a výskum knižníctva a bibliografie*. Výskumy č. 42. Martin: Matica slovenská, 1989, 186 s.
- LE GOFF, Jacques – SCHMITT, Jean-Claude (ed.). *Encyklopedie středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002, 935 s. ISBN80-7021-545-3.
- MALOVECKÁ, Milota. K uhorským cirkevným synodám v stredoveku : (s podrobnou analýzou provinciálnej synody konanej vo Dvoroch nad Žitavou v roku 1307). In *Studia archaeologica Slovaca mediaevalia. Človek - sacrum - prostredie*. Levoča: Kláštorisko, 2006, s. 197 – 206 ISBN:80-89187-15-3.
- NEMEŠ, Jaroslav. Testament bratislavského kanonika Gašpara Romera z roku 1517 a jeho ekonómia spásy. In NEMEŠ, Jaroslav – PAPAŽÍK, David (eds.). *Ružomberský historický zborník III. : vydaný pri príležitosti životného jubilea prof. PaedDr. PhDr. Pavla Marka, Dr. Ružomberok: Filozofická fakulta Katolíckej univerzity*, 2009, s. 153. ISBN: 978-80-8084-508-7.
- PÉTERFFY, Carolus. *Sacra concilia ecclesiae romano-catholicae in regno Hungariae*. Vienne: Typis Kaliwodianis, 1742, s. 216 – 233.
- Steiff, K., "Feger, Theobald" in: *Allgemeine Deutsche Biographie* 48 (1904), s. 507 – 508 [online version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd129016047.html#adbcontent>
- ŠPIRKO, Jozef. *Cirkevné dejiny: s osobitným zreteľom na vývin cirkevných dejín Slovenska, II. sväzok*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1943, 540 s.

Adresa autora:

Mgr. Martin Baloga

Oddelenie spracovania historických knižničných dokumentov
a historických knižničných fondov

Slovenská národná knižnica

Námestie J. C. Hronského 1, 036 01 Martin

email: martin.baloga@snk.sk

Mons. ThDr. Ignác Fábry, čanádsky biskupský vikár a košický biskup

Cyril Hišem

<https://doi.org/10.54937/nhe.2023.12.2.54-65>

Mons. ThDr. Ignatius Fabry, the episcopal vicar in Timisoara and the Bishop of Diocese of Kosice

Abstract: Bishop Ignatius Fabry was born 24. July 1792 in Sátoraljaújhely. He completed his theological studies in 1807. He received his priestly ordination on August 1st 1815 from the hands of the Bishop of the diocese of Kosice, Andrew Szabó as a 23-year old. Following his appointment as Bishop of Csanad in 1834, József Lonovics, who resided in Timisoara, invited him in his services. Ignatius Fabry became the episcopal vicar of the Diocese of Csanad in 1848. Emperor Franz Joseph I. appointed him as the Bishop of the Diocese of Kosice on February 5th 1852. This appointment was confirmed by Pope Pius IX. 27. September 1852. Fabry was consecrated and installed on November 30th 1852 in Kosice. He died 24. June 1867 and he was buried 7. January in the Cathedral of Košice.

Keywords: Bishop, Episcopal vicar, Diocese, Cathedral, Kosice.

Úvod

V súčasnosti prebiehajúca synoda o synodalite je ukážkou univerzálnosti Cirkvi. V rámci univerzálnosti Cirkvi môžu spolupracovať jej členovia zo všetkých končín sveta. Tak to bolo aj v minulosti, keď dve diecézy – košickú a čanádsku – na opačnom konci Uhorska spájala jedna osobnosť. Kňaz a neskorší biskup Ignác Fábry. Tento príspevok chce poukázať práve na túto osobnosť z pohľadu súčasného územia Košickej arcidiecézy.

Štúdiá a kňazská služba v Košickej diecéze

Biskup Ignác Fábry sa narodil 24. júla 1792 v Sátoraljaújhely. Jeho otec sa volal Ignác, matka Terézia, rod. Delyová, pracovala v domácnosti.¹

Gymnaziálne štúdiá absolvoval v Košiciach, keď bol v roku 1807 prijatý za košického bohoslovca. V tom čase sa košickí bohoslovci pripravovali ku kňazstvu ešte v Jágri, no filozofiu už niektorí študovali na Kráľovskej akadémii v Košiciach. Tak to bolo aj v jeho prípade.²

V Košiciach na ceste ku kňazstvu prijal nižšie rády. Teológiu však absolvoval od 1807 v Pešti, kde získal 1. septembra 1813 titul SS.Th.Dr. Subdiakonát prijal 13. marca 1814 a diakonát 31. augusta 1814. Kňazskú vysviacku prijal ako 23-ročný 1. augusta 1815 z rúk košického biskupa Andreja Szabóa.³

Po ukončení štúdií a v čase čakania na dosiahnutie kánonického veku pôsobil od 9. októbra 1813 ako ceremoniár, biskupský aktuár. V čase od 15. novembra 1817 bol tajomníkom biskupa Andreja Szabóa a neskôr aj členom konzistória. Po príchode nového diecézneho biskupa Štefana Csecha sa I. Fábry stal od 25. júna 1821 farárom v Monoku a prísediacom súdnej tabule Abovskej a Zemplínskej stolice.⁴

V službách Čanádskej diecézy

Po vymenovaní Józsefa Lonovicsa za čanádskeho biskupa so sídlom v Temešvári v roku 1834, si biskup pozval I. Fábryho do svojich služieb. Stal sa tak riaditeľom biskupského úradu Čanádskej diecézy, v roku 1835 titulárnym opátom Opátstva sv. Martina de Bulch alias Bulcs, kanonikom – kantorom Čanádskej diecézy, 1838 kanonikom – lektorom Čanádskej diecézy a neskôr v roku 1843 titulárnym biskupom bosonenským.⁵

Medzitým po menovaní rožňavského biskupa J. Scitovského za kaločského arcibiskupa bol biskup J. Lonovics presvedčený, že za biskupa rožňavskej diecézy bude menovaný I. Fábry. No nestalo sa tak. Rožňavským biskupom sa stal Dominik Zichy.⁶

Ignác Fábry ako čanádsky kanonik

¹ V staršej literatúre a tiež v archívnych materiáloch sa nachádza dátum 28. júla 1792. Pozri: SZOKOLSZKY, Bertalan. *A százeves Kassai püspökség*. Kassa 1904, s. 85 a tiež *Informationis Tabella de Clero Juniore Dioecesis Cassoviensis pro primo Semestri anni 1810/11*, Agriae 30.4.1811.

² HIŠEM, Cyril. *Dejiny kňazského seminára v Košiciach (1918 – 1950)*. Košice: VMV 2000, s. 85 – 87.

³ Bishop Ignác Fábry. In <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bfabry.html>

⁴ HIŠEM, Cyril. *Košické presbytérium (1804 – 2006)*. Prešov: VMV 2006, s. 64.

⁵ ČIŽMÁR, Marián. *Páslí zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 151–154.

⁶ Dominik Zichy. In. www.roznava.rcc.sk

Ignác Fábry sa v roku 1848 stal čanádskym biskupským vikárom, v rokoch 1847 a 1849 bol inšpektorom cirkevných škôl v Oradei. Fábry bol 19. júna 1848 prizvaný do komisie, ktorá mala za cieľ úpravu teologických štúdií. Komisia začala prácu v Budapešti, no návrhy sa kvôli revolučným rokom 1848 – 1849 nemohli realizovať.⁷

I. Fábry bol prívržencom Habsburgovcov, počas maďarskej buržoáznej revolúcie 1848 – 1849 ho maďarské vojská považovali za srbského vyzvedača, preto bol postavený pred štatariálny súd.⁸

Košický biskup

Biskupskej služby sa napokon dočkal v službách materskej diecézy. Panovníkom Františkom Jozefom I. bol 5. februára 1852 menovaný za košického biskupa. Toto menovanie pápež Pius IX. potvrdil 27. septembra 1852.⁹

Košická kapitula ho spočiatku zvolila za kapitulného vikára a do 30. novembra 1852 viedol diecézu ako kapitulný vikár. Predošlý kapitulný vikár Adam Szolcsányi v októbri 1852 totiž vážne ochorel a vzdal sa tohto úradu.¹⁰

Konsekrovaný a intronizovaný bol 30. novembra 1852 v Košiciach Vojtechom Bartakovičom, jágerským arcibiskupom. Spolusväťiteľmi boli Štefan Kollárčik, rožňavský biskup a Jozef Gaganec, prešovský gréckokatolícky biskup.¹¹

Počiatky biskupskej služby (1852 – 1855)

Prvé tri roky (1852 – 1855) sa niesli v duchu organizačných aj spoločenských zmien. V roku 1852 postihlo Šarišskú a Zemplínsku župu masové vyst'ahovalectvo na juh Uhorska. Miestodržiteľská rada poslala biskupovi Fábrymu prípis so žiadosťou, aby upovedomil kňazov, nech presvedčia ľudí, aby sa nedali nachytať k nerozmyslenému konaniu. Kňazi o tom kázali v nedele a navštevovali domácnosti, pričom ľudí varovali pred možnými nebezpečenstvami. V najviac postihnutých oblastiach kňazi prosili biskupov, aby vláda vyslala cisárske vojská na upokojenie hnutia v týchto miestach. Biskup Fábry túto žiadosť predložil županovi grófovi Antonovi Forgáčovi, následne vojsko skutočne vyšlo do najnebezpečnejších miest.¹²

V nasledujúcom roku biskup Fábry navštívil Abovskú stolicu a previedol po niekoľkých desaťročiach väčšie zmeny v usporiadaní dekanátov: v Above zriadil Šačianský dekanát, Sabinovský dekanát zmenil presunutím farností svoju polohu a bol vytvorený Toryský dekanát.¹³

Taktiež začal vizitácie diecézy v Abovskej župe a v r. 1857 pokračoval v Šarišskej. Ohľadom zbožných základín, kostolnej pokladnice a farského inventára urobil opatrenia pre väčší poriadok. Pri kostolnej pokladnici zaviedol pokladničný denník. Povinnosť vypracovať inventár cirkevného majetku, kostola a farskej budovy nariadil už biskup A. Sza-

⁷ ČIŽMÁR, Marián. *Rehoľný život na území Košického arcibiskupstva*. Prešo: VMV 2004, s. 33; ZUBKO, Peter. *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006)*, Prešov: VMV 2006, s. 32.

⁸ ZUBKO, Peter – HROMJÁK, Ľuboslav. *Košickí biskupi*. Vranov nad Topľou 1998, s. 16 – 17.

⁹ ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 154.

¹⁰ ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 154.

¹¹ ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 154.

¹² ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 155 – 156.

¹³ ZUBKO, Peter. *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006)*, s. 33.

bó. Biskup Fábry nariadil inventár spísať v troch exemplároch, jeden zostal v archíve farského úradu, druhý bol zaslaný na biskupský úrad a tretí na dekanálny úrad. Každý farár bol povinný podať v určený čas správu o zbožných základinách, ktoré spravoval. Biskup založil 5 nových farností.¹⁴

Rok 1854 bol v cirkvi osobitne významný. Dňa 8. decembra pápež Pius IX. vyhlásil dogmu o Nepoškvrnenom počatí Panny Márie. Bulu o tejto dogme biskup Fábry slávnostne zverejnil v Košickej diecéze 4. mája 1855. Slávnostná sv. omša sa konala v každom farskom kostole.¹⁵

V r. 1855 biskup Fábry navštívil Zemplínsku stolicu. Presunul farnosť Zborov z rovnomenného dekanátu do Bardejovského a pre zostávajúce farnosti sa zmenil názov dekanátu na Toplianský.¹⁶

V tomto roku sa viedol aj spor o vlastnícke právo na knižnicu bývalej Kráľovskej akadémie. Úrady ju v r. 1856 napokon priznali Právnickej akadémii ako nástupnickej organizácii a viedenské ministerstvo školstva schválilo jej osobitný štatút. Od toho času mohla prezenčne používať knižnicu aj inteligencia. Štatút z r. 1909 ju otvoril aj širšej verejnosti.¹⁷

Biskup Fábry 19. januára 1855 rozšíril Kellnerov dar kapitule o 5000 forintov a napísal panovníkovi Františkovi Jozefovi I., aby schválil túto základinu a na miesto ďalšieho kanonika menoval zriaďovateľa.¹⁸

Koniec roka 1855 sa niesol v duchu konkordátu. Dňa 18. augusta 1855 ho so Sv. stolicou uzavrel panovník František Jozef I. Zrušili sa všetky zákony vzniknuté za jozefinizmu, ktoré protirečili Cirkvi.¹⁹

Sumarizácia

1853:

- konsekrácia kostola Narodenia P. Márie, Svinia,²⁰ Mena P. Márie, Stebnícka Huta.²¹
- ordinovaných bolo 5 kňazov, 5 zomrelo.

1854:

- stavba kostola Narodenia P. Márie, Rovné;²² kaplnky Nepoškvrneného Počatia P. Márie, Biel.²³
- ordinovaní boli 4 kňazi, 8 zomrelo.

¹⁴ ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košíckí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 156 – 157.

¹⁵ ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košíckí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 160.

¹⁶ ZUBKO, Peter. *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006)*, s. 33.

¹⁷ ZUBKO, Peter. Knižnica Košickej univerzity. In SEDLÁK, Peter. (edit.). *340. výročie kráľovského potvrdenia Košickej univerzity*. Košice: Teologický inštitút 2000, s. 95.

¹⁸ AACass, *Sacratissima caesareo-regia apostolica Majestas*. ZUBKO, Peter. *Dejiny Košickej kapituly (1804 – 2001)*. Prešov: VMV 2003, s. 51; SEDLÁK, Peter. *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006)*, s. 226.

¹⁹ ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košíckí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 160; ZUBKO, Peter. *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006)*, s. 34, 228, 236.

²⁰ *Schematismus Cassoviensis 1893*, s. 90.

²¹ *Schematismus Cassoviensis 1893*, s. 83.

²² *Schematismus Cassoviensis 1865*, s. 68.

²³ *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I*. Bratislava: VEDA 1977, s. 164.

1855:

- prestavba kostola sv. Ondreja Apoštola zo 14. stor., Šemša.²⁴
- ordinovaných bolo 16 kňazov, 17 zomrelo (z toho 2 na choleru).

Obdobie rokov 1856 – 1860

V r. 1856 preložil biskup Fábry chlapčenský učiteľský ústav z Miškovca do Košíc.²⁵

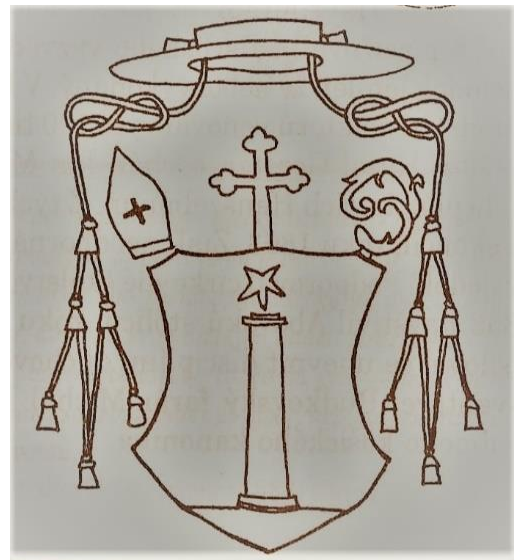
V uvedenom roku vypracoval biskupský zbor študijný plán, podľa ktorého sa učilo v seminároch až do r. 1917.²⁶

Biskup Fábry predložil Košickej kapitule 25. apríla 1856 žiadosť o schválenie siedmeho miesta v kapitule.²⁷

Dňa 28. apríla 1856 kráľ František I. schválil základinu Košickej kapituly kňaza Michala Kellnera 15 000 forintov na nový kanonický štalum, ktorú biskup Fábry rozšíril o 5000 forintov a vyzval biskupa, aby navrhol troch kandidátov na kanonika.²⁸ Prvým kanonikom na toto miesto bol bardejovský farár a vicearchidiakon František Jergencz.²⁹

Zmeny nastali aj v oblasti manželského práva. Dňa 8. októbra 1856 bol zverejnený nový zákon o manželstve pre celé Rakúsko-Uhorsko. Zrušený bol jozefínsky zákon a znova zavedené do platnosti cirkevné právo a nariadenia Tridentu.³⁰

V obežníku z 23. decembra biskup oboznámil kňazov s novým zákonom o manželstve. V Inštrukcii bolo aj vysvetlenie žiadosti o miešanom manželstve, ktorú poslal biskup Fábry do Ríma pápežovi v r. 1859. Splnomocnenie udeľovať dišpenzu od prekážky miešaného manželstva pápež udelil Fábrymu 11.11.1859 na dobu piatich rokov.

Erb košického biskupa Ignáca Fábryho

²⁴ *Schematismus Cassoviensis 1857*, s. 31.

²⁵ ČIŽMÁR, Marián. *Rehoľný život na území Košického arcibiskupstva*, s. 34; ZUBKO, Peter. *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006)*, s. 33.

²⁶ HIŠEM, Cyril. *Administrácia abovského archidiakonátu Košickej diecézy v rokoch 1804 – 1918*. Prešov: VMV 2009, s. 22.

²⁷ ZUBKO, Peter. Menovanie kanonikov katedrálnej kapituly v Košiciach v roku 1951. In HIŠEM, Cyril – ZUBKO, Peter. (edit.). *Štyridsiate výročie úmrtia biskupa Jozefa Čárského*. Košice – TI, Katedra cirkevných dejín 2002, s. 102; ZUBKO, Peter. *Dejiny Košickej kapituly (1804 – 2001)*, s. 88.

²⁸ ZUBKO, Peter. *Dejiny Košickej kapituly (1804 – 2001)*, s. 51.

²⁹ ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 158; ZUBKO, Peter. *Pôsobenie Jágerskej kapituly v Košiciach*. In ZUBKO, Peter – HIŠEM, Cyril. (edit.). *Kapituly kanonikov*. Košice – Katedra cirkevných dejín 2002, s. 10.

³⁰ ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 161.

V Uhorsku sa totiž vyvinul zvyk, podľa ktorého až do uzavretia konkordátu nikdy neprosili pápeža o dišpenz, ale Inštrukcia už uvádza pravidlo, že dišpenz na uzavretie miešaného manželstva môže udeliť len pápež.³¹

Pozornosť sa venovala aj oprave košického Dómu. Dňa 23. decembra 1856 mesto Košice na svojom zasadnutí rozhodlo, že ročne venuje z vlastného zisku na opravu Dómu 4000 forintov. Vytvoril sa aj Spolok sv. Alžbety, ktorého prvá spoločná schôdza sa uskutočnila 29. januára 1859 s predsedajúcim biskupom Fábrym.³²

V roku 1857 biskup Fábry navštívil Šarišskú stolicu.³³ Kráľ František Jozef I. vymenoval v tomto roku biskupa Fábryho za tajného radcu.³⁴ Zároveň sa v tomto roku začali realizovať zbierky na náklady reštaurácie košickej katedrály a začali aj obnovovacie práce.³⁵

Košickú katedrálu dotoval aj samotný panovník. František Jozef I. prišiel do Košíc 31. augusta 1857 a 2. septembra 1857 navštívil Jasovské prepošstvo, dňa 3. septembra 1857 potom odišiel z Košíc do Miškolca. Na opravu dómu daroval 5000 zl. a biskupa Fábryho vymenoval za titulárneho prepošta Prepošstva v Szent-Jobbe s úmyslom, aby dôchodky z tohto prepošstva boli použité na zveľadenie Dómu. Aj kráľovná Alžbeta venovala 600 zl.³⁶

Pracovali tu: budapeštiansky staviteľ Karol Gerster, sochár Ján Marschalko, maliar František Klimkovics, archeológ Imrich Henszelmann. Práce skončili roku 1863. Žiaľ, neodborná a nesvedomitá práca nepriniesla žiadaný výsledok. Neboli totiž odstránené základné statické poruchy, ktoré neskôr po víchrici v roku 1875 veľmi zosilneli.³⁷ K reštaurovaniu Dómu zostavil dielo *Die Restauration des Elisabeth-Domes in Kassau (Mittheilungen der k. k. Centralcommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*. Wien 1859.³⁸

Rok 1858 bol poznačený úmrtím košického a potom nitrianskeho biskupa I. Palugyaya (24. júla).³⁹ Pohreb biskupa Palugyaya sa konal 26.7. v nitrianskej katedrále. Pohrebné obrady vykonal prepošt nitrianskej kapituly Ondrej Meszáros a telo biskupa bolo uložené v krypte katedrálneho chrámu.⁴⁰

Rok 1860 bol v diecéze priaznivý pre rozvoj cirkevného školstva. Biskup Fábry zriadil v Košiciach učiteľský ústav pre dievčatá a z jeho iniciatívy vznikli aj kláštorné školy

³¹ ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 161.

³² ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 158.

³³ ZUBKO, Peter. *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006)*, s. 33.

³⁴ ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 162.

³⁵ MARKUŠOVÁ, Kristína. Obnovy košického Dómu sv. Alžbety v 19. storočí (podiel biskupa Schustera). In SED-LÁK, Peter – ZUBKO, Peter. (edit.). *Košický biskup PhDr. Konštantín Schuster – 100. výročie smrti*. Košice – Teologický inštitút 2000, s. 27.

³⁶ ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 159.

³⁷ ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 158; LENČIŠ, Štefan. *Katalóg Košickej arcidiecézy*. Prešov: VMV 2006, s. 39 – 41; ZUBKO, Peter. *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006)*, s. 32; ZUBKO, Peter. *Dejiny Košickej kapituly (1804 – 2001)*, s. 193.

³⁸ MIHÓKOVÁ, Mária. *Slovník košických osobností 1848 – 1918*. Košice: ŠVK, s. 105.

³⁹ ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 120; JUDÁK, Viliam. Biskup Imrich Paluďai košický a nitriansky biskup. In HIŠEM, Cyril – ZUBKO, Peter. (edit.) *Dvesto rokov Košickej diecézy*. Košice: Katedra cirkevných dejín TF KU 2005, s. 72.

⁴⁰ ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 121.

v Bardejove, Blatnom Potoku a Satoráljaújhelyi.⁴¹ V tomto roku začala v Bardejove pôsobiť rehoľa satmárok.⁴²

Sumarizácia

1856:

- (pre)stavba kostola sv. Štefana Uhorského, Komárov,⁴³
- ordinovaní 12 kňazi, zomrelí 9.

1857:

- stavba kostola Narodenia P. Márie, Ratvaj,⁴⁴
- ordinovaní 14 kňazi, zomrelí 11.

1858:

- prestavba kostola Narodenia P. Márie, Čerhov,⁴⁵ stavba nového kostola na novom mieste sv. Antona Veľkého, Rožkovany,⁴⁶
- ordinovaní 5 kňazi, zomrelí 5.

1859:

- (pre)stavba kostola sv. Petra a Pavla, Herľany,⁴⁷ Premenenia Pána, Sedlice,⁴⁸ ranogotického kostola Obetovania Pána, Štefanovce,⁴⁹
- ordinovaní 10 kňazi, zomrelí 3.

1860:

- prestavba kostola sv. Martina, Sveržov,⁵⁰
- ordinovaní 10 kňazi, zomrelí 7.

Záver života a smrť biskupa (1861 – 1867)

V r. 1863 ostrihomský arcibiskup Ján kardinál Scitovský zriadil komisiu, ktorá mala preskúmať fakt mučeníckej smrti košických mučeníkov.⁵¹

V tomto roku sa datuje aj počiatok výstavby kalvárie v Bardejove, postavená z milodarov a prácou miestnych remeselníkov a veriacich zdarma.⁵² Túto myšlienku mal už Ján Andraščík, realizoval ju Eduard Kaczvinszky.⁵³

Tento rok bol obzvlášť významný aj pre samotného biskupa, nakoľko mu Teologická fakulta v Budapešti udelila jubilejný diplom za zásluhy.⁵⁴

⁴¹ ČIŽMÁR, Marián. *Páslí zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 159; ČIŽMÁR, Marián. *Rehoľný život na území Košického arcibiskupstva*, s. 34; ZUBKO, Peter. *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006)*, s. 33.

⁴² ČIŽMÁR, Marián. *Rehoľný život na území Košického arcibiskupstva*, s. 33, 270.

⁴³ *Schematismus Cassoviensis 1857*, s. 83.

⁴⁴ *Schematismus Cassoviensis 1865*, s. 58.

⁴⁵ *Schematismus Cassoviensis 1865*, s. 84.

⁴⁶ SEDLÁK, Peter. *Biskup Augustín Rožkováni a Rožkovany*, s. 83; *Schematismus Cassoviensis 1865*, s. 80.

⁴⁷ *Schematismus Cassoviensis 1865*, s. 68.

⁴⁸ *Schematismus Cassoviensis 1865*, s. 58.

⁴⁹ *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku III*. Bratislava: VEDA 1978, s. 136. *Schematismus Cassoviensis 1893*, s. 87.

⁵⁰ *Schematismus Cassoviensis 1893*, s. 77.

⁵¹ ČIŽMÁR, Marián. *Páslí zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 252 – 253.

⁵² HIŠEM, Cyril. Kalvárie na území Košickej arcidiecézy. In LENČIŠ, Š. (edit.): *Púte a putovanie*. Košice: Seminár sv. Karola Boromejského 2006, s. 120.

⁵³ JURKO, Jozef. Púte v Hornom Šariši na oživenie pamäti a identity kresťanov. In LENČIŠ, Štefan. (edit.). *Púte a putovanie*, s. 127.

⁵⁴ ČIŽMÁR, Marián. *Páslí zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 162.

Nasledujúci rok začali košickí bohoslovci v košickom seminári vydávať nový časopis *Kikelet*. Dovtedy vydávali *Napredovanie*.⁵⁵

V roku 1864 bol významný aj 8. december, kedy pápež Pius IX. vydal encykliku *Quanta cura*, súčasťou ktorej bol aj Syllabus s 80 hlavnými bludmi súčasnej doby.⁵⁶

Zároveň sa v tejto súvislosti konali verejné pobožnosti spojené s plnomocnými odpustkami.⁵⁷

V júni 1865 biskup navštívil Sabinovský dekanát. Cieľom jeho návštevy nebola len vizitácia dekanátu, ale prezrel si aj, ako pokračujú opravné práce na kostole a zvonici. Biskup zároveň vyslúžil sviatosť birmovania vo farnostiach dekanátu – Svinia, Široké a Fričovce.⁵⁸

Dňa 15. októbra 1865 biskup oslepol, neskôr stratil aj schopnosť reči a postupne ochrnul.

Rok 1867 sa niesol v znamení ukončenia prác na obnove košickej katedrály.⁵⁹

Zároveň to bol rok, kedy rakúsko-uhorské vyrovnanie (4.2.1867) prinieslo ústup Viedne voči požiadavkám Maďarov. Na jeho spečatenie sa dal František Jozef I. v Budíne korunovať za uhorského kráľa. Následne bol ustanovený rakúsko-uhorský dualizmus.⁶⁰

Pre biskupa Fábryho bol rok 1867 posledným v jeho biskupskej službe. Zomrel 24. júna a pochovaný bol 1. júla v košickej katedrále. Pochoval ho jágerský arcibiskup Vojtech Bartakovič. Telo uložili do katedrálnej krypty.⁶¹

Sumarizácia:

1861:

- založená farnosť Úbrež. Prvá písomná zmienka o obci 1337. Kostol sv. Štefana Uhorského 1864. Existencia kostola 16. stor.,⁶²
- (pre)stavba kostola – Povýšenia sv. Kríža, Duplín;⁶³ Nanebovzatia P. Márie, Čaklov;⁶⁴ prestavba staršieho kostola sv. Kríža, Košické Hámre,⁶⁵
- ordinovaní kňazi 11, zomrelí 7.

1862:

- (pre)stavba kostola – sv. Mikuláša, Raslavice;⁶⁶ stavba verejnej kaplnky Všetkých svätých, Bodovce,⁶⁷

⁵⁵ HIŠEM, Cyril. Kňazský seminár v Košiciach do roku 1918. In HIŠEM, Cyril – SEDLÁK, Peter. (edit.). *750. výročie cirkevnej organizácie na území dnešnej Košickej arcidiecézy*. Košice: Kňazský seminár sv. Karola Boromejského 1999, s. 72.

⁵⁶ ŽIGOVÁ, Terézia. Prvý vatikánsky koncil a jeho ohlas v Európe. In HIŠEM, Cyril – ZUBKO, Peter. (edit.). *Dvesto rokov Košickej diecézy*. Košice: Katedra cirkevných dejín TF KU 2005, s. 148.

⁵⁷ SABOL, Eduard. *Založenie Košickej diecézy*, strojopis, s. 107.

⁵⁸ AFÚ, História domus I., s. 18.

⁵⁹ MARKUŠOVÁ, Kristína. Obnovy košického Dómu sv. Alžbety v 19. storočí (podiel biskupa Schustera). In SEDLÁK, Peter – ZUBKO, Peter. (edit.). *Košický biskup PhDr. Konštantín Schuster – 100. výročie smrti*, s. 28.

⁶⁰ HIŠEM, Cyril. *Administrácia abovského archidiaconátu Košickej diecézy v rokoch 1804 – 1918*, s. 16.

⁶¹ ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 162.

⁶² LENČIŠ, Štefan. *Katalóg Košickej arcidiecézy*, s. 182.

⁶³ *Schematismus Cassoviensis 1865*, s. 68.

⁶⁴ *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I.*, s. 277; *Schematismus Cassoviensis 1865*, s. 109; *Schematismus Cassoviensis 1893*, s. 168.

⁶⁵ *Schematismus Cassoviensis 1818*, s. 15, 1893, s. 55.

⁶⁶ *Schematismus Cassoviensis 1865*, s. 72.

⁶⁷ *Schematismus Cassoviensis 1893*, s. 99.

- ordinovaní kňazi 7, zomrelí 7.

1863:

- (pre)stavba kostola – Mena P. Márie, Dubinné;⁶⁸ Mena P. Márie, Tuhrina;⁶⁹ kaplnka P. Márie, Ždaňa,⁷⁰

- ordinovaní kňazi 9, zomrelí 4.

1864:

– obnovená farnosť Zbudské Dlhé. Prvá písomná zmienka o meste 1268. Kostol sv. Štefana Uhorského. Existencia farnosti v r. 1549, starobylá farnosť. Miestna kapelania 1786, zanikla 1804/6.⁷¹

- (pre)stavba kostola – sv. Štefana Uhorského, Úbrež,⁷² kaplnka Nanebovstúpenia Pána, Komárovce (Veľká Ida).⁷³

- ordinovaní kňazi 12, zomrelí 1.

1865:

- (pre)stavba kostola – sv. Martina, Bertotovce,⁷⁴

- ordinovaní kňazi 5, zomrelí 6.

1866:

- ordinovaní kňazi 9, zomrelí 4.

1867:

- zomrelí kňazi 3 a po nich biskup.

<i>Rok</i>	<i>Miesto</i>	<i>Stavba/farnosť</i>	<i>Kňazi</i>	
			<i>Ordinovaní/Zomrelí</i>	
1853	Jenkovce Stebnická Huta Svinia	Kostol sv. Štefana Uhorského Kostol Mena P. Márie Kostol Narodenia P. Márie	5	5
1854	Rovné Biel	Kostol Narodenia P. Márie Kaplnka Nepoškvrneného Počatia P. Márie	4	8
1855	Šemša	Kostol sv. Ondreja apoštola	16	17
1856	Komárov	Kostol sv. Štefana Uhorského	12	9
1857	Ratvaj	Kostol Narodenia P. Márie	14	11
1858	Rožkovany – Čerhov	Kostol sv. Antona Veľkého Kostol Narodenia P. Márie	5	5
1859	Herľany	Kostol sv. Petra a Pavla	10	3

⁶⁸ *Schematismus Cassoviensis 1865*, s. 72.

⁶⁹ *Schematismus Cassoviensis 1865*, s. 58.

⁷⁰ *Schematismus Cassoviensis 1893*, s. 39.

⁷¹ LENČIŠ, Štefan. *Katalóg Košickej arcidiecézy*, s. 109.

⁷² *Schematismus Cassoviensis et Salmariensis 1948*, s. 76.

⁷³ *Schematismus Cassoviensis 1893*, s. 64.

⁷⁴ *Schematismus Cassoviensis 1868*, s. 52.

	Sedlice Štefanovce	Kostol Premenenia Pána Kostol Obetovania Pána		
1860	Sveržov	Kostol Sv. Martina	10	7
1861	Duplín Čaklov Košícké Hámre	Kostol Povýšenia sv. Kríža Kostol Nanebovzatia P. Márie Kostol Sv. Kríža	11	7
1862	Bodovce Raslavice	Verejná kaplnka Všetkých svätých Kostol sv. Mikuláša	7	7
1863	Dubinné Tuhřina Ždaňa	Kostol Mena P. Márie Kostol Mena P. Márie Kaplnka P. Márie	9	4
1864	Úbrež Komárovce	Kostol sv. Štefana Uhorského Kaplnka Nanebovstúpenia Pána	12	1
1865	Bertotovce	Kostol sv. Martina	5	6
1866			9	4
1867				3

Záver

Ignác Fábry bol 14,6 roka biskupom a takmer 60 rokov kňazom. Jeho životná cesta nebola jednoduchá. Žil v dobe, ktorá nebola pokojná, ale až príliš pohnutá. Veľmi dobre to vystihujú slová epitafu: „...Útrapy nepriaznivých čias znášal s nezlomnou dušou, jeho potešením bolo podporovať biednych, potešovať zronených, dobročinnosťou získať mnohých, vládnuť jednotlivých, a to bez každého hluku, pretvárdky a nápadnosti... A ty, dobrý čitateľ, cti jeho čnosti, dobré skutky a pamiatku.“⁷⁵

BIBLIOGRAFIA

Pramene

- AACass, Sacratissima caesareo-regia apostolica Majestas.
 AFÚ, História domus I.
 Informationis Tabella de Clero Juniore Dioecesis Cassoviensis pro primo Semestri anni 1810/11, Agriae 30.4.1811.
 SABOL, Eduard. Založenie Košickej diecézy, strojopis.
 Schematismus Cassoviensis 1818.
 Schematismus Cassoviensis 1857.
 Schematismus Cassoviensis 1865.
 Schematismus Cassoviensis 1868.
 Schematismus Cassoviensis 1893.
 Schematismus Cassoviensis et Satmariensis 1948.

⁷⁵ WICK, Vojtech. *Dóm sv. Alžbety v Košiciach*. Košice 1936, s. 329 – 332.

Literatúra

- ČIŽMÁR, Marián. *Pásli zverené im stádo – Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*. Košice: VMV 2006.
- ČIŽMÁR, Marián. *Rehoľný život na území Košického arcibiskupstva*. Prešov: VMV 2004.
- HIŠEM, Cyril. *Administrácia abovského archidiaconátu Košickej diecézy v rokoch 1804 – 1918*. Prešov: VMV 2009.
- HIŠEM, Cyril. *Dejiny kňazského seminára v Košiciach (1918 – 1950)*. Košice: VMV 2000.
- HIŠEM, Cyril. Kalvárie na území Košickej arcidiecézy. In LENČIŠ, Štefan. (edit.). *Púte a putovanie*. Košice: Seminár sv. Karola Boromejského 2006.
- HIŠEM, Cyril. Kňazský seminár v Košiciach do roku 1918. In HIŠEM, Cyril – SEDLÁK, Peter. (edit.). *750. výročie cirkevnej organizácie na území dnešnej Košickej arcidiecézy*. Košice: Kňazský seminár sv. Karola Boromejského 1999.
- HIŠEM, Cyril. *Košické presbytérium (1804 – 2006)*. Prešov: VMV 2006.
- JUDÁK, Viliam. Biskup Imrich Palud'ai košický a nitriansky biskup. In HIŠEM, Cyril – ZUBKO, Peter. (edit.). *Dvesto rokov Košickej diecézy*. Košice: Katedra cirkevných dejín TF KU 2005.
- JURKO, Jozef. Púte v Hornom Šariši na oživenie pamäti a identity kresťanov. In LENČIŠ, Štefan. (edit.). *Púte a putovanie*. Košice: Seminár sv. Karola Boromejského 2006.
- LENČIŠ, Štefan. *Katalóg Košickej arcidiecézy*. Prešov: VMV 2006.
- MARKUŠOVÁ, Kristína. Obnovy košického Dómu sv. Alžbety v 19. storočí (podiel biskupa Schustera). In SEDLÁK, Peter – ZUBKO, Peter. (edit.). *Košický biskup PhDr. Konštantín Schuster – 100. výročie smrti*. Košice – Teologický inštitút 2000.
- MIHÓKOVÁ, Mária. *Slovník košických osobností 1848 – 1918*. Košice: ŠVK, 1995.
- SEDLÁK, Peter. *Biskup Augustín Rožkováni a Rožkovany*. Prešov: Šarmprint, 2008.
- SZOKOLSZKY, Bertalan. *A százeves Kassai pöspökség*. Kassa 1904.
- Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I*. Bratislava: VEDA 1977.
- Vlastivedný slovník obcí na Slovensku III*. Bratislava: VEDA 1978.
- WICK, Vojtech. *Dóm sv. Alžbety v Košiciach*. Košice 1936.
- ZUBKO, Peter – HROMJÁK, Ľuboslav. *Košickí biskupi*. Vranov nad Topľou 1998.
- ZUBKO, Peter. *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006)*. Prešov: VMV 2006.
- ZUBKO, Peter. *Dejiny Košickej kapituly (1804 – 2001)*. Prešov: VMV 2003.
- ZUBKO, Peter. Knižnica Košickej univerzity. In SEDLÁK, Peter. (edit.). *340. výročie kráľovského potvrdenia Košickej univerzity*. Košice: Teologický inštitút 2000.
- ZUBKO, Peter. Menovanie kanonikov katedrálnej kapituly v Košiciach v roku 1951. In HIŠEM, Cyril – ZUBKO, Peter. (edit.). *Štyridsiate výročie úmrtia biskupa Jozefa Čárskeho*. Košice – TI, Katedra cirkevných dejín 2002.
- ZUBKO, Peter. Pôsobenie Jágerskej kapituly v Košiciach. In ZUBKO, Peter – HIŠEM, Cyril. (edit.). *Kapituly kanonikov*. Košice – Katedra cirkevných dejín 200.
- ŽIGOVÁ, Terézia. Prvý vatikánsky koncil a jeho ohlas v Európe. In HIŠEM, Cyril – ZUBKO, Peter. (edit.). *Dvesto rokov Košickej diecézy*. Košice: Katedra cirkevných dejín TF KU 2005.

Internetové zdroje

Bishop Ignác Fábry. In <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bfabry.html>

Dominik Zichy. In. www.roznava.rcc.sk

Adresa autora:

prof. ThDr. Cyril Hišem, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

email: cyril.hisem@ku.sk

Význam a prínos rokovaní Vatikánu a Československa v 60. rokoch 20. storočia v živote katolíckej cirkvi v Československu

Stanislav Dzuričko

<https://doi.org/10.54937/nhe.2023.12.2.66-82>

The importance of negotiations between Vatican and Czechoslovakia in 1960s and their impact on life of catholic church in Czechoslovakia

Abstract: *The main objective of this study is analysis of the positions of the Vatican and Czechoslovakia during mutual negotiations, considering of political and social changes in 1960s with influences on the situation of catholic church in Czechoslovakia.*

In following paragraphs there are analyses of mutual relations between state and church in Czechoslovakia during the 1950s, which had an influences to situation and relations between state and church in 1960s, informations about the changes in eastern politic of Vatican, starting of negotiations in the context of Second council of Vatican, which has an influence on life of catholic church in Czechoslovakia, and finally there are analyses of mutual negotiations between Vatican and Czechoslovakia during the 1960s.

Importance of the study is based mainly on the analyses of mutual negotiations and partial results of that negotiations, including the influences to concrete chapters of church life in Czechoslovakia in the historical context of individual events. That could contribute to detail exploring of mutual relationships between the czechoslovakian state aparate and catholic church.

The main object of the study was fulfilled, although in the future it is not excluded that can occur as well as new historical insights on the issue.

Keywords: *Vatican City State, Czechoslovakia, mutual negotiations, international relations.*

Úvod

Príspevok prináša pohľad na rokovania Vatikánu a Československa v 60. rokoch 20. storočia a ich priamy dopad na život katolíckej cirkvi v komunistickom Československu. Prínos príspevku spočíva v analýze rokovacieho procesu a jeho výsledkov v kontexte tzv.

ostpolitiky Vatikánu v danom období, a v snahe priniest' komplexnejší pohľad na vzťahy medzi Vatikánom a Československom v danom období, ktoré boli dôležitými pri usporiadaní života katolíckej cirkvi v Československu, nakoľko od roku 1948 bola katolícka cirkev pod kuratelou moci štátu a jeho orgánov.

pápež Ján XXIII.

Významným rokom z hľadiska vývoja diplomatických vzťahov Vatikánu a Československa bol rok 1958, kedy bol za pápeža zvolený Angelo Giuseppe Roncalli, ktorý prijal meno Ján XXIII.¹, a ktorého pontifikát sa stal symbolom „oteplovania“ vzťahov Svätej stolice voči krajinám vo sfére vplyvu Sovietskeho zväzu. Ján XXIII. reflektujúc skutočnosť, že komunistické režimy v Európe sa naplno etablovali a rozdelenie Európy sa ukázalo byť trvalejšie a oba ideologické protipóly natoľko závažné, že dosiaľ vedená studená vojna mohla prepuknúť do nového vojnového konfliktu, dospeli k presvedčeniu, že vzniknuté napätie je možné zmierniť iba dialógom a rokovaniami s oboma zainteresovanými stranami – Západným demokratickým blokom a najmä Východným komunistickým blokom. Práve vo vzťahu k Východnému bloku sa Svätá stolica usilovala o opätovné nadviazanie diplomatických kontaktov, pričom jej hlavnou úlohu bolo hájiť záujmy tvrdo prenasledovaných cirkví v krajinách Východného bloku a urobiť maximum preto, aby boli dôsledky mocenských zásahov totalitných štátov voči jednotlivým cirkvám minimalizované v čo najväčšej možnej miere. Katolícka cirkev aj naďalej zotrvávala na odmietavých stanoviskách voči komunistickej ideológii, nie však voči jednotlivým komunistickým režimom v štátoch Východného bloku, s ktorými nevyučovala spoluprácu v záujme vyššieho dobra. Tieto aktivity katolíckej cirkvi začiatkom 60. rokov 20. storočia sú označované ako „vatikánska východná politika“, resp. „vatikánska ostpolitik“. Podľa memoárov

¹ Vlastným menom Angelo Giuseppe Roncalli (25.11.1881 – 3.6.1963), za kňaza vysvätený 10.8.1904, v pápežských službách od roku 1921, kde sa podieľal na zriadení pápežskej misijnej organizácie, v roku 1925 prijal biskupskú vysviacku a pápež Pius IX. ho v tom istom roku vymenoval za apoštolského nuncia v Bulharsku, kde pôsobil do roku 1934, v rokoch 1934 – 1944 pôsobil ako apoštolský delegát pre Turecko a Grécko, po vypuknutí II. svetovej vojny pomáhal v židovskému obyvateľstvu pomocou tranzitného víza Apoštolskej delegácie, v rokoch 1944 – 1952 pôsobil ako apoštolský nuncius vo Francúzsku, dňa 12.1.1953 bol menovaný za kardinála pápežom Píom XII., pápežom od 4.11. 1958 do 3.6.1963.

Agostina Casaroliho, vatikánskeho diplomata, bola vo vatikánskej východnej politike kľúčovou práve postava pápeža Jána XXIII., ktorý zmenil spôsob komunikácie Svätej stolice vo vzťahu k ostatným cirkvám, náboženstvám, a tiež ku krajinám. Ján XXIII. uprednostňoval pred ultimatívnyimi a nemennými vyhláseniami vzájomné rokovania a rozhovory, ktoré viedli vatikánski diplomati, na ktorých pápež apeloval, aby používali zmierlivejší tón a snažili sa byť empatickejší a snažili sa pochopiť i tých, ktorí zastávajú odlišné názory a vytvoriť prostredie vzájomnej dôvery, aby sa napriek rozdielnym názorom nikto necítil byť urazený.² Tento postoj bol súčasťou politiky zmiernovania napätia, ktorá sa začala formovať na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov 20. storočia vo vzťahoch medzi oboma blokmi. Sľubný vývoj politiky *détente* bol načas prerušený kvôli kubánskej kríze v októbri roku 1962, po ktorej, aj vďaka významnému pričineniu pápeža Jána XXIII., pokračovali oba bloky v otepľovaní vzájomných vzťahov až do konca sedemdesiatych rokov, kedy nanovo prepukla studená vojna.

Jedným z hlavných cieľov vatikánskej ostpolitik bolo usporiadanie vzťahov s krajinami východného bloku, nakoľko si pápež Ján XXIII. a jeho nástupcovia uvedomili, že komunistické režimy sú už naplno etablované a akýkoľvek pokus zmeniť rovnováhu síl v Európe by mohol znamenať vypuknutie nového ozbrojeného konfliktu, korigovali svoj postoj smerom ku krajinám východného bloku. Práve osobnosť pápeža Jána XXIII. zohrávala vo východnej politike Vatikánu významnú úlohu, nakoľko zo svojej diplomatickej praxe vedel, že cesta k porozumeniu a konsolidácii vzťahov s krajinami východného bloku vedie iba cez vzájomné rokovania. Významnými skutočnosťami, ktorými si pápež Ján XXIII. naklonil predstaviteľov Východného bloku, boli jednak jeho roľnícky pôvod a silné sociálne cítenie, no ešte väčšmi jeho neúnavné úsilie o mier, ktoré zhrnul v encyklike *Pacem in Terris*. Rokovaniami s krajinami Východného bloku poveril Ján XXIII. diplomatov pod vedením Agostina Casaroliho.³

kardínal Agostino Casaroli

² CASAROLI, Agostino. *Trížeň v trpělivosti*, s. 37.

³ Agostino kardínal Casaroli (24.11. 1914 – 9.6. 1998), taliansky kňaz vysvätený r. 1937, v rokoch 1940 – 1961 bol zamestnaný ako úradník na Štátnom sekretariáte vo Vatikáne. Ján XXIII. ho vymenoval za námestníka tajomníka Kongregácie pre mimoriadne cirkevné záležitosti a od roku 1967 sa stal tajomníkom tejto kongregácie. 16.7.1967 bol vysvätený za biskupa a ako vedúca osobnosť vatikánskej diplomacie viedol jednania Vatikánu s krajinami východného bloku a bol hlavným spolupracovníkom vo vedení politiky voči krajinám východného bloku za pontifikátu pápežov Pavla VI. a Jána Pavla II. (1978 – 1998). V roku 1979 ho pápež Ján Pavol II. povýšil na kardínala a v rokoch 1979 – 1990 zastával funkciu štátneho sekretára.

Casaroli bol človek veľmi zdvorilý, ale keď to bolo potrebné, vedel byť aj priam útočný. Casaroliho veľmi kritizovali najmä pre jeho „ostpolitikú“. Na jednej z nespočetných súkromných audiencií u Svätého Otca Pavla VI. sa nato sťažoval a ten mu s úsmevom povedal: „*Monsignor, kritizujú vás, ale myslia tým mňa.*“ To len dokresľuje, akú veľkú dôveru mal tento vyjednávač u Svätého otca.

Zmena kurzu zahraničnej politiky Vatikánu neušla pozornosti ani československej komunistickej propagande, ktorá pre dosiahnutie svojich cieľov, najmä klamstvá a rôzne dezinformácie a šírla ich pomocou svojich masovokomunikačných prostriedkov. Denník Rudé právo vníma spomínané zmeny vo vatikánskej zahraničnej politike v súvislosti s osobou pápeža Jána XXIII., ktorého považuje za iniciátora zmien. Do popredia dáva najmä jeho encykliku *Pacem in Terris*, ktorou pápež dáva do popredia myšlienku mieru a pokojného nažívania medzi oboma blokmi, pričom autor článku tendenčne konštatuje, že tí, ktorí sa snažia zničiť úsilie Svätej stolice o mier, sú západné krajiny a ich predstavitelia. Z článku badať istú názorovú rozpačitosť, keď na jednej strane vyzdvihuje mierotvorné úsilie pápeža Jána XXIII., no na strane druhej badať, že komunistický názor na katolícku cirkev ostáva nezmenený, teda cirkev je naďalej považovaná za prežitok stredoveku a za tú, ktorá vykorisťuje chudobných ľudí, čo sa zdôrazňuje na konci článku.⁴

Reakciou Casaroliho bola odpoveď: „Keď ich propaganda nehľadí na pravdu, to neznamena, že Svätá stolica je oprávnená robiť to isté. Len v pravde a láske možno konať a zvíťaziť.“ Casaroli sa držal tohto svojho principiálneho postoja aj pri rokovaníach s československou vládou delegáciou.

Počiatková fáza rokovaní v rokoch 1961 – 1963

Rokovania Vatikánu a Československa neoficiálne prebiehali od roku 1961, oficiálne od roku 1963 v kontexte II. vatikánskeho koncilu, ktorého hlavným cieľom bolo otvorenie sa cirkvi súčasnému svetu a sformulovanie postojov cirkvi k novým svetovým problémom.

Na zasadania II. vatikánskeho koncilu boli pozvaní všetci biskupi z Československa, no povolenie vycestovať do Vatikánu, a teda aj zúčastniť sa koncilových jednaní, dostali iba biskupi František Tomášek, Eduard Nécsey, Ambróz Lazík a Jozef Čársky, ktorý však v roku 1962 zomrel. Biskupovi Róbertovi Pobožnému bola povolená účasť až od druhého zasadania koncilu. Účasť ostatných biskupov, ktorí boli vo väzení,⁵ či v internácii,⁶ alebo tajne vysvätení,⁷ bola vylúčená. Biskupov na prvom zasadaní koncilu sprevádzali aj štátu lojálni kapitulní vikári, a to Josef Beneš a Antonín Stehlík, ako reprezentanti Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva, ktorí neboli na koncilové rokovania pripustení, no ich účasť v delegácii biskupov bola štátom nanútená, v opačnom prípade by na koncil nevycestoval nik. Druhého zasadania koncilu sa zúčastnili vyššie spomenutí biskupi, vrátane Róberta Pobožného. Ostatní biskupi povolenie k účasti nedostali ani tentokrát, no štátna moc ich, v prípade J. Vojtaššáka, L. Hlada a S. Zelu, prepustila z väzenia,

⁴ Zahraničná tlač o encyklike Jána XXIII. *Rudé právo*, 13.4. 1963, číslo 103, s. 6.

⁵ Vo väzení boli biskupi Ján Vojtaššák, Štefan Barnáš, Vasiľ Hopko, Stanislav Zela, či Štěpán Trochta.

⁶ Internovaní boli biskupi Josef Beran, Josef Hlouch, či Karel Skoupý.

⁷ Medzi tajne vysvätených biskupov patrila napr. biskup Pavol Hnilica.

či uvoľnila z internácie (o. i. aj arcibiskupa Berana). Delegácia ordinárov bola aj tentokrát sprevádzaná „pokrokovými“ cirkevnými hodnosťarmi, ale už nie J. Benešom a A. Stehlíkom, ktorí sa pre svoje prorežimné postoje v očiach Vatikánu úplne zdiskreditovali. Nahradili ich kapitulní vikári Eduard Oliva a Štefan Záreczky, ktorých vystúpenia boli miernejšie a pre Vatikán prijateľnejšie, a to do takej miery, že Eduard Oliva dostal ako jediný z prorežimných duchovných povolenie k účasti na zasadnutiach koncilu.⁸

O priebehu druhého vatikánskeho koncilu, ako aj o účasti českých a slovenských biskupov na jeho jednotlivých zasadaniach, informovala československá dobová tlač prostredníctvom svojich denníkov či občasníkov. Udalostiam okolo prvého zasadania koncilu venoval pozornosť aj denník ÚV KSČ Rudé právo. V rozsiahlejšej glose sa v jej úvode venuje bezpečnostným opatreniam a obmedzeniam, ktoré považuje za nie veľmi účinné. Celkovo hodnotí koncil ako pozitívny krok cirkvi voči požiadavkám moderného sveta. Vyzdvihuje osobu pápeža Jána XXIII., ktorého považuje za mierotvorcu a potenciálneho reformátora cirkvi.⁹ Na nepresnosť a skreslenosť informácií ohľadom II. vatikánskeho koncilu v československej tlači upozornil biskup Ambróz Lazík na jednej zo svojich homílií počas vianočných sviatkov koncom roku 1963 a vyzýval veriacich, aby takýmto informáciám neverili.¹⁰

Prítomnosť československých biskupov v Ríme 12. októbra 1962 a možnosť ich priameho dialógu s najvyššími predstaviteľmi Vatikánu poslúžila pre čiastočné zoriento- vanie sa Vatikánu v situácii v ČSSR. Zároveň poslúžila aj k priamej ponuke na ďalšie rokovania Československej vláde. Koncilových otcov sprevádzali do Ríma deväti kňazi ako ich osobní tajomníci, ktorých vybralo najvyššie stranícke vedenie. Boli to funkcionári prorežimného mierového hnutia katolíckeho duchovenstva a agenti, alebo informátori štátnej bezpečnosti. Ich úlohou bolo pozorne sledovať pohyb koncilových otcov a podávať o ňom podrobné hlásenia. Štátna bezpečnosť ich využívala aj preto, aby do situácie aktívne zasahovali, ovplyvňovali rozhodnutia biskupov, izolovali ich od vonkajšieho sveta a bránili im v slobodnom a účinnom koncilovom pôsobení. Za takýchto okolností, keď sprievodcovia, tajomníci, agenti i veľvyslanectvo sledovali každý ich krok, nútili ich ku konaniu proti ich vôli a vyhrážali sa im dôsledkami možnej neposlušnosti po návrate domov, neprekvapovalo, že konciloví otcovia sa cítili zneistení a zastrašení. Koncilovým otcom z Československa sa dostalo vreľého prijatia zo strany Svätej stolice ako aj samotného pápeža, ktorý ich ihneď na začiatku pobytu v Ríme, a potom viackrát počas každého zo štyroch koncilových zasadnutí, pozval na súkromnú audienciu. V novembri roku 1962 sa kardináli – členovia Kongregácie pre mimoriadne cirkevné záležitosti – po dlhej diskusii vyjadrili v prospech rokovania okrem iných krajín spoza „železnej opony“ aj s Československom. Slovenskí biskupi, Nécsey, Lazík a Pobožný, podporili myšlienku otvorenia rokovania medzi Svätou stolicou a Československom dúfajúc, že prinesie aspoň čiastočné zlepšenie postavenia miestnej cirkvi.¹¹

⁸ PEŠEK, Jan – BARNOVSKÝ, Michal. *Pod kuratelou moci*, s.118; BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolícká cirkev v Československu*, s. 39.

⁹ Zápas s prítomnosťou. *Rudé právo*. 3.1.1963. číslo 3, s. 3.

¹⁰ PEŠEK, Jan – BARNOVSKÝ, Michal. *Pod kuratelou moci*, s. 135.

¹¹ HRABOVEC, Emília. *Slovensko a Svätá stolica*, s. 83 – 85., CASAROLI, Agostino. *Trížeň v trpělivosti*, s. 133 – 135.

Rokovania prebiehali v prísne tajnom režime na diplomatickej úrovni. Za Československú stranu viedol rokovania vedúci odboru pre veci cirkevné Ministerstva školstva a kultúry Karel Hrůza¹² a náčelník III., po reorganizácii II. správy Ministerstva vnútra Miroslav Košnar,¹³ ktorého začiatkom roku 1965 vystriedal pracovník ideologického oddelenia ÚV KSČ Lubomír Valchař. Zo strany Vatikánu viedol rokovania vyššie spomenutý štátny podsekretár svätej stolice A. Casaroli a vedúci oddelenia Štátneho sekretariátu Luigi Bonginiano. Základom pre začatie oficiálnych rokovaní bol písomný záznam „pro memoria“, ktorý biskup Eduard Nécsey odovzdal ministrovi školstva Františkovi Kahudovi po návrate z prvého zasadania II. vatikánskeho koncilu. Karel Hrůza mal povest' nekompromisného vyjednávača, ktorý presadzoval útočný ateistický svetonázor. A. Casaroli na vyjednávaniach pôsobil skromne, robil si v tichosti poznámky, ktoré partneri prinášali na stôl. Avšak, ako náhle sa ujal slova, začal vyvracať jeden bod po druhom. Hovoril ticho, presvedčivo, ale tvrdo.

Písomný záznam „pro memoria“ bol výsledkom neoficiálnych rokovaní, ktoré prebiehali od roku 1961, a kontaktov v priebehu prvého zasadania II. vatikánskeho koncilu. Z písomného záznamu vyplýva, že Vatikán mal evidentný záujem cirkevne upraviť riadenie jednotlivých diecéz.¹⁴ Obavy Vatikánu obzvlášť vyvolával nedostatok biskupov a verných kňazov, chrbtovej kosti tradičného pojatia cirkvi, ktorej existencia bez tradičných štruktúr bola ohrozená. Štátne a stranícke orgány sa zhodli, že iniciatívu zo strany Vatikánu nie je potrebné okamžite zamietnuť. Dôvodom, prečo viesť rozhovory, bola podľa ministerstva školstva a kultúry možnosť získať ešte širší vplyv na zloženie najvyššej cirkevnej hierarchie v štáte. Existovala možnosť, že výsledky jednaní by mohli viesť k upevneniu pozície tzv. „lojálneho kňazstva“. Presadenie kapitulných vikárov do biskupských funkcií by tak znamenalo jasnú demonštráciu, že cesta ku kariére vedie aj v cirkvi cez úplnú lojalitu k vládnuceму režimu. Predsedníctvo ÚV KSČ jednoznačne rozhodlo, že rozhovory povedú iba zástupcovia štátnej správy a samotným jednaniam tak venovalo významnú pozornosť.

Osoba arcibiskupa Berana ako zámienka pre prerušenie rokovaní

Jednanie medzi A. Casarolim a československou delegáciou v Prahe 12. – 14. mája 1963 predznamenovalo obsah aj spôsob všetkých nasledujúcich rozhovorov až do r. 1967. Princípiálnou otázkou zo strany zástupcov československej delegácie, podmienujúcou akýkoľvek ďalší pokrok v rokovaniach, bolo ďalšie pôsobenie arcibiskupa Berana. Štátna správa sa od počiatku 60. rokov snažila vyvíjať nátlak na arcibiskupa, aby dobrovoľne odišiel do

¹² Karel Hrůza (13.6.1921 – 31.5.2002), člen KSČ od roku 1945, pôvodným zamestnaním robotník, v rokoch 1947 – 1949 bol vedúcim tajomníkom OV KSČ v Kolíne, v rokoch 1950 – 1953 vedúcim kádrového oddelenia ministerstva informácií, v rokoch 1953 – 1956 vedúcim kádrového odboru ministerstva školstva a kultúry, v rokoch 1956 – 1968 a 1969 – 1971 bol vedúcim SÚC, od roku 1971 pracoval na Úrade predsedníctva vlády.

¹³ Miroslav Košnar (5.1.1926), pôvodným povoláním bol robotník, od roku 1945 členom KSČ, v roku 1948 začal pracovať v aparáte KSČ, v rokoch 1954 – 1957 študoval Vysokú stranícku školu pri ÚV KSSS v Moskve, od 1.4.1963 začal pracovať na ministerstve vnútra vo funkcii náčelníka III. správy SNB a od 1.4.1964 ako náčelník II. správy SNB, 31.3.1968 požiadal o uvoľnenie z funkcie a 26.7.1968 bol odvolaný. V dobe okupácie ČSSR vojskami varšavskej zmluvy sa zúčastnil na potlačení „kontrarevolučných živlov“ v českých krajinách. Od 1.2. 1969 sa stal zástupcom HS-ŠtB, v rokoch 1969 – 1973 námestníkom ministerstva vnútra ČSSR.

¹⁴ PEŠEK, Jan – BARNOVSKÝ, Michal. *Pod kuratelou moci*, s. 123 – 125.

Ríma, alebo aby sa stiahol do úplného ústrania bez možnosti zasahovať do riadenia pražskej arcidiecézy. To by si však vyžadovalo jeho rezignáciu na funkciu arcibiskupa, čo on rázne odmietal. Po krátkom váhaní Vatikán nepristúpil na zúženie problému jednaní len na osobu internovaného arcibiskupa Berana. Československá strana nakoniec dospela k záveru, že Beranova internácia je z medzinárodného hľadiska kontraproduktívna a dňa 5. októbra využila jeho ochoty ku zloženiu sľubu vernosti a zároveň ho presvedčila k podpisu prehlásenia, že nebude vykonávať úrad arcibiskupa Pražského a ukončila jeho internáciu. Casaroli v ďalších jednaniach postupne akceptoval nereálnosť Beranovho návratu na biskupský stolec. Jednania 5. – 12. februára v Ríme nakoniec prekvapivo vyriešili ďalšie pôsobenie Berana. Priebeh jednaní rozvírilo predchádzajúce vyhlásenie pápeža Pavla VI. o menovaní Jozefa Berana kardinálom, na čo československá delegácia reagovala ostrým protestom. Československá delegácia si bola dobre vedomá skutočností, že je v nevýhode, nerobila z toho síce žiadnu tragédiu, ale bola nútená vyjadriť svoj postoj k tejto novej situácii.

Jozef Beran na návšteve u Jána Vojtaššáka v Senobradoch

Uvedomovala si, že by sa mohli doviest' do konca jednaní z novembra minulého roka s definitívnym schválením obidvoch prehlásení ohľadne vtedy už predpokladaných biskupských menovaní, medzi nimi bolo tiež aj menovanie apoštolského administrátora pre Prahu. V skutočnosti sa prišlo nato, že to nebude až tak jednoduché. Každopádne sa zdalo nevyhnutným dojednať aspoň bod týkajúci sa Prahy, a to práve preto, že monsignor Beran tým, že sa stal kardinálom, prestane byť naďalej vnímaný vo svete ako biskup impeditus. Ako sa dalo predpokladať, vláda sa chopila poslednej možnosti a večer 4. februára

sa dostavil do Ríma Karel Hrůza.¹⁵ Vatikán predložil tri varianty riešenia. Prvá predpokladala Beranov návrat do funkcie arcibiskupa. Druhá počítala s jeho odchodom do Ríma a možnosťou návratu do vlasti. Tento návrh bol spojený s podmieneným obsadením diecéz. Tretia možnosť bola Beranov trvalý odchod do Ríma, avšak požadovala urýchlené obsadenie pražskej diecézy, inak by Vatikán odporúčal arcibiskupovi návrat do Prahy. Československá strana všetky návrhy zamietla a Casaroli predložil 9. februára ďalšie dva alternatívne návrhy. Prvý počítal s Beranovým trvalým pobytom a s podmienkou, že do funkcie apoštolského administrátora bude menovaný František Tomášek. Druhý predpokladal, že k dohode o obsadení pražského stolca nedôjde a v tom prípade by sa arcibiskup vrátil do Československa. Československý zástupcovia 12. februára súhlasili s prvým návrhom, došlo teda k zhode a Beranova kauza bola vyriešená. Komunistické vedenie ČSSR vzalo správu o výsledkoch vyjednávania so zástupcami Svätej stolice na vedomie a 16. februára postup delegácie schválilo.¹⁶

Jednania tak nakoniec dospeli k záverom, že arcibiskup Beran odcestuje do Ríma, kde si prevezme kardinálsku hodnosť a do vlasti sa už nevráti. Za apoštolského administrátora Prahy bol vybraný František Tomášek. Monsignor Tomášek s uvedeným rozhodnutím súhlasil. Casaroli sa s Beranom stretol 17. februára, aby ho oboznámil s podmienkami dohody, s ktorými smutný Beran napokon súhlasil aj napriek tomu, že nechcel opustiť svoju vlasť. Nakoniec zvíťazila v jeho rozhodovaní skutočnosť vidieť po niekoľkých rokoch pražskú diecézu v rukách administrátora, ako je monsignore Tomášek nad váhaním, a to súčasne v záujme cirkvi v celom Československu. Dokument o povolení vycestovania Berana do Ríma bol obojstranne podpísaný 18. februára 1965. Vatikánske noviny *L'Osservatore Romano* a Československá tlač uverejnili stručné správy o Tomáškovom menovaní a o Beranovom príchode do Ríma. Československá tlač interpretuje odchod a trvalý pobyt v Ríme kardinála Berana ako prianie Svätej stolice súvisiace s plnením jeho kardinálskych povinností.¹⁷ V skutočnosti to bola práve československá strana, ktorá sa usilovala o to, aby sa Beran z Vatikánu do Československa už nevrátil. Počas koncelebrácie omše konanej dňa 25. februára 1965 pápež Pavol VI. nad hrobom Sv. Petra predal monsignorovi Beranovi odznak jeho hodnosti a počas tohto obradu ho menoval kardinálom s titulom „Santa Croce in via Flaminia“. Keď pristupoval monsignor Beran k pápežskému trónu, novému kardinálovi sa dostalo mimoriadnej pozornosti. Pápež vstal a srdečne ho objal, na čo veriaci v bazilike začali nadšene tlieť.¹⁸

Po Beranovom odchode z Československa aj napriek odstráneniu závažnej prekážky, ktorú predstavovala jeho kauza, došlo k faktickému prerušeniu vyjednávania. Vatikán síce usiloval o vyjednávania, ale Československá strana neprejavovala záujem a nasledujúce obdobie bolo poznačené spormi o koncilných vystúpeniach, predovšetkým pre-

¹⁵ BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolícká cirkev v Československu*, s. 42 – 43.

¹⁶ VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavíráme vás do svého srdce*, s. 308 – 309.

¹⁷ Menovanie do cirkevných funkcií. *Katolícke noviny*. 28. 2. 1965, č. 9, s. 1.

¹⁸ VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavíráme vás do svého srdce*, s. 318, 320.

javy kardinála Berana, ako aj slovenských biskupov pôsobiacich v emigrácii k situácii a postavení cirkvi v Československu. Československá vláda oznámila Vatikánu ochotu pokračovať v jednaniach až v januári 1967.¹⁹

Obnovenie rokovaní v roku 1967

Vyjednávania sa uskutočnili 22. – 24. mája. Vatikán však rozhodne ne zahájil rokovania s tak úzkym programom, akoby si československá strana pria la. Tou najdôležitejšou otázkou bol pre Svätú stolicu celý právny rámec života cirkvi a charakter československých zákonov. Medzi zásadné požiadavky patrili najmä:

- obsadenie voľných diecéz vyhovujúcimi biskupmi,
- formulácia tzv. štátneho sľubu,
- odvolanie štátnych zmocnencov a umožnenie komunikácie biskupov s Vatikánom,
- výuka náboženstva a situácia v kňazských seminároch,
- vyriešenie ďalšieho osudu štátom zrušených reholí a kongregácií,
- vyriešenie právneho postavenia Gréckokatolíckej cirkvi,
- poskytnutie väčšieho priestoru a slobody cirkevnej tlače,
- konkrétne prípady internácie a väznenia kňazov a biskupov.²⁰

Zďaleka nie všetky témy sa preberali s patričným dôrazom. Československá strana odsunula veľmi dôrazne problematiku Gréckokatolíckej cirkvi a problematiku reholí. Československá strana bola pripravená upustiť od nekompromisného presadzovania Olivu na biskupský stolec, avšak za predpokladu, že polovicu zo šiestich návrhov na obsadenie biskupských stolcov budú tvoriť tzv. „pokrokoví kandidáti“.²¹ Najintenzívnejšie sa tak jednalo o osude voľných diecéz. Vatikán odmietol československú požiadavku, aby sa najskôr vyriešila otázka troch diecéz (nitrianskej, rožňavskej a královohradeckej). V tejto snahe čiastočne uspel, v novembri 1964 sa tak v Ríme jednalo o obsadení všetkých siedmich diecéz. Problémom sa stala postava kapitulného vikára z Litoměřic, Eduarda Olivu. Československá strana jednoznačne podmienila svoj súhlas s inými kandidátmi práve touto nomináciou. Vatikán ale nerešpektoval požiadavku na vymenovanie Olivu za biskupa, čo aj po návrate do Prahy 6. júna 1967 kardinál Casaroli tlmočil Československej strane. Za týchto okolností sa ďalšie jednania stali bezpredmetnými. Na základe uznesenia predsedníctva ÚV KSČ mali zo šiestich prípadne obsadených diecéz prevziať tri doterajší kapitulní vikári. Casaroli zopakoval námietky Vatikánu voči osobe Eduarda Olivu. Jeho snahy vyšli naprázdno, jednania sa prakticky rozpadli. Návrhom československej strany nepredlžovať jednania sa 7. júna 1967 vyjednávania na nasledujúce tri roky prerušili.²²

¹⁹HRABOVEC, Emília. *Slovensko a Svätá stolica*, s. 54; PEŠEK, Jan – BARNOVSKÝ, Michal. *Pod kuratelou moci*, s. 127 – 128.

²⁰CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánska jednání*, s. 27.

²¹BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolícká církev v Československu*, s. 43; CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánska jednání*, s. 30.

²²HRABOVEC, Emília. *Slovensko a Svätá stolica*, s. 98, 100, 122; BUKOVSKÝ, Ján. *Spomienky spolovníka*. Bratislava: Spoločnosť Božieho Slova. 2006, s. 20.

Pražská jar a nová koncepcia cirkevnej politiky

Rok 1968, rok obrodného procesu a krátky čas tzv. Pražskej jari, znamenal pre cirkev viac než len slobodné nadýchnutie. Viera, že čas útlaku odchádza, bola utvrdzovaná vo všetkých smeroch. 21. marca odstúpilo vedenie MHKD a kolaborantská organizácia zanikla. O šesť dní nato rezignovalo štátom dosadené vedenie Českej Katolíckej charity, podobné kroky nasledovali v slovenskom Spolku svätého Vojtecha, obmeňovali sa aj redakčné rady Katolíckych novín a Duchovného pastýře a profesorské zbory na bohosloveckých fakultách. Toto z časti vnútrocirkevné dianie malo svoj dosah aj na zmeny v štátnej správe. Zasadnutie ÚV KSČ 21. marca prerokovalo *Pripomienky ku koncepcii cirkevnej politickej práce a vzťahu spoločnosti k veriaciim a návrhy na ďalší postup*. Dokument síce zdôrazňoval nutnosť zvyšovania úrovne marxistickej výchovy, na druhej strane však pripustil neúnosnosť doterajšej praxe a deformácií v platných cirkevných zákonoch a v tejto súvislosti urgoval potrebu prevziať iniciatívu na poli demokratizácie cirkevnej politiky. Po prerokovaní uvedeného materiálu došlo k rade zásadných krokov. Najdôležitejším bola rezignácia doterajšieho riaditeľa cirkevného sekretariátu Karla Hružu, ktorého nahradila 25. 03. 1968 sociologička Erika Kadlecová.²³ Spolu so svojimi spolupracovníkmi zo Sociologického ústavu ČSAV pristupovala k vzájomným vzťahom s novou dynamikou. Pod jej vedením bola vypracovaná nová koncepcia cirkevnej politiky, ktorú 16. júna 1968 schválilo predsedníctvo ÚV KSČ. Zásadnou zmenou bol postoj štátu k návratu v minulosti internovaných či väznených biskupov do ich diecéz. Spornou otázkou však zostávalo postavenie biskupov vysvätených tajne. Krátkodobej zmeny bolo dosiahnuté v doposiaľ nepriechných jednaniach o legalizovaní reholí a kongregácií. Nepochybne, medzi prevratné zmeny patrí aj obnovenie Gréckokatolíckej cirkvi v ČSSR v júni 1968.²⁴

Pražský biskup, apoštolský administrátor František Tomášek navštívil dňa 25.01.1968 Sekretariát pre veci cirkevné ministerstva kultúry a informácií ČSSR a informoval jeho pracovníkov o úmysle stretnúť sa s novým prvým tajomníkom ÚV KSČ Alexandrom Dubčekom. Podnet na to mu dal list, ktorý mu krátko predtým doručil posol nitrianskeho biskupa Eduarda Nécseya, v ktorom ho biskup požiadal, aby sa v uvedenej veci ujal iniciatívy. Nécsey navrhoval, aby list adresovaný A. Dubčekom obsahoval požiadavku zaradiť do duchovnej služby tých kňazov, ktorí nemali štátny súhlas na výkon funkcie, rozšíriť vydávanie náboženskej literatúry, umožniť väčší duchovný vplyv cirkvi na mládež a povoliť činnosť laikov. 28. marca českí a slovenskí biskupi poslali vláde ČSSR memorandum, v ktorom navrhli najmä obnovenie rokovania vlády s Vatikánom, odstránenie protináboženskej perzekúcie, nezasahovanie štátu a jeho orgánov do vnútorného

²³ Erika Kadlecová (20.6.1924 – 15.12.2012), do KSČ vstúpila bezprostredne po II. svetovej vojne, v rokoch 1945 – 1946 bola zamestnankyňou krajského výboru v Brne, v rokoch 1947 – 1952 vyučovala na Ústrednej politickej škole KSČ v Prahe, kde bola v rokoch 1951 – 1952 vedúcou katedry dialektického materializmu, zároveň v roku 1951 vyštudovala Filozofiu na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe, od roku 1952 zamestnankyňou ČSAV, pôvodne členkou oddelenia vedeckého socializmu, začiatkom 60. rokov založila oddelenie teórie náboženstva, ktorého sa stala vedúcou, medzinárodný ohlas mal jej sociologický výskum religiozity Severomoravského kraja v roku 1963, v roku 1966 uskutočnila empirický výskum religiozity mládeže v socialistických krajinách, v marci 1968 sa stala vedúcou Sekretariátu pre veci cirkevné na ministerstve vnútra, v lete 1969 bola z tejto funkcie odvolaná a v roku 1970 vylúčená z KSČ, bola jednou zo signatárov Charty 77.

²⁴ CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání*, s. 33 – 35.

života cirkvi, obnovenie činnosti rádov, reholí a gréckokatolíckej cirkvi, slobodnú náboženskú výchovu mládeže a prístup cirkvi k hromadným oznamovacím prostriedkom.²⁵

Pokiaľ však ide o československo-vatikánske vzťahy a o využitie nových možností, ktoré „Pražská jar“ priniesla, je možné hovoriť o premeškanej príležitosti. V aktivite Vatikánu o nadviazanie na rokovania z roku 1967 pokračoval Casaroliho spolupracovník Giovanni Cheli,²⁶ ktorý niekoľkokrát nadviazal styky s ministerstvom zahraničných vecí ČSSR, ktorého predstavitelia termín rokovaní presne neurčili, čo odôvodňovali procesom federalizácie republiky.²⁷ V skutočnosti však noví predstavitelia SÚC presadzovali skôr rokovania s československými biskupmi, ako so Svätou stolicou, pretože považovali usporiadanie cirkevných pomerov v Československu za problém týkajúci sa domácej politiky. Vatikánski diplomati tak zohrali v tomto období iba úlohu akýchsi pozorovateľov a skôr vyčkávali, ako sa bude situácia vyvíjať v nasledujúcich obdobiach.²⁸ Veľký sen o demokratizácii pomerov v Československu sa rozplynul 21. augusta 1968 inváziou spojeneckých vojsk Varšavskej zmluvy a postupnou tzv. normalizáciou. Rok po invázii v auguste 1969 monsignor Tomášek pricestoval do Ríma s cieľom informovať Svätého otca, že prezident republiky, generál Ludvík Svoboda, vyslovil pranie dosiahnuť čo najskôr uzavretie zmluvy s Vatikánom. Ku skutočnej obnove formálnych vzťahov došlo až v októbri v r. 1970 v Ríme.

Výsledky rokovaní Vatikánu a Československa v rokoch 1963 – 1967

Štyri roky trvajúce jednania, vrátane siedmich konzultácií, však nepriniesli pokrok v zásadných otázkach. V predchádzajúcich kolách vyjednávania sa podarilo dosiahnuť niekoľko menej zásadných výsledkov. Bol prepustený internovaný biskup Karel Skoupý na základe prezidentskej amnestie zo 4.10. 1963, bol prepustený z väzenia Ján Vojtašák, Stanislav Zela a Ladislav Hlad a v ďalších rokoch bolo prepustené značné množstvo uväznených kňazov a v máji 1964 opustil brány väznice aj gréckokatolícky biskup Vasil Hopko,²⁹ ktorého prepustenie osobne žiadal Casaroli pri niekoľkých jednaniach. O väznení a neochote prepustenia Vasil'a Hopka sa dozvedáme aj z exilového periodika Mária, v ktorom sa konštatuje, že napriek prebiehajúcim rokovaniam je biskup Hopko stále väznený a je, v tom čase, jediným väzneným biskupom v celej ČSSR.³⁰ Táto správa je zároveň, zdá sa, jedinou správou v tlači, v ktorej sú spomenuté rokovania Vatikánu a Československa v 60. rokoch, keďže na ďalšie podobné správy, týkajúce sa rokovaní, sme pri výskume dobovej tlače nenarazili. Zároveň Československá strana prisľúbila, že postupne odvolá štátnych zmocencov a umožní biskupom kontakt s Vatikánom. Na druhej strane, Vati-

²⁵ BYSTRICKÝ, Valerián a kol. *Rok 1968 na Slovensku a v Československu*. Bratislava: Prodama s. r. o. 2008, s. 48.; PEŠEK Jan – BARNOVSKÝ, Michal. *Pod kuratelou moci*, s. 172 – 174.

²⁶ Giovanni kardinál Cheli (4.10.1918 – 8.2.2013), za kňaza vysvätený 21.4.1942, vyštudoval Pápežskú lateránsku univerzitu a Pápežskú diplomatickú akadémiu, od roku 1952 pracoval na nunciatúrach v Guatemale, Španielsku a Taliansku, na prelome 60. a 70. rokov hlavným vyjednávačom v Československu, v roku 1978 bol vysvätený za biskupa a bol menovaný apoštolským nunciom pri OSN v New Yorku.

²⁷ CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání*, s. 46 – 47.

²⁸ CASAROLI, Agostino. *Tržněn v trpělivosti*, s. 152 – 153.

²⁹ BORZA, Peter. *Blagoslovený Vasil Hopko, prešovský pomocný biskup (1904 – 1976)*. Prešov: Petra, 2003, s. 68 – 69.

³⁰ Biskup Hopko ešte stále zatvorený. *Mária*. 1964. číslo 3 – 4, s. 8.

kán prehlásil, že nebude biskupom brániť v zložení kontroverzného sľubu vernosti republike ovládanej boľševickým režimom a rozhodnutie ponechal na nich samotných. Vatikán prejavil aj ochotu ustúpiť od exkomunikačných dekrétov vydaných z prelomu 40. a 50. rokov v najtŕažších prípadoch, avšak až po dôslednom preskúmaní jednotlivých prípadov.

V súvislosti s neúspechom vyjednávania treba vyzdvihnúť najmä jeden faktor, a to ochotu Vatikánu jednat' s predstaviteľmi štátu cez tzv. domácu hierarchiu. Tento prístup, ktorý napríklad pri vyjednávaniach v Poľsku narazila na taký odpor, že musel byť korigovaný, vatikánsku pozíciu oslaboval. Nie je síce možné obviňovať Vatikán z neinformovanosti o podmienkach života cirkvi v ČSSR, nakoľko sa zvlášť v priebehu II. vatikánskeho koncilu podarilo prelomiť informačnú blokádu, predsa však v konkrétnych situáciách, ktoré vzišli z jednotlivých vyjednávání, chýbala bez prítomnosti zástupcov domácej cirkvi pružnejšia reakcia. Členovia vatikánskej delegácie síce mali príležitosť s viacerými predstaviteľmi domácej cirkvi (vrátane tých členov, ktorí boli prepustení z väzenia) hovoriť, ale o bezprostrednom kontakte, ktorý by umožnil bližšie spoznať špecifiká a prioritu jednotlivých krokov, môžeme hovoriť len veľmi ťažko. V snahe aspoň duchovne povzbudiť slovenských katolíkov vo vytrvalosti vo viere, keď už diplomatickou cestou nemohol zlepšiť ich situáciu pápež Pavol VI. v roku 1966 potvrdil Pannu Máriu Sedembolestnú ako hlavnú patrónku Slovenska. Povýšenie šaštínskeho chrámu bolo v čase tvrdého protikatolíckeho a protirímskeho ťaženia komunistického režimu aj potvrdením spätosti slovenských katolíkov s katedrálou Svätého Petra v Ríme.³¹

*František Tomášek so slovenskými biskupmi A. Lazíkom a E. Néczeyom
na audiencii u pápeža Jána XXIII. v roku 1962*

³¹HRABOVEC, Emília. *Slovensko a Svätá stolica*, s. 106 – 107.

Tým najdôležitejším, čo stálo za krachom jednaní, bol jednoznačne prístup československého vedenia. Komunistická moc dôsledne sledovala svoju líniu s využitím propagandy a s jednostranným informovaním o priebehu rokovaní. Na začiatku rokovaní r. 1963 československé vedenie vstupovalo do rokovaní so sebavedomím, že Vatikán je v nevýhode, a preto nie je potrebné robiť kompromisy. Do posledného kola rozhovorov v máji 1967 zase s tým, že nie je dôvod prosiť Vatikán o ústupky a komunistická moc sa rozhodla pre hľadanie vlastných riešení. Toto stanovisko potvrdilo aj vystúpenie zástupcu ŠTB na porade bezpečnostných služieb socialistických krajín po ukončení rozhovorov v júni 1967, kde bola vyslovená téza, že Vatikán svojimi pozitívnymi heslami zakrýva svoje skutočné protisocialistické zámery. Vo vlastnom príspevku zdôraznil náčelník 9. odboru II. správy MV podplukovník Václav Pulec, že „...*Vatikán stále predstavuje vonkajšieho mimo-riadne organizovaného protivníka a sám pápež Pavol VI. vystupuje veľmi ostro a útočne proti marxistickému ateizmu a na boj s ním orientuje celú cirkev*“.³² Jednania podľa neho boli vedené zo strany Vatikánu neústupne v snahe dosiahnutia jednostranných výhod smerujúcich k upevneniu vplyvu Vatikánu s cieľom podkopat' socialistické zriadenie v ČSSR. Za týchto podmienok nemohli viesť rokovania k obojstranne prijateľným výsledkom.

Zhrnutie

Na základe uvedených skutočností môžeme konštatovať, že začatý dialóg zo strany Vatikánu s komunistickými krajinami, vrátane ČSSR, mal v prvom rade viesť k uľahčeniu údely cirkvi v týchto krajinách. Podľa vatikánskeho hlavného vyjednávača kardinála Casaroliho to bola stratégia malých krôčikov, cesta k náprave neštandardnej náboženskej situácie v Československu. Neoficiálne rokovania začali v roku 1961 a pokračovali v roku 1962 medzi československými biskupmi, ktorí prišli do Vatikánu na zasadanie II. vatikánskeho koncilu a vatikánskym štátnym sekretárom Agostinom Beom.

Oficiálne rokovania začali 12. mája 1963 v Prahe, na základe písomného záznamu „pro memoria“, ktorý adresovala vatikánska strana, prostredníctvom biskupa Eduarda Nécseya československému ministrovi školstva a kultúry Františkovi Kahudovi. Evidentný záujem na realizácii rokovaní mala Svätá stolica, ktorá takto v rámci svojej novej východnej cirkevnej politiky, prezentovanej pápežom Jánom XXIII., chcela nadviazať kontakt s cirkvami v štátoch Východného bloku. Rokovania medzi Vatikánom a Československom boli vždy iniciované Svätou stolicou, pôvodne sa mali konať na neutrálnej pôde, no československá strana trvala na stretnutiach na pôde rokovacích štátov, teda v Prahe a vo Vatikáne. V Prahe sa konali rokovania v máji, v septembri a v novembri roku 1963, v novembri roku 1964, vo februári a v októbri roku 1965 a napokon v máji a júni v roku 1967. Vo Vatikáne sa rokovalo v septembri roku 1963, v novembri roku 1964 a vo februári a októbri roku 1965. Hlavnými aktérmi rokovaní boli za vatikánsku stranu diplomat Agostino Casaroli a za československú stranu vedúci Štátneho úradu pre veci cirkevné Karel Hruza a pridelený úradník ministerstva vnútra ČSSR, resp. agent ŠtB.

³² CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání*, s. 30.

V počiatočnej fáze rokovaní v rokoch 1963 – 1965 bolo hlavným cieľom vatikánskej diplomacie dosiahnuť zrušenie proticirkevných zákonov a nariadení z 50. rokov, prepustenie väznených biskupov, kňazov a rehoľníkov na slobodu, odstránenie štátnych zmocnencov z biskupských úradov, obsadenie diecéz biskupmi menovanými Vatikánom a predovšetkým účasť všetkých československých biskupov na zasadaniach II. vatikánskeho koncilu. Možno konštatovať, že československá strana odmietla akúkoľvek korekciu štátnej politiky voči Katolíckej cirkvi, ústretovým krokom z československej strany bolo prepustenie biskupov z väzby, avšak tí sa nemohli ujať svojich úradov, ale boli internovaní v penziónoch a zariadeniach pre seniorov. Čo sa týka účasti biskupov na koncilových zasadaniach, štát súhlasil s vycestovaním iba tých biskupov, ktorí zastávali svoj úrad, na ktorý mali štátny súhlas, pričom ostatní biskupi na koncil vycestovať nemohli. Pri otázke obsadenia diecéz nenastala zhoda ani kompromis medzi aktérmi, keď štát odmietol akceptovať navrhovaných kandidátov Vatikánu, napr. v úrade pražského biskupa Josefa Berana. Vatikán odmietol vysvätiť za biskupov štátom navrhovaných kapitulných vikárov, napr. za pražského biskupa Eduarda Olivu, na ktorého boli uvalené cirkevné tresty v zmysle kánonického práva. Tŕňom v oku československých úradov bola práve osoba pražského biskupa Josefa Berana, ktorý patrila medzi významné osoby Katolíckej cirkvi v Československu, a ktorého sa snažili československé úrady donútiť emigrovať do Ríma ešte začiatkom 60. rokov. Československá strana podmienila pokračovanie ďalších rokovaní s Vatikánom Beranovým odchodom do Ríma s podmienkou, že sa do ČSSR už viac nevráti. Vatikán napokon učinil ústretový krok a A. Casaroli sa dohodol s J. Beranom, na jeho stálom pôsobení v Ríme, kde mu pápež Pavol VI. udelil hodnosť kardinála. Došlo aj k dohode medzi Československom a Vatikánom ohľadom obsadenia pražského biskupského stolca, kde bol menovaný biskup František Tomášek, ktorému bol udelený štátny súhlas. Napriek spomínaným skutočnostiam došlo k prerušeniu rokovaní zo strany Československa, ktorého zámenkou sa stali kritické výroky kardinála Berana na pôde II. vatikánskeho koncilu k náboženskej situácii v Československu.

Rokovania, iniciované Casarolim, boli následne obnovené v roku 1967. Ciele vatikánskej diplomacie boli podobné ako v počiatočnej fáze rokovaní, a to obsadenie voľných diecéz vyhovujúcimi biskupmi, formulácia tzv. štátneho sľubu, odvolanie štátnych zmocnencov z biskupských úradov a umožnenie komunikácie biskupov s Vatikánom, výučba náboženstva a zlepšenie situácie ohľadom kňazských seminárov, vyriešenie ďalšieho osudu štátom zrušených reholí a kongregácií, vyriešenie právneho postavenia Gréckokatolíckej cirkvi, poskytnutie väčšieho priestoru a slobody cirkevnej tlače, či konkrétne prípady internácie a väznenia kňazov a biskupov. Stratégiou československej strany bolo rokovania nat'ahovať a vyjadrovať sa neurčito, pričom o niektorých otázkach, napr. o otázke Gréckokatolíckej cirkvi, československá strana odmietla rokovať. Aj naďalej trvala na presadzovaní kapitulných vikárov lojálnych komunistickému režimu na biskupské posty a ich dodatočné uznanie Vatikánom. Podmienkou pre ďalšie pokračovanie rokovaní zo strany Československa bolo vymenovanie Eduarda Olivu za litoměřického biskupa, čo Vatikán zásadne odmietol. Návrhom československej strany nepredlžovať jednania sa 7. júna 1967 vyjednávania prerušili a obnovili až v roku 1970.

Medzi historickou obcou nepanuje zhoda najmä vo výsledkoch rokovaní, čo sa týka ich úspešnosti. Vzhľadom na to, že neboli naplnené všetky požiadavky vatikánskej diplomacie, stelesnenej osobou Agostina Casaroliho, mnohí historici považujú rokovania za neúspešné. Podľa našich zistení, však môžeme povedať, že rokovania medzi Vatikánom a Československom v priebehu 60. rokov 20. storočia priniesli aspoň čiastočné úspechy, ktoré v konečnom dôsledku prispeli k obohateniu života v Katolíckej cirkvi v Československu a aspoň k čiastočnému zmierneniu tlaku štátnych orgánov voči Katolíckej cirkvi v Československu.

BIBLIOGRAFIA

Pramene

Publikované pramene:

- BUKOVSKÝ, Ján. *Spomienky spoločníka*. Bratislava: Spoločnosť Božieho Slova. 2006, 146 s. ISBN 9788085223767.
- CASAROLI, Agostino. *Trízeň v trpělivosti : Svatý stolec a komunistické země (1963 – 1989)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelstvo. 2001, 299 s. ISBN 80-7192-621-3.
- Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1997, 845 s. ISBN 80-7162-203-6.
- VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce : Životopis Josefa Kardinála Berana*. 2. vyd. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. 2018, 415 s. ISBN 978-80-87912-67-6.
- VODIČKOVÁ, Stanislava. *Vatikánský rozhlas 1. : Ohlasy perzekuce katolické církve v Československu 1950 – 1968*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. 2016, 735 s. ISBN 9788087912713.

Dobová tlač:

- Katolícke noviny, roč. 1963 – 1968.
- Mária, roč. 1962 – 1968.
- Pravda, roč. 1963 – 1965.
- Rudé právo, roč. 1962 – 1967.
- Slovak studies, roč. 1962 – 1970.

Články v dobovej tlači:

- Biskup Hopko ešte stále zatvorený. *Mária*. 1964, číslo 3 – 4, s. 8.
- Bonn kontra pápež. *Rudé právo*, 1. 5. 1963, č. 119, s. 7.
- Návrat delegácie československých biskupov a katolíckych duchovných z Ríma. *Katolícke noviny*, 14. 7. 1963, č. 28, s. 1.
- Menovanie do cirkevných funkcií. *Katolícke noviny*, 28. 2. 1965, č. 9, s. 1.
- Návrat účastníkov koncilu. *Katolícke noviny*, 6. 12. 1964, č. 49, s. 1.
- Návrat účastníkov koncilu do vlasti. *Katolícke noviny*, 15. 12. 1963, č. 50, s. 1.
- Odišiel otcovský veľkňaz. *Katolícke noviny*, 9. 6. 1963, č. 23, s. 1.
- Otvorenie druhej časti vatikánskeho koncilu. *Katolícke noviny*, 6. 10. 1963, č. 40, s. 1.

- Pacem in terris – Veľký ohlas mierovej encykliky sv. Otca. *Katolícke noviny*, 21. 4. 1963, č. 16, s. 1.
- Pokračovanie koncilu. *Katolícke noviny*, 7. 7. 1963, č. 27, s. 1.
- S pohľadom do Ríma – Odlet koncilových otcov do Ríma. *Katolícke noviny*, 29. 9. 1963, č. 39, s. 1.
- Správa o ukončení koncilu. *Katolícke noviny*, 24. 2. 1963, č. 8, s. 2.
- Svätému otcovi odovzdali mierovú cenu. *Katolícke noviny*, 19. 5. 1963, č. 20, s. 1.
- Svätý otec Pavol VI. prijal Československých účastníkov koncilu. *Katolícke noviny*, č. 42, s. 1.
- Zahraničná tlač o encyklike pápeža Jána XXIII. *Rudé právo*, 13. 4. 1963, č. 103, s. 6.
- Zápas s prítomnosťou. *Rudé právo*, 3. 1. 1963, č. 3, s. 3.

Literatúra

- BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolícká cirkev v Československu 1945 – 1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2013, 399 s. ISBN 978-807-32531-1-0.
- BORZA, Peter. *Blahoslavený Vasil' Hopko, prešovský pomocný biskup (1904 – 1976)*. Prešov: Petra 2003, 95 s. ISBN 80-89007-40-6.
- BYSTRICKÝ, Valerián a kol. *Rok 1968 na Slovensku a v Československu*. Bratislava: Prodama s. r. o. 2008, 308 s. ISBN 978-80-969782-3-6.
- CHENAUX, Philippe. *Katolícká cirkev a komunizmus v Európe (1917 – 1989) : Od Lenina k Janu Pavlu II.* Praha: Rybka. 2012, 287 s. ISBN 978-80-87067-41-3.
- CORANIČ, Jaroslav, ŠURÁK, Peter, KOPŘIVNÁKOVÁ, Jana (eds.). *Cirkev v okovách totalitného režimu : Likvidácia Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v roku 1950*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. 2010, 474 s. ISBN 978-80-55502-15-1.
- CUHRA, Jaroslav. *Cirkevní politika KSČ a státu v letech 1969-1972*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 1999, 107 s. ISBN 80-85270-84-6.
- CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání 1968 – 1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 2001, 270 s. ISBN 80-72850-0-83.
- DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků : Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945 – 1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2008, 323 s. ISBN 978-80-73251-70-3.
- GARAUDY, Roger. *Cirkev, komunizmus a kresťania*. Bratislava: Tatran 1951, 229 s.
- HRABOVEC, Emília. *Slovensko a Svätá stolica v kontexte vatikánskej východnej politiky 1962 – 1989*. 2. vyd. Bratislava: Lúč 2017, 559 s. ISBN 978-80-8179-059-1.
- HRABOVEC, Emília – BRUGNOTTO, Giuliano – JURČAGA, Peter (eds.). *Chiesa del silenzio e diplomazia pontificia 1945 – 1965. Umlčaná cirkev a pápežská diplomacia 1945 – 1965*. Vatikán: Libreria Editrice Vaticana. 2018, 440 s. ISBN 978-88-266-0140-3.
- KAPLAN, Karel. *Těžká cesta : Spor Československa s Vatikánem 1963 – 1973*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury. 2001, 177 s. ISBN 80-85959-83-6.
- KOUDELKA, František. *Státní bezpečnost 1954 – 1968 (Základní údaje)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 1993, 217 s. ISBN 80-85270-27-7.

- KOURA, Petr – VANÍČKOVÁ, Vladimíra. *Diktatura versus naděje : Pronásledování římsko-katolické církve v Československu v letech 1948 – 1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. 2014, 191 s. ISBN 978-80-87912-0-03.
- KÜNG, Hans. *Katolícka cirkev*. Bratislava: Slovart, vydavateľstvo, spol. s r.o. 2003, 255 s. ISBN 8071457515.
- LETZ, Róbert. Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989. In *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 I*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001, s. 67 – 74. ISBN 80-7165-313-6
- LIPTÁK, Richard. *Znovuzrodenie gréckokatolíckej cirkvi v roku 1968*. Prešov: UNIVERSUM – EU, s. r. o. 2016, 191 s. ISBN 978-80-89046-96-6.
- PEŠEK, Jan – BARNOVSKÝ, Michal. *Pod kuratelou moci : Cirkvi na Slovensku v rokoch 1953 – 1970*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 1999, 292 s. ISBN 80-224-0589-2.
- PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma : Odkaz druhého vatikanského koncilu*. Praha: Vyšehrad. 2016, 246 s. ISBN 978-80-74296-43-7.
- PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.). *Předjaří. Československo 1963 – 1967*. Praha, České Budějovice: Ústav pro studium totalitních režimů. 2016, 406 s. ISBN 978-80-87912-45-4.
- VNUK, František. Cyrilometodská bohoslovecká fakulta v rokoch 1950 – 1956. In *Historický zborník 6*. Martin 1996, s. 95 – 108.

Adresa autora:

Mgr. Stanislav Dzuričko

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stanislav.dzuricko94@gmail.com

PRAMENŮ / *SOURCE*

Listina kráľa Ondreja II. z roku 1232 o predaji a darovaní majetku Belža*Daniel Boles**Charter of King Andrew II from 1232 on the sale and donation of the Belž property*

In nomine sancte trinitatis et || individuae unitatis. Andreas Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galitiae, Lodomeriaeque rex in perpetuum. Quoniam sub veritatis titulo quandoque falsitatis subrepet || cavillatio rei geste seriem hominum didicit providentia literarum testimonio confirmare, ad universorum ergo notitiam volumus pervenire, quod Andreas filius Cun a Petro filio Kayl, et praeposito Dunsla, et comite || Kamino consensu suorum fratrum Johanne videlicet et Wrchon comitibus et filiis Bodun comitis, nec non filiis Abrae et Serechmur emerunt quandam terram nomine Belsa pro quatra || ginta (sic!) marcis argenti, et pro terra ad quatuor aratra sufficientia, quam terram accepit Kaminus comes, quia ad suam villam vicina iacebat. Petrus vero filius Kayl super praefatam || terram habuit libertinum nomine Wrpus, quem cum duobus filiis liberavit. ita ut ubicunque vel quocunque vellent ire, haberent facultatem. Praeterea nos dicto Andreae pro suo fideli servitio, quod || nobis intra vel extra regnum in legatione suis propriis expensis exhibuit, in recompensationem suorum fidelium servitiorum ad dictam terram addidimus quandam terram ad duo aratra exemptam || de terra Belsa et de Ketenteu. et de Scina. Cuius terre prima meta incipit a termino civilis Belsa super viam que transit lacum Egrys et vadit ad villam Scina. Inde tendit || magnam viam, et de via scalpit per rura super monticulos ad Bolchart. Inde descendit ad magnam viam et est meta, que dividit terram Bolchart et Socol et inde vadit ad arborem || sub qua sunt mete, et inde dividit terram Steschphani ad unum aratrum. Inde vadit per sylvam et venit ad viam, quae ducit ad Eniske et ibi est meta, et vadit ad rura et || est meta. Et inde procedit sub curia Stech et ibi est meta. Et vadit retro ortum Stech ad pratum et est meta et transit ad fluvium. Et inde secus lacum et venit ad stercora. Et inde || accedit ad villam civilium Bilsa et venit at puteum et scandit ad colliculos et est meta. Et vadit ad viam, quae ducit ad fluvium Hornad ad priorem metam, pro qua nos petitionom utriusque partis consentientes presentem paginam sigilli nostri munimine fecimus roborari. Datum per manus Wgrini archiepiscopi et aule regis cancellarii. Anno dominice in || carnationis moco xxxmo IIo. Roberto Strigoniensi archiepiscopo, Wgrino Colocensi archiepiscopis existentibus, Cleto Agriensi, Stephano Zabragiensi, Bartholomaeo Beszprimiensi episcopis || ecclesias feliciter gubernantibus. Moyse palatino comite existente, Dyonisio magistro tauarnicorum, Ladislao iudice aulae regis existente, Petro comite Novi Castri, Edo comite || Posoniensi, Nicolao filio Burich iudice curie regie existente, aliis quam pluribus comitibus existentibus. Anno regni nostri xxxmo.

Preklad:

V mene svätej trojice a jedinečnej jednoty. Ondrej, z milosti božej, kráľ Uhorska, Dalmácie, Chorvátska, Ramy, Srbska, Halície a Vladimírska na veky. Pretože sa niekedy votrie pod zdaním pravdy nestálosť falše do ľudského riadenia vecí, vie predvídať urobiť v tom zábezpeku cez svedectvo písma. Tak chceme, aby sa dalo všetkým na známosť, že Andrej, syn Kuna, od Petra, syna Kajula tiež od prepošta Dunsla i komesa Kamina, so súhlasom ich bratov menovite Jána a Wrchon komesov, tiež synov Buduna komesa potom aj synov Abraháma a Serechmur, kúpil istú zem s názvom Belža za štyridsať hrivien striebra a to zem na štyri poplužia, ktorú získal Kaminus komes, lebo ležala v susedstve jeho dediny. Pravda Peter, syn Kajula mal vo vlastníctve na tejto zemi libertínca, ktorý sa volá Wrpus, ktorému udelil spolu i jeho dvom synom slobodu a to tak, že majú právo si ísť kamkoľvek a byť kdekoľvek. Okrem toho sme menovanému Andrejovi, za jeho vernú službu, ktorú nám preukázal tak v kráľovstve ako i mimo nebo pri doručovaní posolstiev na vlastné náklady, ako nábradu jeho verných služieb prideliť k spomínanej zemi ešte zem na dve poplužia. Tá bola vyňatá zo zeme Belže, Kaetativ a Sene. Prvý medzník tejto zeme začína od hranice obyvateľov Belže pri ceste, ktorá vedie cez tok vody Egrys a to smerom na dedinu Seňa. Odtiaľ vedie k veľkej ceste, od ktorej preskočí cez oráčiny na kopčeky v smere na Bočiar. Odtiaľto zostupuje hranica k veľkej ceste pričom je tu medzník, ktorý delí zem Bočiar a Sokolan. Ďalej vedie k stromu, pod ktorým je medzník a tade idúc rozdeľuje zem Štefana na rozsah jedného poplužia. Potom prechádza lesom až dôjde k ceste, po ktorej sa ide do Hanisky a tam je tiež medzník, pričom vedie cez polia, kde je tiež medzník. Hneď prechádza popred statok Štecha kde je medzník a ďalej vedie poza staviská k lúke, kde je takisto medzník až prechádza k rieke. Odtiaľto popri nej hranica pokračuje k hnojisku až príde k dedine Belža. Ďalej pokračuje a vedie k studni odkiaľ vystupuje na kopce, kde je tiež medzník. Nakoniec vedie k ceste, ktorá vedie k rieke Hornád a to k počiatku hranice. S ňou na žiadosť oboch stránok súhlasíme a preto listinu o tom všetkom sme nechali potvrdiť našou pečaťou. Dané rukou Uhrina arcibiskupa a kancelára kráľovského dvora. V roku vtelenia Pána 1232 kedy boli Róbert arcibiskup v Ostrihome a Uhrin v Kaloči, Klétus v Jágri, Štefana v Záhrebe, Bartolomej vo Vespríme a pokojne spravovali svoje diecézy. Tiež bol palatínom Mojs, hlavným taverníkom Dionýz, sudcom kráľovského dvora Ladislav, komesom komitatu Ujvár Peter, komesom komitátu Bratislava Edo a sudcom kráľovného dvora Mikuláš syn Borisa (?) a mnohí ďalší, ktorí boli komesmi vo svojich komitátoch. V 30. roku nášho panovania.

Listina sa nachádza v krajinskom archíve v Budapešti v oddelení stredovekej zbierky listín pod číslom 184. Originál sa nezachoval a listina je transumptom jasovského prepošstva z 23. mája 1384, ktorého prepis je znova v listine toho istého hodnoverného miesta z 21. februára 1393.¹ Listina bola viac ráz publikovaná in extenso u Wenzela a Melczera² ako aj in registro u Szentpéteryho.³ Všeobecne je považovaná za falzum z 2. polovice 14. storočia.⁴

¹ Magyarország levéltár diplomatikai levéltár (ďalej MNL DL) 184.

² WENZEL, Gusztáv. *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*. VI. 890-1235. Pest: Eggenberger Ferd etc. 1867, nr. 319, s. 501 – 502; MELCZER, István. *Okmányok a kellemesi Melczer-család levéltárából*. Budapest: Horny. Viktor nyomd, 1890, s. 2.

³ SZENTPÉTERY, Imre. *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica*. I. kötet 2 füzet., Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia, 1927, nr. 499, s. 158.

⁴ SZENTPÉTERY, Imre. *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*, nr. 499, s. 158, KARÁCSONI, János. *Az aranybulla keletkezése és első sorsa*. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia. 1899, nr. 11 – 12, s. 425 – 426; KARÁCSONI, János. *A hamis, hibaskeltű és keltezettlen oklevelek jegyzéke. 1400-ig*. Budapest: A Flór alapítványból

Dá sa však o tom polemizovať. Jednak postavy zúčastnených v tom čase reálne existovali. Takisto vymenovaní hodnostári kráľovstva v epilógu listiny skutočne pôsobili v tom roku. Nasvedčujú tomu aj majetko-právne pomery tej doby a v danom regióne. Keby bola listina vytvorená v 2. polovici 14. storočia, kedy bolo obyvateľstvo vidieka slobodné a malo slobodu sťahovania, musel by falšovateľ byť zbehlý nielen v práve ale i v dejinách. Po odstupe viac ako 50 rokov od udelenia slobody sťahovania sa vidieckemu obyvateľstvu (v roku 1298) kráľom Ondrejom III.,⁵ by do textu vložil zmienku o prepustencoch (libertínoch), kvôli vierohodnosti. Musel by vedieť nielen, ktorý úradník v tej dobe pôsobil v akom úrade, ale tiež zahrnúť i okolnosti ohľadom interdiktu vyneseného ostrihomským arcibiskupom Róbertom i kto bol ním exkomunikovaný a pod. Skôr v listine uvedené skutočnosti svedčia o jej vierohodnosti a pravosti, než žeby to bol podvrh z neskoršej doby.

Adresa autora:

ThDr. Daniel Boleš, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail:danielb.posta@gmail.com

kiadja A Magyar Tudományos Akadémia. 1902, s. 15; VARSÍK, Branislav. *Osídlenie košickej kotliny*. I. Bratislava: Vyd. SAV 1964, s. 321.

⁵ PFAHLER, Carolus. *Jus georgicum Regni Hungariae et partium eidem adnexarum*. Kesztehely: Typis Francisci Perger, 1820, Historický exkurz, s. LXXVI.

ČLÁNKY / *ARTICLES*

Bojová zástava Štefana I. Koháryho

Ivan Kiko

Battle flag of Štefan I. Koháry

Uhorský kráľ Gejza I. v roku 1075 postavil vo Sv. Beňadiku (v dnešnom Hronskom Beňadiku) trojlodňový kostol sv. Benedikta opáta pre rehoľu benediktínov. Po tristo rokoch ich plodného účinkovania kláštorňý kostol rozobrali, rozšírili a prestavali v rokoch 1370 – 1375. Kostol vo svojej histórii prechádzal viacerými stavebnými úpravami, až do obdobia veľkého požiaru v roku 1881, kedy prešiel poslednou väčšou rekonštrukciou. V kláštorňom kostole, ktorý synonymom nazývame aj „perlou Pohronia“, je uchovávaná, okrem iných vzácností, aj vyše tristo rokov starobylá bojová zástava protitureckého bojovníka Štefana I. Koháryho.¹

Benediktínsky kláštor v Hronskom Beňadiku – miesto uloženia vzácnjej zástavy Štefana I. Koháryho²

Rod Koháry

Rod Koháryovcov patrľ medzi mladšiu uhorskú šľachtu, ktorá pôvodom pochádzala z Hontu, a aj keď sa časť jeho majetkov nachádzala v stolici tekovskej, gemerskej a honťianskej, predsa bol v úzkom styku so svätobeňadickým opátstvom.³ Za prvého známeho príslušníka rodu sa považuje Juraj Koháry, spomínaný v roku 1470 v súvislosti so svojím pôsobením vo vojsku Mateja I. Korvína. Ďalším potomkom, ktorý bol v stálom kontakte so svätobeňadickým konventom, bol Imrich Koháry, ktorý síce pôsobil v uhorskom vojsku ako kapitán vojenskej posádky hradu Čabrad a podkapitán Krupiny, ale ešte stále

¹ Archív Arcibiskupského úradu Trnava – fond Hronský Beňadik. In *Správa Pamiatkového úradu Banská Bystrica*. (Návrh na vyhlásenie vecí za hnutelnú národnú kultúrnu pamiatku /s. 2/).

² Archív Baziliky sv. Benedikta v Hronskom Beňadiku.

³ HAICZL, Kalmán. A Garamszentbenedeki apátság története. Irta Dr. Haiczl Kálmán, garamszentbenedeki plébános. Strigónii 13. Máii 1913. In *Dejiny svätobeňadického opátstva*. Slovenský preklad od Štefana Bereka a Júliusa Bereka vo Svätom Beňadiku. 24. mája 1934, s. 103.

⁵ NOVÁK, Jozef. *Rodové erby na Slovensku I*. Kubíniho zbierka pečatí. Osveta 1980, s. 142.

⁶ Archív Arcibiskupského úradu Trnava – fond Hronský Beňadik. In *Správa Pamiatkového úradu Banská Bystrica*. (Ná-

⁷ Archív Arcibiskupského úradu Trnava – fond Hronský Beňadik. In Správa Pamiatkového úradu Banská Bystrica

Ľavej strane Hrona obsadili územie medzi Hronským Beňadikom a Levicami. Kohárymu generál Souches na pomoc poslal vicegenerála Heistra s brandeburskými pešíakmi a so šiestimi stotinami jazdcov. Len čo sa Turci dozvedeli, že ich začalo ohrozovať severné obkľučujúce vojsko, dali sa na útek a Koháryho jazdci cválali za nimi. Podľa svätobeňadického veliteľa, ktorý písal palatínovi po boji 20. júla 1664, „... *vtedy ich stínali ešte aj v rieke Hron...*“. Koháry stratil vtedy asi 30 mužov, Turci do 80 mužov. Generál Souchez ešte toho dňa (18. júla 1664) dal znak do Sv. Beňadika výstrelmi kanónov z Levíc, že im ide na pomoc. Niekoľko tisíc Turkov nato zostúpilo z kopcov na svätobeňadické a kozárovské lúky. Cisárske vojská ich však zatlačili, zobrali im mnoho koní a v noci sa utáborili na poliach a na pvrší medzi Sv. Beňadikom a Kozárovcami, ktoré sa dodnes menuje „*frestung*“. Napochytne zriadil štyri bitevné šíky, opatriac každý štyrmi delami. Ľahká uhorská jazda ešte v tej noci vyšpehovala nepriateľský tábor a zistili, že Turci táborili na vrškovine v troch skupinách s odhadovaným počtom medzi 30 000 až 40 000 mužov. Nasledovalo opätovné obliehanie Levíc, ktoré skončilo tzv. Levickou bitkou 19. júla 1664.

V priebehu prvého polroka v roku 1664 sa Habsburgovcom podarilo získať aj vďaka pomoci zo zahraničia dostatok prostriedkov na zostavenie početného vojska s postupným oslobodzovaním Nových Zámkov, Nitry a Levíc. To vyvolalo odvetnú reakciu na tureckej strane. Na rovine smerom na Tlmače vtedy došlo k stretu armády cisára Leopolda I. pod vedením maršála de Souchesa a tureckých vojsk Ali pašu. Turci sa snažili získať späť Levice, ktoré predtým okupovali 224 dní s cieľom obsadenia banských miest s bohatými ložiskami drahých kovov. Pri východe slnka cisárske vojsko prebrodilo rieku Hron pri Tlmačoch a každý jazdec zobral na koňa ešte jedného pešiaka. Za dve hodiny prešiel takto 12 000-ový zástup na ľavý breh rieky Hron. Vystavili aj most, po ktorom prepravili delá a ostatné zbrane. Prvý šík pod vodcovstvom Štefana I. Koháryho hneď urobil útok smerom od Levíc a Turkov, ktorí stáli proti nemu, zatlačil až za Čajkovský potok. Keďže však nemohol zničiť paľbu z boku útočiacich janičiarov, musel ustúpiť. Janičiari a spafovia sa hneď dali za nimi, ale keď prišli k malému háju vedľa lesa, dragonieri, ktorí boli v ňom skrytí, spustili na nich takú paľbu, že časť postupujúcich Turkov sa zastavila a časť sa z nich obrátila smerom k potoku. Koháry využívajúc túto chvíľu zavelil k novému útoku, ktorý sa mu skutočne vydaril. Ustupujúci Turci padali horeznak do potoka. V boji na pravom a strednom krídle sa pokračovalo s kolísavým ťastím. K bojujúcim Turkom, ktorí sa nezmierili so stratou Levíc, sa pridal i oddiel z ľavého krídla, pozostávajúci z 8000 mužov. Pre nečinnosť pravej tureckej strany generál Souches nakoniec prinútil Turkov k ústupu a cisárskym vojskám sa podarilo prudkým útokom Turkov vytlačiť. Bitka sa začala 19.7.1664 a skončila 20.7.1664 víťazstvom spojencov. Na bojovom poli zostalo ležať 800 vojakov a civilistov.⁸

Svätobeňadický veliteľ píše, že tento boj vyhrala jazda. Toto víťazstvo však bolo draho zaplatené. Medzi obeťami bol aj Štefan I. Koháry, ktorý stál na čele uhorských oddielov. Existujú rozdielne verzie Koháryho smrti, kedy bol po zatlačení osmanských vojsk zasiahnutý guľkou, iní spomínajú až sedem výstrelů janičiarov. Vo svojom spise pokračuje dôležitou informáciou, že „... *Štefan Koháry sa k boju pripravil po kresťansky a na*

⁸ HAICZL, Kalmán. *A Garamszentbenedeki apátság története*, s. 56 – 57.

poli sa pred bitkou pekne vyspovedal...“. Po zásahu barón Štefan I. Koháry klesol mŕtvy zo sedla, ale v strmeni sa mu noha zachytila a jeho splašený kôň ho ťahal niekoľko kilometrov až do chotára Hronských Kosíh, kde ho chytili a ostal ležať na zemi. Po nájdení mŕtveho tela Štefana I. Koháryho ho bezprostredne uložili do kláštorného kostola vo Sv. Beňadiku, a odtiaľ ho na tretí deň príbuzní previezli a pochovali na rodovom hrade Čabrad'.⁹ Po skončení vojen s Turkami a potlačení posledného stavovského povstania jeho syn Štefan II. Koháry, ktorý bol rovnako ako jeho otec protitureckým a protistavovským bojovníkom, si uctil pamiatku svojho hrdinského otca. V hlavnej lodi kláštorného kostola pred presbytériom dal vybudovať v roku 1690 rodinnú hrobku, do ktorej uložil pozostatky svojho otca-hrdinu, a neskôr aj ostatných členov rodiny Koháryovcov. Miestom jeho posledného odpočinku sa takto stal svätobeňadický opátsky kostol, v ktorom ako symbol Štefanovho posledného boja bola umiestnená aj jeho bojová zástava. Na južnej stene lode kláštorného kostola sv. Benedikta dal Štefan II. Koháry umiestniť epitaf z červeného mramoru s latinským textom a zaujímavou maľbou na plechu s výjavom smrti Štefana I. Koháryho, ako ho kôň vliekol ku Hronským Kosihám aj spolu s bojovou zástavou.¹⁰ Nezanedbateľná úloha Štefana I. Koháryho v protitureckom boji a jeho následná hrdinská smrť sa odzrkadlili aj v posmrtnej úcte pretavenej do vzniku viacerých pietnych pamiatok,¹¹ kedy dal jeho syn Štefan II. Koháry na mieste smrti a nálezu tela svojho otca postaviť kaplnky v roku 1713.¹²

Maľba na plechu zo 17. storočia – Smrť Štefana I. Koháryho¹³

⁹ HAICZL, Kalmán. *A Garamszentbenedeki apátság története*, s. 57 – 59.

¹⁰ REŤKOVSKÁ, Adriana. *Bojová zástava Štefana I. Koháryho v Hronskom Beňadiku.*; (Podľa Feierliche Besetzung...) v Štátnom archíve Banská Bystrica autorom maľby bol samotný Štefan II. Koháry. Tabuľka s maľbou bola snáť z epitafu za účelom jej „opravy“ a dlhšie obdobie bola nezvestná. (Maľba sa na svoje pôvodné miesto vrátila v roku 2022, kedy na epitafe bola umiestnená kópia maľby, a originál bol z bezpečnostných dôvodov uschovaný v priestoroch kláštora).

¹¹ Patrí sem maľba na medenom plechu z obdobia okolo roku 1690 (autorom je Štefan II. Koháry), epitaf v kláštornom kostole v Hronskom Beňadiku z totožného roku, kaplnka v chotári Hronských Kosíh a pamätník pri Leviciach. Pretrvávajúcu úctu dokladá tumbový náhrobok Štefana I. V Hronskom Beňadiku z rokov 1908/1909 z dielne Franza Storna. In VINCZE, Ladislav. *Stopy posledných dní Štefana I. Koháryho v Levickom regióne*. Zborník Tekovského múzea v Leviciach 2015; https://www.muzeumlevice.sk/images/dokumenty/zborniky/Z10/10_Vincze.pdf

¹² (/Podľa Feierliche Besetzung.../ v Štátnom archíve Banská Bystrica) – Na stene kaplnky pri Hronských Kosihách je namaľovaný text: „*Ad Levam dextre / Stephanus pugnando Kohary / Pro Patria moritur / Caesare atque Deo/*. In *conflictu Generali / Cum Turcis habito / Die 19. Juli Ao D. 1664.* / *Obtenta insigni Victoria / Hoc loco occubuit.* ORA *ITaqVe PRO EODEM / REQUIESCAT IN PACE*“.

¹³ Archív Baziliky sv. Benedikta v Hronskom Beňadiku.

Na významného člena rodu a národa sa nikdy nezabudlo. Pri plánovanej exhumácii tela Štefana I. Koháryho architekti František Storno a jeho syn Koloman Storno v roku 1908 zhotovili projekty 2,5 m vysokého tumbového náhrobku – mauzólea na žiadosť bulharského cára Ferdinanda I. Coburga. Výdavky s vyhotovením tohto monumentálneho diela zhotoveného z bieleho šopronského pieskovca hradil bulharský cár Ferdinand Coburg, potomok Koháryovcov, ktorý často navštevoval šľachtické sídlo vo Svätom Antone.¹⁴

Dňa 25. augusta 1909 si celá naša spoločnosť pripomenula hrdinský život a smrť Štefana I. Koháryho na veľkolepej spomienkovej slávnosti organizovanej bulharským cárom Ferdinandom Coburgom v kostole sv. Benedikta v Hronskom Beňadiku za účasti biskupov, prelátov a najvyšších predstaviteľov Barskej a Hontianskej župy, ako aj iných významných osobností, ktorí si prišli uctiť jeho pamiatku.¹⁵ Pri tejto príležitosti bulharský cár Ferdinand Coburg so skupinou vybraných hostí zostúpil do krypty, kde položil kvety na rakvu Štefana I. Koháryho doplnenú obrazom s jeho portrétom, zbrojou, a tiež bojovou zástavou z jednej strany zobrazujúcou Ukrižovaného Pána Ježiša Krista s plameňmi jeho presvätej Krvi a z druhej strany s erbom Koháriovcov. Telesné pozostatky baróna Štefana I. Koháryho boli za účasti vysokej cirkevnej a župnej honorácie z rodinnej krypty vyzdvihnuté a opätovne uložené do pripravenej rakvičky z orechového dreva a počas slávnostných obradov vložené do nového náhrobku – mauzólea. Obrady viedol košický diecézny biskup Augustín Fischer-Colbrie, rodák zo Želiezoviec. Pozadie pieskovcového náhrobku vytvárala oblúkovitá, ornamentová iluzívna nástenná maľba, ukončená maľovanou drapériou. Na epitafe sú umiestnené erby rodov Koháry a Coburg.¹⁶ Rod Koháryovcov patrilo k najvýznamnejším šľachtickým rodom v dejinách Uhorska a vymrel po meči smrťou Jozefa Antona v roku 1826. Vtedy sobášom dedičky majetkov Márii Antónii Gabriely (1797 – 1862) s Ferdinandom Jurajom Augustom došlo k vytvoreniu Sasko-kobursko-gothsko-koháriovskej dynastie.¹⁷

Bojová zástava Štefana I. Koháryho

Bez ohľadu na postavenie samotného rodu Koháryovcov, poslaním bojovej zástavy bolo nielen reprezentovať svojho majiteľa, ale slúžila aj ako orientačný bod jeho oddielom v priebehu bitky. Bojová zástava sprevádzala Štefana I. Koháryho nielen na bojisku, ale i na jeho poslednej ceste do večnosti. Po prenesení telesných pozostatkov baróna do nového náhrobku zostala zástava trvalou súčasťou inventára kláštorného kostola. Hodvábna

¹⁴ Na pamätnej mramorovej tabuli je tento nápis: *Stephanus Kohary de Eadem Haered. In Czabrad et Sythnia Equ. Aur. Com. Hontbensis Sup. Capitaneus. Heros a prudentia et generositate inclutus. Fide in Deum, Regem et Patriam clarus. Maximis inb Toga, at Sago rebus gerendis designatus sanguine suo victoriam Regis coronasset, ita omnibus elogiis augustius de Stephanus Leopoldus Caesar pronuntiavit. Mirare Heroem Viator et bene precere mortuo Aet. Suae. A. – moesti filii hoc in loco Monum PP. Ob XIX. Jul. MDCLXIV.*

¹⁵ Ferdinand Coburg (1861 – 1948) bulharský cár bol pokrvne spätý s rodom Koháry, pretože jeho predok Ferdinand Juraj von Sachsen-Coburg-Gotha (1785 – 1851) sa oženil s Máriou Antóniou Gabrielou Koháryovou (1797 – 1862), poslednou dedičkou rodu.

¹⁶ HAICZL, Kalmán. *A Garamszentbenedeki apátság története*, s. 105 – 107.

¹⁷ <https://beliana.sav.sk/heslo/kohariovci>

zástava vznikla po roku 1661, kedy Štefan Koháry získal funkciu župana Hontianskej stolice.¹⁸

Zástava Štefana I. Koháryho je unikátnym dokladom renesančnej textílie profánneho charakteru na území Slovenska. Historická zástava jedného z najväčších protitureckých veliácich bojovníkov je jednou z mála zachovalých bojových zástav na Slovensku. Zástava, ako pamiatka na zásluhy Štefana I. Koháryho, ktorý zastával vysokú veliteľskú hodnosť a bola súčasťou jeho výzbroje, prezentovala na bojisku rodovú príslušnosť a jeho kresťanskú katolícku vieru. V boji slúžila ako orientačný bod pre jemu podriadené jednotky i pre generála.¹⁹ Pietne bola uchovávaná nielen príslušníkmi rodu, ale aj vysokými politikmi. Podľa dostupných informácií zástava bola identifikovaná v roku 1909 na rakve Štefana I. Koháryho v krypte kostola sv. Benedikta opáta v rámci veľkolepej spomienkovej slávnosti organizovanej bulharským cárom Ferdinandom Coburgom. Zástava je jedinečnou ukážkou šľachtickej bojovej zástavy z obdobia protitureckých a stavovských vojen 17. storočia. Dňa 19.7.1664 v bitke pri Leviciach zástava spadla spolu s jej majiteľom a bola takmer úplne zničená. Po boji bola pozošívaná a počas slávnostného pohrebu Štefana I. Koháryho bola v kostole sv. Benedikta v Hronskom Beňadiku nesená v smútočnom sprievode a s jeho zbrojou vystavená ako doklad hrdinstva v lodi kostola. Zástava má v rámci dejín Slovenska nezastupiteľnú hodnotu a je nositeľkou významných spoločensko-historických, umelecko-historických, výtvarných a remeselných hodnôt.²⁰

Pre ojedinelosť a vzácnosť tejto národnej kultúrnej pamiatky bolo potrebné zrealizovať reštaurátorský výskum a následne náročné reštaurátorské práce. Reštaurátorský výskum bol zameraný na identifikáciu typu tkanín, ich kvality, spôsobu výroby, pôvodu a datovania. Podobne aj jej výzdobný aparát, akým je kombinácia materiálov, aplikovaných prvkov, použitého farbiva a povrchovej úpravy – apretury. Následne aj definovanie rozsahu a špecifikácie typov poškodení, jej povrchové znečistenie prachom, bio-napadnutím mikroorganizmami (baktériami, plesňami, hmyzom a vyššími organizmami). V rámci výskumu bol zhodnotený technický stav pamiatky, s vyhodnotením mechanických, chemických a svetelných degradačných faktorov, pevnosť väzby tkanín aj samotných švíkov, tvarové deformácie tkaniny aj maľby, s návrhom postupu, technológie reštaurovania a jej samotnej prezentácie.²¹

Zaujímavé informácie vykresľujúce náročnosť reštaurovania unikátneho a vzácného diela bojovej zástavy podáva vo svojej správe z reštaurátorského výskumu, ako aj zo

¹⁸ https://www.muzeumlevice.sk/images/dokumenty/zborniky/Z10/10_Vincze.pdf; <https://los-levice.sk/stefan-kohary-i/>;

<https://mylevice.sme.sk/c/7284066/legendarny-stefan-i-kohary-ma-svoju-kaplnku-pamatnik-a-aj-ulicu.html>

¹⁹ Archív Arcibiskupského úradu Trnava – fond Hronský Beňadik. In *Správa Pamiatkového úradu Banská Bystrica*. (Návrh na vyhlásenie veci za hnuťnú národnú kultúrnu pamiatku /s. 3 – 4/); REŤKOVSKÁ, Adriana. *Bojová zástava Štefana I. Koháryho v Hronskom Beňadiku*.

²⁰ Archív Arcibiskupského úradu Trnava – fond Hronský Beňadik. In *Správa Pamiatkového úradu Banská Bystrica*. (Návrh na vyhlásenie veci za hnuťnú národnú kultúrnu pamiatku /s. 3 – 4/); REŤKOVSKÁ, Adriana. *Bojová zástava Štefana I. Koháryho v Hronskom Beňadiku*.

²¹ Na záchranu a reštaurovanie vzácnnej pamiatky sa podujali doc. Mgr. art. Sylvia Birkušová a akad. mal. Ľuba Wehlend ArtD. v spolupráci s metódičkou KPU Mgr. Miloslavou Borošovou Michalcovou, PhD.. Umelecko-historický opis pamiatky vyhotovila Mgr. art. Lucia Šefčíková. Cenné konzultácie poskytli kunsthistorici Mgr. Eva Hasalová (zo SNM – Historické múzeum); Mgr. Jana Švantnerová, PhD.; Mgr. Martin Čič a Mgr. Denis Haberlant (SNG). Na chemicko-technologickom výskume sa podieľal Ing. Michal Oravec, PhD. z oddelenia odbornej ochrany zbierok Slovenskej národnej galérie.

samotného reštaurovania, doc. Mgr. art. Sylvia Birkušová:²² „Bojová zástava Štefana I. Koháryho je evidovaná v Ústrednom zozname národných kultúrnych pamiatok pod evidenčným číslom 11861 a dlhodobo je umiestnená v priestoroch stredovekého benediktínskeho kostola v Hronskom Beňadiku. Datovanie bojovej zástavy je predbežne možné stanoviť do obdobia 1. polovice 60. rokov 17. storočia s bližším určením po roku 1661, kedy Štefan získal funkciu župana Hontianskej stolice. Dôležitým je rok 1664, ktorý je rokom úmrtia Štefana I. Koháryho v bitke pri Leviciach. Predpokladá sa, že predmetnú bojovú zástavu mal pri sebe aj počas uvedenej bitky a po jeho smrti ju mali pozostali pietne našiť na druhú, podkladovú tkaninu. Tomuto predpokladu nasvedčuje stav originálu, ktorý sa evidentne zachoval vo veľmi fragmentárnom stave. Sprevádzať mala Koháryho aj na miesto jeho posledného odpočinku.“²³

V našom prostredí ide o vzácny exemplár textílie profánneho charakteru z obdobia renesancie, vzhľadom na sporadický výskyt zachovaných textílií tohto druhu. Navyše, predmetná zástava je úzko prepojená s jednou z najvýraznejších osobností slovenských dejín z čias protitureckých bojov a viaže sa k nej unikátny príbeh v kontexte vtedajšej doby.

Dnes sa zástava nachádza v tvare obdĺžnikového listu s rozmermi: výška 141 cm a šírka 137 cm. Ide o rozmery podkladovej tkaniny, na ktoré sú fragmenty Koháryho pôvodnej bojovej zástavy našité, či na niektorých miestach priamo všité. Datovanie tejto tkaniny je problematické, ale na úrovni hypotéz je možné predpokladať, že sa jedná ešte o starší kus. Z výskumu vyplýva, že je to brocatella, dvojsovná a dvojútková tkanina. Z červeného podkladu vystupuje svetlý florálny dekor, ktorý sa kompozične odvíja od vertikál, silne evokujúcich rastlinné stonky. Je zjavné, že každý pás, ktorý bol limitovaný šírkou svojich výrobných okrajov, je vyplnený po celej svojej dĺžke takouto vertikálou s rozvetvujúcou sa ornamentikou. Zastúpené sú akantovo sa rozvíjajúce listy, bobuľový vzor, či viac druhov kvetov s drobnými okvetnými listami. Vonkajšie okraje boli lemované štylizovanými, typologicky odlišenými listami. Rytmus opakovania motívu je dnes ťažko čitateľný, vzhľadom na fakt, že list zástavy je tvorený zošitím viacerých, rozmerovo diferencovaných kusov a bez úmyslu o ich kompozičné napojenie. Je zaujímavé, že kým na prednej strane zástavy prevažuje vertikálna orientácia jednotlivých polí, na jej zadnej strane je ich umiestnenie už čisto účelové a nesystematické. Po celej dĺžke styčnej plochy horného okraja listu je našitý pás šedej farebnosti z hrubšej bavlnenej tkaniny.

Koháryho zástava sa nachádzala v torzálnom stave už v čase, kedy bola stabilizovaná na podkladovej tkanine. V súvislosti s identifikáciou tkaniny je možné tvrdiť, že ide o hodvábnny damašok červenej farby s rastlinným motívom. Ten je v súčasnosti ťažko čitateľný. Pôvodná šírka zástavy bola pravdepodobne limitovaná šírkou výrobných okrajov. Zo zachovaného materiálu je evidentné, že pôvodne bola zástava tvorená zošitím troch kusov tkaniny so šírkou: 54 cm – 51 cm – 54 cm. Dĺžka je neznáma. Našité plamienky sú buď zlatej alebo tmavej farebnosti a sú sústredené najmä na ľavej strane listu. Tmavá

²² Archív Baziliky sv. Benedikta opáta v Hronskom Beňadiku. In *Správa z reštaurátorského výskumu a reštaurovanie bojovej zástavy Štefana I. Koháryho*.

²³ SVĚCHOTA, Lukáš. Pamiatkovo chránené vexilá, alebo zástavy zo zoznamu. In *Monument revue* 2/2014, s. 17. – <https://www.pamiatky.sk/Content/Data/File/ARCHIV/Monument-2-2014.pdf>

farba plamienkov je pravdepodobne zapríčinená oxidáciou použitého pigmentu. Takto použité plamienky sú symbolom Kristovej krvi, ktorou spasil ľudstvo.

Na averze zástavy sa nachádza namaľovaný rodový erb Koháryovcov s nápisom v latinčine: (MAG) NIFICVS DOMINVS STEPHANVS /(KOHARI) (HONORIVS) D(OMI)NVS ARCIVM CZABRAD ET (CETERA) /COMITATUS HONTENSIS SV(P)REM(US)/ PRESIDIORVM FVLEKET SZECZENYS/ CAPITANEVS, na základe ktorého je možné identifikovať meno vlastníka zástavy aj s uvedenými titulmi. Pod nápisom sa nachádza čiastočne zachovaný erb s nadštítovou časťou, obsahujúcou prikrývadlo a turnajovú prilbu s klenotom rodu v podobe leva.²⁴ Heraldický štít je bez heraldického znamenia, napriek tomu je v ňom možné rozoznať časť heraldickej figúry v podobe rukoväte s ostrím šable a koniec chvosta leva, ktorý je známou súčasťou Koháryovského erbu. Samotný štít bol orámovaný zlatou páskou so schématicky poňatým boltcovým dekorom. Okrem heraldického znamenia – leva, ktorý mal stáť na trojvrší, bolo modré pozadie heraldického poľa vyplnené štylizovaným rastlinným motívom. Tento prvok sa nazýva demaskovanie a ide o pokrytie štítovej plochy ornamentom, od renesancie vyššie to boli najmä rastlinné rozviliny, ako je tomu aj v tomto prípade. Prikrývadlo je stvárnené rozvilinami bledomodrej farebnosti. Hĺbky sú dosiahnuté tmavou lazúrou, kým najsvetlejšie časti sú akcentované farbou zlatej farebnosti. Nad erbom je umiestnená turnajová helma s nasadenou zlatou korunou, z ktorej sa dvíha polfigúra leva s rozdvojeným prekríženým chvostom. Spôsob prekríženia je čitateľný len v náznačkovom, vzhľadom na absenciu originálu v tomto mieste. Lev nenesie korunu. Plochu listu posiateho našitými plamienkami pôvodne dekorovala zlatá lemovka, z ktorej sa zachovala len časť, ktorá je našitá na ľavej strane listu.

Reverz zástavy vo vystrihnutom poli odkrýva jediná časť z originálu, a to všitú časť obojstrannej maľby s ukrižovaným Pánom Ježišom Kristom, ktorý je stvárnený ako pribitý na kríži s jednotlivými plamienkami, ktoré predstavujú jeho presväťujúcu Krv, so zlatou svätožiarou a bielou, bedrovou rúškou. Z pôvodnej celofigurálnej kompozície sa podarilo zachrániť len časť siahajúcu po kolená. Spôsob, akým sú inkarnát a jednotlivé črty Ježiša Krista stvárnené, prezrádza citlivý prístup zo strany umelca, uvedomujúceho si význam tohto druhu zákazky.²⁵

Reštaurátorský výskum zástavy Štefana I. Koháryho

Vďaka finančnej podpore Nadácii SPP mohol byť v priebehu roka 2021 realizovaný reštaurátorský výskum a v roku 2022 započaté samotné reštaurovanie zástavy Štefana I. Koháryho. V rámci výskumu bol pre komplexné zdokumentovanie oboch strán pamiatky

²⁴ SVĚCHOTA, Lukáš. *Pamiatkovo chránené vexilá*, s. 17.

²⁵ Determinačným faktorom výskumu zástavy bolo datovanie určujúce jeho zasadenie do konkrétneho dejinného rámca. Analýzou erbu na bojovej zástave Štefana I. Koháryho je možné dospieť k určeniu obdobia jej vzniku, s čím priamo úmerne súvisí aj pochopenie širších kultúrno – spoločenských okolností, ktoré ju sformovali. Dôležitým medzníkom je rok 1616, kedy Koháryovci získali barónsky titul. Z roku 1605 sa zachovala pečať Petra Koháryho v podobe ešte pred získaním titulu barón. Rodový erb bol vtedy tvorený modrým štítom, kde na skalnatom trojvrší kráča šablou ozbrojený zlatý lev. Na pečati je lev ešte bez koruny, na neskorších pamiatkach je už korunovaný. Koruna mala pribudnúť na hlavu leva až po roku 1616, ale iniciálky nad štítom *P K B A - Petrus Kohari baro* sa začínajú objavovať v jeho oficiálnej korešpondencii už okolo roku 1614. Je teda možné usudzovať, že tento titul získali skôr. – NOVÁK, Jozef. *Rodové erby na Slovensku*, s. 143.

realizovaný veľkoplošný obojstranný scan v digitalizačnom pracovisku Slovenskej národnej galérie, ktorý podrobne zachytáva všetky detaily z oboch strán. Zástava má takmer štvorcový tvar s rozmermi 141 cm × 137 cm. Rozbor prítomných materiálov potvrdil zhotovenie pôvodného listu zástavy z hodvábného damašku vínovočervenej farby, v osnove aj útku, ktorý sa zachoval vo veľkej miere iba fragmentálne.

Predpokladáme, že zástava mohla byť naozaj v dobe smrti Štefana I. Koháryho našitá na druhotnú tkaninu – brocatellu (dvojosnovný a dvojútkový typ tkaniny z materiálu ľan a hodváb). Táto plocha tkaniny bola už v tej dobe zošitá z dvoch listov zástavy a každý z nich bol pozošívany z množstva používaných a poškodených kúskov tkaniny rovnakého druhu (motívy však na seba nenaväzujú, nie sú radené ani v rovnakom smere osnovy). Averz zástavy je zošitý z 12 kusov, reverz z 11 kusov.

Originál bol našitý zo strany averzu, množstvom malých stehov béžovej farby, aby detailne pozachytával všetky fragmenty tkaniny, ktorá sa zachovala. Keďže pôvodná zástava bola obojstranná maľba na jednom liste zástavy, na hodvábnom damasku, z reverznej strany „novej“ podkladovej tkaniny (brocatelly) zástavy museli kvôli zviditeľneniu maľby vystrihnúť otvor v obrysoch Kristovho tela.

Reštaurátorský výskum ukázal a potvrdil množstvo poškodení a dezolátny stav zachovania zástavy. K identifikovaným poškodeniam patrí celoplošné znečistenie a tvarové deformovanie plochy zástavy, diskolorácia, skrehnutie a potrhávanie hodvábnych tkanín listu zástavy, poškodenie maľby, množstvo druhotných opráv. Na zástave je možné identifikovať viaceré typy poškodení – celoplošného alebo lokálneho charakteru, v nadväznosti na špecifické vlastnosti zastúpených materiálov a ich odolnosť voči pôsobiacim externým činiteľom i prirodzeným procesom starnutia: celoplošné znečistenie povrchovým depozitom; tvarové deformácie plochy zástavy, rôzne záhyby a pokrčenia; zmena farebnosti a diskolorácia tkanín; poškodenie, uvoľnenie, perforácie a veľkoplošné úbytky tkaniny; popraskanie a krakeláž maľby; mechanické zoderatie povrchu maľby; vypadnuté a absentujúce plôšky farebnej vrstvy; absentujúce časti zástavy a maľby.

Všetky menované poškodenia závažne narúšajú stabilitu hmotnej podstaty pamiatky, zamedzujú bezpečnú manipuláciu a využívanie pamiatky – či na študijné, alebo expozičné účely. Bez adekvátnej reštaurátorskej intervencie by nasledovalo ďalšie rozširovanie poškodení, s negatívnym dopadom na samotnú životnosť pamiatky, ktorá je zaujímavým a ojedinelým dokladom nielen z hľadiska historického, ale aj technologického, a to z pohľadu použitých materiálov, ich spracovania a v neposlednom rade aj dobového vypsoriadania sa s opravou obojstrannej maľby, a tým uchovaním zástavy.

Na niektorých miestach je viditeľná rozpoznateľná šedá podmaľba sčasti cez svetlé lazúrne vrstvy, ktoré na nej ležia a sčasti na miestach, kde vrchné maliarske vrstvy absentujú. Farebné vrstvy sa nachádzajú v okolí z malej časti zachovaného erbu. Vedecký fyzikálno-chemický výskum maliarskej vrstvy ukazuje na nábrusoch zostarnuté maliarske vrstvy, z čoho je možné vyvodit', že maľba je staršia. Na nábrusoch nie je dokázaný žiadny náter vo forme lakovej vrstvy.

Postup a náročné technológie reštaurovania zástavy

Na základe zhodnotenia základného pozorovania a obhliadky pamiatky bol pre textilnú časť zástavy navrhnutý postup reštaurátorských prác čistenia suchou cestou, kedy bola zástava celoplošne očistená od povrchového depozitu vysávaním vysávačom s regulovaným sacím výkonom za použitia mäkkého štetinového nástavca a chirurgickej odsávačky. Ochranu zdeštruovaných tkanín a fragmentov zabezpečilo vysávanie cez sieťku. Reštaurovanie pokračovalo v čistení mokrou cestou, pri ktorej bolo realizované lokálne mokré čistenie vlhčením demineralizovanou vodou, s priebežným odsávaním vlhkosti chirurgickou odsávačkou. Počas mokrého čistenia boli zaťažovaním sklenenými ťažtkami vyrovnávané deformácie povrchu tkaniny. Použitými farbivami na živočíšne vlákna bol vo vodnom kúpeli zafarbený hodvábnny materiál, ktorý slúžil na doplnenie výpadkov a lokálne podloženie poškodených častí tkaniny do požadovaného odtieňa, a tiež hodvábnny vlas na scelovanie poškodení vrchného materiálu.

Reštaurovanie textilnej časti bolo realizované vypáraním hrubých a sťahujúcich stehov, ktoré narúšali, deformovali a sťahovali maľbu, odstránením našitého novodobého šedého pásu v hornej časti zástavy (pravdepodobne úprava šijacím strojom v 20. storočí). Nasledovalo podloženie /spevnenie fragmentov tkaniny pomocou fixovania uvoľnených nití na poškodených miestach tkaniny technikou skeletovania – hodvábnym vlasom. Lokálnym doplnením hodvábnych častí tkaniny bola vizuálne doplnená chýbajúca plocha zástavy. Aj poškodené švy boli scelené pomocou stehu použitého na konkrétnych miestach šijacím hodvábnom. Maľbu nebolo možné počas celého procesu reštaurovania demontovať, reštaurovanie prebiehalo v spolupráci reštaurátorov maľby aj textilu súčasne. Celý priebeh reštaurovania bol priebežne konzultovaný s majiteľom pamiatky, kunsthistorikmi a historikmi, písomne i fotograficky dokumentovaný a napokon ukončený záverečnou fotodokumentáciou stavu pamiatky po reštaurovaní – v celku i detailoch.

Najväčší rozsah poškodenia zástavy bol viditeľný v zvlnení plátna, rozsiahlych trhlín, pretrhnutí plátenného nosiča na mnohých miestach, ako aj v nevhodnom sekundárnom scelovaní maľby poprešivaním hrubou niťou a ihlou po okrajoch roztrnutého plátenného nosiča priamo cez maľbu. Na týchto okrajoch bola maľba značne narušená a poškodená. Na maľbe sa nachádzala hrubá vrstva depozitu. Ťažiskom reštaurovania bolo upevnenie maľby, odstránenie nevhodného šitia, vyrovnanie plátenného nosiča a scelenie fragmentov tkaniny lepením na hranu. Následne boli doplnené chýbajúce časti vlákien a tkanín, a chýbajúca maľba s doplnkami bola vytmelená a následne výtvarne scelená neutrálnou retušou. Poškodené hodvábnne tkaniny, trhliny a oslabené miesta boli až na okraj maľby fixované hodvábnym vlasom skeletovacími stehmi a prednými stehmi. Podľa požadovaného odtieňa boli poškodené miesta zafarbené a hodvábnne tkaniny na podloženie niektorých poškodených častí a hodvábnny vlas na fixovanie uvoľnených nití tkaniny. Uvoľnené a krehké časti maľby stabilizovali pred zásahom prelepom ochrannou vrstvou japonského papiera. Nasledovalo vyrovnanie textilného nosiča s maľbou, zažehľovaním tepelnou špachtľou a zaťažovaním, scelovanie trhlín lepidlom PWB, vlepenie (intarzia) chýbajúcich častí tkanín pomocou Beva gélu, odstránenie ochranného prelepu z japonského papiera; čistenie maľby od povrchového depozitu a stmavnutého laku, od-

straňovanie sekundárnych retuší, impregnácia tkaniny pred aplikovaním tmelu na absen-tujúcich častiach maľby; tmelenie tónovaným kriedovo-akrylátovým tmelom; farebné sce-lenie a retuš chýbajúcich častí maľby neutrálnou napodobivou retušou s akvarelovými far-bami. Zvolená a použitá bola metóda redukovania deformácie zvlnenia hodvábných ma-ľovaných častí a sceľovanie roztrhnutých a prelomených častí hodvábného nosiča a ma-liarskej vrstvy. Celkové reštaurovanie vzácneho artefaktu bojovej zástavy Štefana I. Ko-háryho bolo mimoriadne náročné, čo si vyžadovalo mnoho trpezlivosti, zručnosti, času a tiež finančných prostriedkov.

Jedinečná svojho druhu na Slovensku

Zástava Štefana I. Koháryho bola súčasťou jeho výzbroje, a sprevádzala ho na početných vojenských výpravách. V poslednej bitke Štefana I. Koháryho poslúžila jeho zástava aj tureckému nepriateľovi, ktorý vo virvare boja podľa nej rozpoznal veliteľa uhorských od-dielov a zaciľil naň svoje zbrane. Zástava padla spolu s Kohárom, nie však do rúk nepria-teľa. Po boji bola pozošovaná, aby nasledovala veliteľa aj po smrti. Počas slávnostného pohrebu Štefana I. Koháryho v kostole sv. Benedikta v Hronskom Beňadiku bola podľa dávnej tradície nesená v smútočnom sprievode a so zbrojou vystavená, ako vzácny doklad hrdinstva, v lodi kostola. Tam akoby zázrakom pretrvala vyše tristo rokov až do dnešných čias.²⁶

Bojová zástava bola pôvodne zavesená desiatky rokov na žrdi na severnom pilieri bočnej lode kláštorného kostola sv. Benedikta opáta a upevnená nad miestom, kde bolo prechodne uložené telo Štefana I. Koháryho. Z archívnych dokumentov vieme, že o tri dni neskôr jeho telo preniesli z kláštorného kostola vo Sv. Beňadiku a pochovali ho na rodový hrad Čabrad'. Keď neskôr v roku 1690 postavil Štefan II. Koháry rodinnú kryptu v kostole sv. Benedikta v Hronskom Beňadiku, tak telesné pozostatky svojho otca opä-tovne preniesol z hradu Čabrad' na miesto kláštorného kostola, kde ich uložil aj spolu so zástavou. Počas veľkolepej slávnosti 25. augusta 1909 boli z rodinnej krypty telesné po-zostatky Štefana I. Koháryho premiestnené do orechovej truhličky bulharským cárom Ferdinandom Coburgom a vložené do novovybudovaného mauzólea, ktorý umiestnili spolu s bojovou zástavou na južnej stene lode kostola.

V súčasnosti vďaka veľkej snahe biskupského vikára nitrianskej diecézy a rektora baziliky v Hronskom Beňadiku Mons. Petra Brodeka spolu s jeho pracovným tímom, ktorý zabezpečoval hľadanie finančných prostriedkov cez rôzne inštitúcie a zbierky od mnohých dobrodincov, môže dnes zreštaurovaná bojová zástava Štefana I. Koháryho opäťovne uzrieť svetlo sveta. 19. júla roku 2024 si pripomenieme 360 rokov od hrdinskej smrti Štefana I. Koháryho. Zreštaurovaná zástava bude umiestnená z pravej strany jeho náhrobného kameňa – mauzólea na južnej stene baziliky sv. Benedikta opáta. Každý náv-števník si tu bude môcť hlbšie uvedomiť, že za poklad pravej viery, ktorý prináša Kato-lická cirkev sa oplatí žiť, veď za jej pravdy mnohí ochotne s láskou položili aj svoje životy.

²⁶ Archív Arcibiskupského úradu Trnava – fond Hronský Beňadik. In *Správa Pamiatkového úradu Banská Bystrica*. (Ná-vrh na vyhlásenie veci za hnutelnú národnú kultúrnu pamiatku /s. 2/)/); REŤKOVSKÁ, Adriana. *Bojová zástava Štefana I. Koháryho v Hronskom Beňadiku*.

Dôkazom toho je aj prítomnosť mauzólea s pozostatkami katolíckeho vojaka Štefana I. Koháryho, ako aj existencia jeho akoby zázrakom zachránenej vzácnej bojovej zástavy.

Adresa autora:

PhDr. ThDr. Ivan Kiko, PhD.

Pod kláštorom 447/1

966 53 Hronský Beňadik

email: ivankikonitra@gmail.com

RECENZIE / *REVIEWS*

KIČERA, Viktor. *Inštitucionálny rozvoj Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie v Československu (1918 – 1939).* Užhorod : PIK-Y, 2021, 388 s. ISBN 978-617-8046-37-8.

КІЧЕРА, Віктор: *Інституційний розвиток Мукачівської греко-католицької єпархії у Чехословаччині (1918-1939).* Ужгород : PIK-Y, 2021, 388 с. ISBN 978-617-8046-37-8.

Doc. Viktor Kičera, PhD. pedagogicky pôsobí na Katedre moderných dejín a zahraničných krajín na Fakulte histórie a medzinárodných vzťahov Užhorodskej národnej univerzity v Užhorode. Doc. V. Kičera sa vo svojom vedeckom výskume dlhodobo venuje najmä dejinám gréckokatolíckej cirkvi na území Podkarpatskej Rusi, resp. Zakarpatskej Ukrajiny.

Predložená monografia podporuje horeuvedené konštatovanie, predstavuje dejiny Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie v období medzivojnovnej Československej republiky (1918 – 1939). Túto monografiu môžeme považovať za úspešný pokus o prvé komplexné spracovanie predmetnej témy, keďže doteraz nebolo toto obdobie existencie Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie podrobnejšie a komplexnejšie spracované. Monografia doc. Viktora Kičeru pritom výrazným spôsobom dopĺňa a nadväzuje na viaceré existujúce štúdie a publikácie, ktoré sa parciálne venujú jednotlivým témam dejín Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie v predmetnom období. Monografia taktiež vyplňa priestor celistvého predstavenia dejín gréckokatolíckej cirkvi na Podkarpatskej Rusi, keďže v iných (najmä starších) historických obdobiach boli tieto dejiny už viac-menej komplexne spracované.

Monografia doc. V. Kičeru je obsahovo rozsiahla (388 strán), má viditeľný vedecký štýl a rozmer, obsahuje dôsledne spracovaný vedecký výskum, ktorý zahŕňa aj rozsiahly bibliograficko-informačný, poznámkový a kritický aparát. Okrem Úvodu a Záveru pozostáva publikácia z piatich kapitol. Prvá kapitola je metodologická, venuje sa samotnému metodologickému a historiografickému zámeru výskumu. Ďalšie štyri kapitoly už predstavujú konkrétny historický vývoj Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie v jednotlivých konkrétnych oblastiach. Druhá kapitola poukazuje na problematiku vzťahu cirkvi a štátu, predstavuje komplikované vzťahy a vzniknuté nedorozumenia medzi týmito dvoma inštitúciami, o. i. opisuje aj pokusy o vytvorenie metropolie Gréckokatolíckej cirkvi v Československu. Tretia kapitola podrobne predstavuje historický a náboženský vývoj Mukačevskej eparchie prostredníctvom zdokumentovania období episkopátov jednotlivých mukačevských gréckokatolíckych biskupov: Antona Pappa, Petra Gebeja a Alexandra Stojku. Štvrtá kapitola sa rozsiahlo venuje viacerým dôležitým aspektom v živote biskupstva. Obsahom tejto kapitoly je napr. predstavenie riadiacich eparchiálnych inštitúcií (kapitula, konzistórium, biskupská kancelária, atď.), predstavenie gréckokatolíckeho školstva, poukázanie na vývoj v sociálnej, či hospodársko-ekonomickej oblasti. Posledná piata kapitola sa venuje účinkovaniu jednotlivých rehoľných rádov a kongregácií, ako aj misionárskej činnosti v Mukačevskej gréckokatolíckej eparchii.

Z mnohých predstavených oblastí je možné poukázať aspoň na niektoré. Doc. Viktor Kičera sa vo svojej práci podrobne venuje vývoju vzťahu medzi (gréckokatolíckou) cirkvou a novovzniknutým československým štátom. Viacerí predstavitelia štátu mali často

rozdielne pohľady na riešenie cirkevnej problematiky. To sa o. i. prejavilo aj obmedzovaním finančnej podpory cirkvi, najmä v oblasti zabezpečenia gréckokatolíckeho cirkevného (ľudového) školstva a hospodársko-ekonomického zabezpečenia duchovenstva. Autorovi sa výborne podarilo predstaviť tento komplikovaný vzťah, a zároveň vysvetliť viaceré špecifiká gréckokatolíckej cirkvi a jej veriacich v tomto najvýchodnejšom regióne československého štátu.

Monografia sa taktiež dotýka administratívneho a správneho usporiadania Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie, ktorá sa okrem Podkarpatskej Rusi rozprestierala aj na území Slovenska (časť Užskej a Zemplínskej župy). Dôležitým aspektom, ktorý je predstavený predovšetkým v druhej a tretej kapitole, je problematika pomaďarčenia gréckokatolíckeho episkopátu a časti duchovenstva, a následná reakcia na to československých štátnych orgánov. Pražské úrady sa pre nepodpísanie vernosti novému štátu a pre promaďarské postoje pokúsili odvolať biskupa Antona Pappa z funkcie, aj keď to nebolo v ich kompetencii. Autor poukazuje na snahu štátnych úradov zaujať miesto uhorských kráľov a rakúskych cisárov pri personálnych nomináciách mukačevských biskupov.

Monografia predstavuje život eparchie pod vedením spomínaných troch biskupov, načrtáva vzťahy s pravoslávnyimi, podrobne charakterizuje činnosť rôznych rehoľných rádov a spoločností. Je veľmi pozitívne, že v práci bola predstavená aj dôležitá úloha vzdelávacích inštitúcií Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie, pretože práve eparchia bola najväčším vzdelávacím centrom v regióne. Osobitná pozornosť bola tiež venovaná vychovateľskej činnosti cirkvi v internátoch a detských domovoch. V rovnakom dôležitom kontexte je prezentovaná aj reforma rehole gréckokatolíckych baziliánov, ktorej rehoľníci aktívne pôsobili nielen vo výchovno-vzdelávacej, ale aj v misijnej činnosti. V monografii V. Kičeru bola prvýkrát v historiografii dejín Mukačevskej eparchie podrobnejšie spracovaná aj problematika činnosti sestier baziliánok, ktoré sa starali o mladé dievčatá pochádzajúce z gréckokatolíckeho prostredia.

Aj na základe horeuvedeného je predpoklad, že predložená monografia bude mať u odbornej, ale aj u širšej verejnosti úspech. Je napísaná na vysokej kvalitatívnej a odbornej úrovni a plnohodnotne zaplňa miesto v mozaike publikovaných prác týkajúcich sa dejín Mukačevskej gréckokatolíckej eparchie, resp. Gréckokatolíckej cirkvi na Podkarpatskej Rusi.

Adresa recenzenta:

doc. PhDr. Jaroslav Coranič, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity

Katedra historických vied

Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov

e-mail: jaroslav.coranic@unipo.sk

ŠMÍD, Marek. *Vatikán a Československo ve 20. století*. Praha : Triton 2022, 648 s. ISBN 978-80-7684-120-8.

Doc. PhDr. Marek Šmíd, Ph.D., člen Katedry církevních dějin a literární historie Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, a tiež člen Historického ústavu Filozofickej fakulty Juhočeskej univerzity v Českých Budějoviciach, je akademickej a historickej obci pomerne dobre známy na základe svojej bohatej a kvalitnej publikačnej činnosti. Práve prehľad tejto publikačnej činnosti doc. M. Šmída presvedča o tom, že sa jedná už o skúseného autora, ktorý s veľkou usilovnosťou dosahuje v oblasti štúdia českých (československých) cirkevných dejín, resp. politicko-náboženských dejín českých krajín, vynikajúce výsledky. Predložená monografia Vatikán a Československo ve 20. století, z tejto kvality vôbec nevybočuje, ba priam naopak, toto autorove „portfólio“ dopĺňa a rozširuje.

Cirkevné dejiny patria medzi neoddeliteľnú súčasť histórie ľudstva, ich myšlienkové základy a celkový vývoj sú zvlášť aktuálnymi aj v súčasnosti. Dejiny katolíckej cirkvi v Československu v 20. storočí boli doteraz mapované viacerými domácimi, alebo aj zahraničnými autormi. Predložená monografia doc. M. Šmída toto poznanie československých cirkevných dejín významne obohacuje, predovšetkým rozsiahlym interpretovaním archívnych prameňov českej (československej) a vatikánskej proveniencie.

Monografia predstavuje vybrané najdôležitejšie udalosti cirkevných dejín Československa, ktoré vychádzajú z výskumu dejín diplomatických vzťahov Československa a Svätej stolice v rokoch 1918 – 1993. Časový a aj priestorový záber práce sa zdá byť široký, svojou erudiťou však autor tento rozsah veľmi dobre zvládol. Jadro knihy a ťažisko výkladu sa viaže k uvedenému chronologickému rozpätiu, niekedy však túto hranicu mierne presahuje, či už pred rokom 1918, alebo po roku 1993. Dôvodom je snaha pokryť aj jednotlivé presahy celej spracováanej problematiky a predložiť tak odbornej i širšej verejnosti ucelenú prehľadovú prácu.

Na dosiahnutie tohto cieľa autor preskúmal veľké množstvo archívneho materiálu a ďalších, relevantných dokumentov. Hlavnými historickými zdrojmi mu boli pramenné materiály z troch archívov: dvoch rímskych – Vatikánskeho apoštolského archívu a Historického archívu štátneho sekretariátu Svätej stolice, a jedného českého – Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR v Prahe. Na tomto mieste treba vyzdvihnúť skutočnosť, že časť archívneho materiálu spracovaného a prezentovaného v tejto monografii, nebola doposiaľ podrobne spracovaná. Popri tom autor umne využíva aj kritiku prameňov a kritickú komparáciu doteraz vydaných edícií prameňov, rozsiahlej publikovanej domácej ako aj zahraničnej literatúry, či množstva článkov dobovej tlače. Pri výbere osôbností a udalostí, ktoré sú postupne zapracované do naratívu dejín vzťahu Svätej stolice a Československa, doc. Marek Šmíd subjektívne, ale na druhej strane veľmi objektívne, vybral tie, ktoré najcharakteristickejšie a najreprezentatívnejšie predstavujú skúmanú materiu.

Zvolený výber tých najdôležitejších udalostí a momentov sa pridrižiava všeobecne prijatej periodizácii československých dejín. Zvolená štruktúra obsahovo bohatej práce (648 strán) je vhodne rozdelená do jedenástich nosných kapitol členených podľa chronologického vývoja československo-vatikánskych vzťahov od roku 1918 do roku 1993. Prvých

osem kapitol pojednáva o jednotlivých obdobiach od roku 1918 do konca 50. rokov. V prvých troch kapitolách predstavuje problematiku formovania a miestami komplikovaného rozvoja týchto vzťahov v období od začiatku 20. storočia až do vydania rámcovej dohody medzi československým štátom a Svätou stolicou (*Modus vivendi*) v roku 1928. Obdobiu medzivojnového Československa sú venované aj ďalšie dve kapitoly, ktoré pokrývajú predovšetkým 30. roky 20. storočia. Šiesta kapitola sa venuje vývoju česko-slovensko-vatikánskych vzťahov počas ťažkého obdobia II. svetovej vojny. Siedma a ôsma kapitola predstavujú vývoj týchto vzťahov od obnovenia Československa v roku 1945 až do nástupu a etablovania komunistického režimu v 50. rokoch 20. storočia. Obdobie od 60. rokov až do roku 1993, resp. až do súčasnosti, je obsahom ďalších troch kapitol. Vyzdvihnúť je potrebné aj to, že autor sa v jednotlivých kapitolách významne dotýka aj komplikovaných a často aj citlivých tém, akými sú napr. existencia vojnového protektorátu Čechy a Morava, resp. Slovenského štátu, či ťažkosti spojené so vznikom prvej a druhej Československej republiky. Predložená monografia tak podáva komplexný, ucelený a systematický rozbor skúmanej problematiky.

Autorova práca môže byť vnímaná ako výraz jeho ambícií syntetizovať doterajšie výskumy, svoje aj iných autorov. Hoci autor v úvode sám priznáva, že jeho kniha má svoje prirodzené rozsahové limitácie, podarilo sa mu historický materiál vybrať a zoradiť tak, že pôsobí kompaktným a vyváženým dojmom.

Monografia má viditeľný vedecký štýl, obsahuje dôsledne spracovaný vedecký výskum, ktorý zahŕňa aj rozsiahly bibliograficko-informačný, obrazový, poznámkový a kritický aparát.

Česká (a slovenská) historiografia už dávno potrebovala takéto kompetentné, komplexné a prehľadné spracovanie problematiky vývoja vzťahu medzi Vatikánom a Československom v 20. storočí. Záverom je možné jednoznačne skonštatovať, že táto monografia bude obohatením každého knižničného fondu, či už jednotlivých odborných knižníc a dokumentačných inštitúcií, ale aj knižníc odbornej alebo laickej verejnosti.

Adresa recenzenta:

doc. PhDr. Jaroslav Coranič, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity

Katedra historických vied

Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov

e-mail: jaroslav.coranic@unipo.sk

KRONIKA / *CHRONICLE*

Správa z konferencie – *Josef Zvěřina a teologie agapé*

Česká křesťanská akademie a Česká společnost pro katolickou teologii si v tomto roku připomínajú kňaza, učiteľa, teológa a filozofa umenia, Josefa Zvěřinu (1913 – 1990). Modlitby, zádušné omše, štúdium jeho diela i zdieľanie spomienok vyvrcholili 8. septembra 2023 konferenciou s názvom *Josef Zvěřina a teologie agapé*, konanou v spolupráci s Vyššou odbornou školou Jabok, kde sa tiež konferencia konala. Účastníkmi konferencie boli nielen pamätníci a absolventi kurzov živej teológie v Čechách, na Morave i na Slovensku, zástupcovia teológov, historikov a literárnych vedcov, študentov pedagogických, sociálnych a teologických odborov, ale i mnohí záujemcovia z radov verejnosti.

V pléne vystúpili priatelia a niekdajší žiaci Josefa Zvěřinu – historici, učitelia a teológovia, ktorí priblížili jeho životné cesty, aspirácie i kúzlo jeho osobnosti. Po otvorení konferencie senátorom Pavlom Fischerom uviedla prvý odborný príspevok teologička Mireia Ryšková. Okrem iného v ňom poukázala na svoje vnímanie Zvěřinu ako všestranného

a autentického človeka, zamilovaného do Boha, Cirkvi, ľuďí, umenia, športu a mora (v ktorom pozemský Zvěřinov život i skončil). Historik Jan Stříbrný vyzdvihol Zvěřinovú občiansku angažovanosť a duchovnú službu v zlomových okamihoch dejín. Pavel Hradilek prispel svojimi spomienkami na konkrétny spôsob organizovania štúdia a rozvíjania teológie vďaka Zvěřinovej aktivite i v období normalizácie, kedy bol Zvěřinov dom často obklopený vozidlami Štátnej bezpečnosti. Jiří Rajmund Tretera otvoril otázku Zvěřinovej účasti na osudovom pastierskom liste kardinála Tomáška, ktorým sa prihlásil k občianskej statočnosti.

Do programu boli votkané svedectvá žiakov Josefa Zvěřinu z rôznych častí vtedajšieho Československa. Pani Marta Slavičková, Jitka a František Srovnalovci, sestra Františka Katarína Saffková a Pavol Šútovský (v zastúpení Aleny Heřmánkovej) nás vtiahli do atmosféry kurzov živej teológie, jej spôsobu organizovania, štruktúry študijných dní i formy preverovania vedomostí. Mnohí svojím svedectvom odhalili osobný dopad tohoto štúdia na celý svoj nasledujúci život. Doložili tak úplne konkrétne Zvěřinovú lásku k človeku, humor a ľudskosť. Opísali tiež niektoré detaily Zvěřinovho vyučovania a sprevádzania. Okrem iného, rôznymi cestami vystihli hlavný charakter Zvěřinovho osobného pôsobenia, ktorým bola blízkosť a dôvera – napríklad sestra Františka Katarína zo Zvěřinovho študijného krúžku nazvaného Sluňata v Piešťanoch vyznala: „Každý si myslel, že je jeho obľúbencom.“

Osobné spomienky účastníkov kurzov „živej teológie“ pripravili pôdu pre popoludňajší program, kedy zazneli príspevky historikov a teológov mladšej generácie. Tí ponúkli plody svojho štúdia a premýšľania Zvěřinovho teologického a umenovedného diela i záznamov z archívov. Boli predstavené výhonky Zvěřinovho občianskeho a vedeckého diela v dobe, ktorá pre jeho rozvoj vyžadovala okrem premýšľania a štúdia tiež odvahu a živé svedectvo lásky. Petr Jandejsek sa venoval pojmom tradície a pamäti v kontexte myslenia

a diela Josefa Zvěřinu. Zaujímavé detaily z archívov o väzenskej skúsenosti Josefa Zvěřinu odhalil vo svojom príspevku Jan Synek. Michal Kaplánek identifikoval znaky Zvěřinovej teológie, ktoré môžu byť inšpiratívne i pre súčasnú dobu: ocenenie významu umenia a mystiky, záujem o život človeka, apoštolát, obrátenie sa k Božiemu ľudu, oslobodzovanie človeka. O Zvěřinovom diele *Odvaha* byť cirkvi hovoril Michael Martinek. Osobnú víziu zodpovednosti cirkvi v spoločnosti vo vzťahu s dielom a životom Josefa Zvěřinu priniesla Miriam Prokešová. Jana Jičínská ukázala predstavu teológie pre tretie tisícročie na základe analýzy Zvěřinových textov. René Milfait rozvinul teologicko-etický rozmer Zvěřinovej cesty. František Štěch uvažoval o teológii agapé ako rozšírení teológie na teofiliu, ktoré sa môže uskutočňovať v dôsledku prijímania zjavenia Božej lásky. Prínos Josefa Zvěřinu pre súčasný antropologický pohľad rozvíjaný v teológii na Slovensku analyzovala Gabriela Genčúrová. Barbora Čiháková sa podelila o svoj výskum vzájomnej inšpirácie medzi Josefom Zvěřinom a Růžnou Vackovou. Zvěřinovu púť porozumenia výtvarnému umeniu priblížil Michal Filip.

Josef Zvěřina a teologie agapé

**8. září 2023
Praha**

Program konference Abstrakty Informace

Česká
křesťanská
akademie

Jeřábek - Vyšší odborná škola
sociálně pedagogická
a teologická

Česká společnost pro katolickou teologii
(člen Evropské společnosti pro katolickou teologii)

Theology and Philosophy of Education
<https://press.tape.academy>

Na konci dvoch populudňajších blokov sa po plenárnej diskusii s účastníkmi konferencie cez videohovor spojil z USA aj Martin Palouš, ktorý prispel vlastnými spomienkami na Josefa Zvěřinu ako kňaza, ktorý ho nielen duchovné formoval, ale tiež spoločne s jeho otcom, Radimom Paloušom, úzko spolupracoval na vyučovaní v tajných krúžkoch v období normalizácie. Konferenciu zakončila Zuzana Svobodová slovom o teológii agapé, ktorá je na jednej strane teológiou so svojimi počiatkami v Kristovi, ktorú rozvíjali mystici, apofatickí teológovia, osobnosti ako Augustín, Maxim Vyznávač, Bernard, Bonaventura, Tomáš Akvinský, Pascal, Newman, na druhej strane je však teológiou novou, zrodenu

z bolesti a krvi v koncentrákoch a väzniciach, ale tiež v radosti, ako už pri jej formulácii vyznal Josef Zvěřina.

Zvěřina nám zanechal nielen teologické a umenovedné diela, žiakov zapálených pre hľadanie pravdy v láske, ale i písomné stopy svojej úplne osobnej cesty k človeku. Jeho listy adresované Mireii Ryškovej a Aleně Falerskej, ktoré zásluhou editorky Lucie Šmídovej vyšli knižne, boli predstavené bezprostredne po ukončení konferencie. Slávnostné uvedenie dvoch kníh tak bolo záverečnou bodkou za odbornými i osobnými príspevkami nabitým dňom, ale nebolo uzatvorením kapitoly Josefa Zvěřinu v českej teológii. Naopak, konferencia poskytla mnoho cenných impulzov pre ďalšie rozvíjanie teológie agapé. Z konferencie bude Pedagogickou sekciou České křesťanské akademie vydaný zborník príspevkov, ktorý bude dostupný v elektronickej podobe na <https://press.tape.academy>.

Adresy autoriiek správy:

PhDr. Zuzana Svobodová, PhD.

Univerzita Karlova

Husitská teologická fakulta

email: zuzana.svobodova@htf.cuni.cz

doc. Mgr. Andrea Blaščíková, PhD.

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Filozofická fakulta

e-mail: ablascikova@ukf.sk

RECENZENTI PRÍSPEVKOV / *REVIEWERS*

RECENZENTI PRÍSPEVKOV | *REVIEWERS*

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: cyril.hisem@ku.sk

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: danielb.posta@gmail.com

doc. ThDr. Peter BORZA, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Filozofická fakulta

Moyzesova 9, 040 59 Košice

e-mail: peter.borza@upjs.sk

doc. PhDr. Jaroslav CORANIČ, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity

Katedra historických vied

Ul. biskupa Gajdiča 2, 080 01 Prešov

e-mail: jaroslav.coranic@unipo.sk

prof. ThDr. PaedDr. PhDr. Jozef JURKO, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: jurko@ktfke.sk

doc. Viktor Vasilovič KICHERA, PhD.

Uzhhorod National University

Faculty of History

Universytets'ka St, 14, Uzhhorod,

Zakarpats'ka oblast, Ukrajina, 88000

email: vkichera@ukr.net

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.kuruc@gmail.com

prof. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.
Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach
Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: stefan.lencis@ku.sk

prof. ThDr. Gabriel RAGAN, PhD.
Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: gabriel.ragan@ku.sk

prof. PaedDr. ThDr. Ambróz Martin ŠTRBÁK O.Praem., PhD.
Rehoľný dom premonštrátov
Hlavná 67, 040 01 Košice
e-mail: martin.strbak@gmail.com

Mgr. Ladislav VARGA, STL
Pontifical University of St. Thomas Aquinas
Largo Angelicum 1
00184 Rome RM, Italy
email: ladislavjvarga@gmail.com

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, ThD.
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Kněžská 8, 370 01 České Budějovice
e-mail: weis@tf.jcu.cz

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*
ročník | *Volume 12*, číslo | *Issue 2*, rok | *Year 2023*

Adresa vydavateľa | *Address of Editorial Publisher:*

© 2023 VERBUM – vydavateľstvo KU
Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok
web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Address of Editorial Office:*

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta
Katolícka univerzita v Ružomberku
Hlavná 89, 041 21 Košice
web: www.icd.ktfke.sk
email: icd@ktfke.sk

Tlač | *Print:*

DMC, s. r. o., Nové Zámky

Pokyny pre autorov | *Instructions for Authors*

www.icd.ktfke.sk

Na prednej obálke:

Náhrobný epitáf šľachtica Štefana I. Koháryho, ktorý sa nachádza v Bazilike sv. Benedikta v Hronskom Beňadiku.

Na zadnej obálke:

Averz a reverz zástavy šľachtica Štefana I. Koháryho pred reštaurovaním. Nachádza sa v Bazilike sv. Benedikta v Hronskom Beňadiku.

Foto: Archív Baziliky sv. Benedikta v Hronskom Beňadiku.

ISSN 1338-9572 (Print), **ISSN** 2730-0153 (Online)

Evidenčné číslo: EV 4697/12

IČO vydavateľa: 37 801 279

Dátum vydania periodickej tlače: december 2023